

Visievormende scenario's in de praktijk

Een kwalitatieve casestudie naar het gebruik van de
Drentse natuurverkenning

Gina IJdo - 494986

25-06-2019

Erasmus Universiteit

Master bestuurskunde – Publiek management

Masterscriptie bestuurskunde – Publiek management

De relatie tussen het gebruik van visievormende scenariostudies en de factoren die hierop van invloed zijn: Een kwalitatieve casestudie naar het gebruik van de Drentse natuurverkenning van het Planbureau voor de Leefomgeving.

25 juni 2019

G. IJdo

Studentnummer: 494986

Erasmus universiteit Rotterdam – Erasmus School of Social and Behavioural Sciences

Begeleider: Dr. S.J. Keulen

Tweede lezer: Prof.dr. M. Van der Steen

Stageplek: Het Planbureau voor de Leefomgeving

Stagebegeleider: Eduard Dammers

Planbureau voor de Leefomgeving

Voorwoord

Dit afstudeeronderzoek is geschreven in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving. Graag wil ik mijn stagebegeleider Ed Dammers van het PBL bedanken voor de fijne samenwerking. Als ik een vraag had of even vastliep tijdens het onderzoek kon ik altijd bij hem terecht. Ik ben hem daarom erg dankbaar. Ook mijn medestagiairs Lisa Borst en Cheryl Westerbaan wil ik bedanken voor de fijne samenwerking. We konden goed sparren over problemen die we tegenkwamen tijdens het onderzoek. Als laatste wil ik de respondenten bedanken. Zonder hen was het onderzoek niet mogelijk geweest.

Daarnaast wil ik dr. Sjoerd Keulen bedanken voor zijn kritische blik en intensieve begeleiding tijdens het schrijven van dit afstudeeronderzoek. De afspraken met hem hebben ervoor gezorgd dat mijn scriptie van veel betere kwaliteit is geworden. Ik wil prof.dr. Martijn van der Steen bedanken voor zijn kritische blik als tweede lezer.

Tot slot wil ik mijn vriend Jeffrey bedanken voor de steun tijdens de afgelopen maanden. Als ik ergens tegenaan liep kon ik het er met hem over hebben en wilde hij mij altijd helpen. Ook de rest van mijn familie en vrienden wil ik bedanken voor de support. Dit heeft ervoor gezorgd dat ik ten alle tijde gemotiveerd bleef.

Samenvatting

Probleemstelling

Deze casestudie focust zich op het gebruik van visievormende scenario's van het Planbureau voor de Leefomgeving. De visievormende scenariostudie die centraal staat tijdens dit onderzoek is de Drentse natuurverkenning uit 2013. Het gebruik van scenariostudies van het PBL is tot noch toe onduidelijk. Dit kan als een tekortkoming gezien worden binnen het PBL, omdat door een ex post evaluatie te maken van de scenariostudies, het vertrouwen in toekomststudies verhoogd kan worden. Dit kan leiden tot meer toekomst georiënteerde visies, beleid en besluitvorming. Er wordt daarom bekeken welke factoren het gebruik van visievormende scenariostudies beïnvloeden. Dit heeft geleid tot de hoofdvraag van het onderzoek: *Op welke manier wordt de scenariostudie 'De Drentse natuur in 2040' gebruikt en welke factoren dragen hieraan bij?*

Theoretisch kader

In het theoretisch kader zijn de relevantie variabelen verkend en uiteengezet. Het gebruik van een scenariostudie kan uiteengezet worden in drie soorten, namelijk: inzichtvorming, communicatie en commitment met het beleid. Deze vormen van gebruik kunnen op instrumenteel en fundamenteel niveau voorkomen. Het gebruik van visievormende scenariostudies wordt door diverse factoren beïnvloed, deze kunnen ingedeeld worden in drie categorieën. Ten eerste de kwaliteit van de scenariostudie waaronder het contrast, de plausibiliteit en de reikwijdte vallen. Ten tweede de werfkracht waaronder metaforen, verhalen en beelden vallen. Als laatste de communicatie van de scenario's waaronder de timing en participatie vallen. Al deze variabelen kunnen een positieve invloed op het gebruik van visievormende scenariostudies hebben.

Methodologie

Tijdens dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een kwalitatieve casestudie. Er is gebruik gemaakt van een casestudie zodat er diepgaand onderzoek gedaan kon worden waardoor de achterliggende verklaringen gevonden konden worden. Er is op één moment in de tijd bekeken hoe de Drentse natuurverkenning gebruikt is. Dit is gedaan door middel van een documentanalyse van workshopdocumentatie en visiedocumenten van verschillende organisaties. Daarnaast zijn er negen interviews met verschillende gebruikers afgenomen.

Resultaten

Uit de analyse van de documenten en de interviews blijkt dat de Drentse natuurverkenning op alle mogelijke manieren is gebruikt. De inzichten uit de scenariostudie zijn terechtgekomen in de verschillende geanalyseerde visies. Daarnaast is de Drentse natuurverkenning voor communicatie en commitment met het beleid gebruikt. Het gebruik heeft vooral op instrumenteel niveau plaatsgevonden. De zaken die het eigen denkkader ondersteunden zijn overgenomen uit de scenario's. Maar er is ook sprake van fundamenteel gebruik geweest. Een voorbeeld hiervan is dat de vrijetijdseconomie nu wel een plek in de Drentse natuur heeft gekregen. Voorheen was hier geen sprake van. Daarnaast blijken alle onderzochte factoren een positief effect te hebben op ofwel het instrumentele, ofwel het fundamentele gebruik. Ook is er een nieuwe factor gevonden die het gebruik beïnvloed, namelijk het PBL als maker van de scenariostudie.

Conclusie

Terugblikkend op de hoofdvraag van dit onderzoek blijkt dat de Drentse natuurverkenning op alle mogelijke manieren, die in het theoretisch kader worden omschreven, is gebruikt. Het gebruik heeft vooral op instrumenteel niveau plaatsgevonden. Daarnaast dragen alle factoren bij aan het gebruik van deze visievormende scenariostudie. Metaforen en beelden zijn belangrijke factoren geweest omdat ze ervoor zorgden dat de scenario's meteen herkend werden. Daarnaast is de participatie erg van belang geweest omdat hierdoor verschillende gezichtspunten meegenomen zijn. Ook is de legitimiteit, bekendheid en acceptatie van de scenario's vergroot door de participatie. Een andere bevinding van dit onderzoek is dat regionale scenariostudies ervoor zorgen dat er minder gebruikers zullen zijn omdat de *spatial scale* laag is. Bovendien komen de onderwerpen uit de scenariostudie heel dichtbij het werkveld en de bijbehorende normen en waarden van mensen. Dit heeft ervoor gezorgd dat de gebruikers defensief werden met betrekking tot de ideeën uit één van de scenario's. Op wetenschappelijk gebied is dit één van de weinige empirische onderzoeken naar het gebruik van scenariostudies. Een wetenschappelijke aanbeveling is dan ook dat er vervolgonderzoek gedaan moet worden naar visievormende en regionale scenariostudies en de factoren die de scenariostudies beïnvloeden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	8
1.1. Aanleiding	8
1.2. Probleemstelling	8
1.2.1. Doelstelling	9
1.2.2. Vraagstelling	9
1.3. Wetenschappelijke relevantie	10
1.4. Maatschappelijke relevantie	10
1.5. Leeswijzer	11
2. Casus: De Drentse natuur in 2040	12
2.1. Casus verantwoording	13
2.2. De vier kijkrichtingen	13
3. Theoretisch Kader	15
3.1. Scenariostudies	15
3.2. Het toepassingsgebied van de scenariostudie	16
3.2.1. Kenmerken van visievormende scenariostudies	17
3.3. Gebruik van scenariostudies	20
3.3.1. Beoogde vormen van gebruik	21
3.3.2. Niet gebruik	23
3.4. Gebruikers	24
3.5. Factoren die het gebruik beïnvloeden	25
3.5.1. Kwaliteiten van visievormende scenario's	26
3.5.2. De werfkracht van visievormende scenario's	27
3.5.3. Communicatie van visievormende scenario's	29
3.6. Verwachtingen en conceptueel model	31
4. Methodologie	33
4.1. De casestudie	33
4.2. Dataverzameling	34
4.2.1. Documentanalyse	34

4.2.2. Interviews	35
4.3. Analysemethodiek	36
4.4. Validiteit en betrouwbaarheid	38
4.4.1. Validiteit	38
4.4.2. Betrouwbaarheid	38
5. Analyse	40
5.1. Gebruik van de Drentse scenariostudie	40
5.1.1. Inzichten ontlenu	40
5.1.2. Communicatie	43
5.1.3. Commitment met het beleid	44
5.1.4. Niet gebruik	46
5.2. Factoren die het gebruik van de Drentse natuurverkenning beïnvloeden	47
5.2.1. Kwaliteit van de Drentse natuurverkenning	47
5.2.2. Werfkracht van de Drentse natuurverkenning	52
5.2.3. Communicatie van de Drentse natuurverkenning	59
5.2.4. Nieuwe factor: Het PBL als maker van de scenariostudie	64
6. Conclusie & Aanbevelingen	65
6.1. Conclusies	65
6.1.1. Deelvraag 1: Wie gebruiken de Drentse natuurverkenning?	65
6.1.2. Deelvraag 2: Hoe wordt de Drentse natuurverkenning gebruikt?	67
6.1.3. Deelvraag 3: Welke factoren dragen bij aan het gebruik?	68
6.1.4. Hoofdvraag: Op welke manier wordt de scenariostudie ‘De Drentse natuur in 2040’ gebruikt en welke factoren dragen hieraan bij?	71
6.2. Reflectie	74
6.2.1. Theoretische reflectie	74
6.2.2. Praktische reflectie	76
6.3. Wetenschappelijke aanbevelingen	78
6.4. Aanbevelingen aan het PBL	80
Literatuur	83

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) is het publieke instituut in Nederland dat zich bezig houdt met strategische beleidsanalyse op het gebied van milieu, natuur, ruimte en leefomgeving. Het PBL is een onafhankelijke organisatie waardoor zij, ondanks dat ze onder het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat vallen, gevraagd en ongevraagd onderzoek kunnen doen (PBL, z.j.). Het PBL doet onderzoek naar de toekomst door middel van scenariostudies. Bij scenariostudies worden er op basis van kennis en gegevens uit het verleden uitspraken gedaan over de diverse richtingen waarin een samenspel van ontwikkelingen in de toekomst zouden kunnen verlopen (Dammers, et al, 2013).

Onderzoek wijst daarentegen uit dat de impact van toekomststudies zoals scenariostudies laag is omdat de beleidsmakers te weinig expertise hebben en er meer aandacht is voor de korte termijn (Van der Duin, et al, 2009). Dit sluit aan bij de bevindingen van André van Lammeren, de onderdirecteur van het PBL, die in een interview zei: *“We worden flink uitgedaagd om na te denken over de impact die we willen hebben. De impact van je producten in de beleidswereld, in het maatschappelijke debat, naar andere organisaties, alles is mogelijk”* (Van Rijn, 2018). Daarnaast wordt het PBL soms bekritiseerd om hun toekomststudies. Een voorbeeld hiervan waren de verkeerde berekeningen van de energierekening. Hierbij werd het PBL terechtgewezen omdat de rekening veel hoger uitviel dan vooraf gedacht werd. Echter, analyseert Hofs, redacteur economie bij de Volkskrant, dat dit niet komt doordat de rapporten van de planbureaus onbetrouwbaar zijn, maar omdat ze als politiek onwenselijk kunnen worden beschouwd (Hofs, 2019). Eén van de oorzaken van de geringe impact en de verwarring omtrent scenariostudies is dat het lastig blijkt om wetenschap om te zetten in beleid. Dit komt doordat de wetenschappers niet genoeg weten over beleid en de beleidsmakers ontoereikende kennis hebben over hoe om te gaan met wetenschappelijke rapporten (Nursey-Bray, et al, 2014). Daarnaast maken de wetenschappers niet voldoende duidelijk dat het om onzekerheden gaat wanneer er aan toekomstverkenning wordt gedaan (Udovyk & Gilek, 2013).

1.2. Probleemstelling

Er is er geen duidelijkheid over de daadwerkelijke impact van de scenariostudies van het PBL op dit moment. Buiten dat er wordt gemonitord op het gebruik van de studies in nieuwsartikelen, wordt er niet gestructureerd ex post geëvalueerd op de scenariostudies. Dit

kan als een tekortkoming gezien worden binnen het PBL. Door een ex post evaluatie te maken van de scenariostudies kan het vertrouwen in toekomststudies verhoogd kan worden. Dit kan leiden tot meer toekomst georiënteerde visies, beleid en besluitvorming (Van der Steen & Van der Duin, 2012). Daarom zal tijdens dit onderzoek het gebruik van de scenariostudie “De Drentse natuur in 2040” in kaart worden gebracht.

1.2.1. Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek is het inzicht verkrijgen in het gebruik van visievormende scenariostudies. Dit is van belang omdat er tot noch toe weinig inzicht is in het gebruik van de scenariostudies. Daarnaast is er niet eerder onderzoek gedaan naar het onderscheid in het gebruik tussen verschillende scenariostudies en of andere factoren hierop van invloed zijn. Daarom draagt dit onderzoek bij aan theorievorming over visievormende scenario's. Visievormende scenariostudies kunnen helpen bij de vorming van een visie van een organisatie omdat ze veel potentieel hebben, maar ze worden vaak in het gebruik belemmerd door verschillende factoren. Het inzicht in het gebruik wordt verkregen middels het toepassen van theoretische inzichten en het empirisch toetsen van de scenariostudie. De theoretische inzichten komen voort uit het theoretisch kader. Het empirisch toetsen van de scenariostudie wordt gedaan door middel van documentanalyses en interviews met producenten en gebruikers van de Drentse natuurverkenning.

Daarnaast is het tweede doel het doen van aanbevelingen aan het Planbureau voor de Leefomgeving over visievormende scenariostudies. De aanbevelingen zullen ervoor moeten zorgen dat het gebruik bevorderd wordt en dat de wetenschappelijke scenariostudies en het praktijkgerichte beleid beter op elkaar aansluiten. De doelstelling zal bereikt worden middels het beantwoorden van de vraagstelling.

1.2.2. Vraagstelling

Omdat er vooralsnog weinig inzicht is in het gebruik van de scenariostudies van het PBL, zal dit het centrale thema worden van het onderzoek. De hoofdvraag luidt als volgt: *Op welke manier wordt de scenariostudie ‘De Drentse natuur in 2040’ gebruikt en welke factoren dragen hieraan bij?*

De scenariostudie over de Drentse natuur in 2040 is een visievormende scenariostudie. Daarom zullen de deelvragen beantwoord worden voor scenariostudies met als doel visievorming. Daarnaast zal worden gekeken naar verschillende vormen van gebruik die voor

kunnen komen bij scenariostudies. Omdat het gebruik van de scenariostudie een brede term is, is de hoofdvraag verder uiteengezet in deelvragen:

- Door wie worden de visievormende scenariostudies gebruikt?
- Hoe worden de visievormende scenariostudies gebruikt?
- Welke factoren dragen bij aan het gebruik van de visievormende scenariostudies?

Eerst zullen de deelvragen op basis van de bestaande literatuur beantwoord worden. Dit wordt gedaan in het theoretisch kader. Vervolgens zullen de empirische antwoorden op de vragen gepresenteerd worden in het analyse hoofdstuk. In de conclusie zal er een vergelijking worden gemaakt tussen de antwoorden op basis van de literatuur en op basis van de empirie. Op deze manier wordt de hoofdvraag beantwoord in de conclusie.

1.3. Wetenschappelijke relevantie

Tot dusver is er al enig onderzoek gedaan naar het belang van scenariostudies en hoe de scenariostudies gemaakt moeten worden. Daarnaast zijn er enkele onderzoeken gedaan naar het gebruik van scenariostudies, maar deze zijn vooral theoretisch van aard (Van der Steen & Van Twist, 2012; EEA, 2009). Een voorbeeld van een empirisch onderzoek naar het gebruik van scenariostudies is het onderzoek van Dammers (2000). Echter, dit onderzoek is al bijna 20 jaar oud, waardoor het als enigszins gedateerd bestempeld kan worden. Daarnaast gaat het onderzoek van Dammers over het leren van scenariostudies op de lange termijn (Dammers, 2000). Ook Wilkinson en Mangalagiu (2012) gaan in hun casestudie in op het longitudinale effect van de scenariostudie. Bij het vaststellen van de leerprocessen is het echter belangrijk om inzichten van voor en na de studie te vergelijken, terwijl dit bij het vaststellen van het gebruik niet nodig is. Er blijft derhalve onderzoek naar scenariostudies nodig omdat er nog veel vragen zijn over het gebruik van de studies in verschillende contexten. Maar ook zijn er vragen over het verschil in gebruik van diverse soorten scenariostudies (EEA, 2009). Door een nieuwe case te bestuderen kan het huidige, vooral theoretische, onderzoek worden aangevuld en kan de theorie over het gebruik van visievormende scenariostudies verder gebracht worden. Dit is dan ook de wetenschappelijke relevantie van het onderzoek.

1.4. Maatschappelijke relevantie

Het onderzoek naar het gebruik van scenariostudies is om verschillende redenen maatschappelijk relevant.

Ten eerste zorgen de scenariostudies ervoor dat niet alleen publieke organisaties, maar ook private organisaties hun beslissingen weloverwogen kunnen nemen. Door de kennis uit de rapporten te gebruiken, kunnen bijvoorbeeld beleidsbeslissingen onderbouwd worden. Ook

binnen het politieke debat worden vaak scenariostudies van het PBL aangehaald zoals bij de doorrekening van het klimaatakkoord (Hofs, 2019). Hierbij werd de politieke discussie over het klimaatakkoord gestaakt totdat het PBL de voorstellen doorgerekend had (Wiebes, 2018). De scenariostudies dragen dus bij aan een betere discussie over de toekomst en aan beslissingen die toekomstbestendiger zijn. Daarnaast is het onderzoeken van specifiek deze case van belang omdat volgens de omgevingswet de provincies vanaf 2019 verplicht zijn om een omgevingsvisie op te stellen. De Drentse natuurverkenning kan bijdragen aan de vorming en ontwikkeling van de omgevingsvisie (Dammers, et al, 2017). Het is hierom nog meer van belang dat er wordt gekeken naar het gebruik van deze scenariostudie en de mogelijke verbetering van soortgelijke studies in de toekomst om het gebruik te bevorderen.

Ten tweede is het onderzoek maatschappelijk relevant omdat het Planbureau voor de Leefomgeving één van de weinige organisaties is die aandacht heeft voor de lange termijn (EEA, 2011a). Bij het PBL wordt er onderzoek gedaan naar de situatie in Nederland over 30, 50 en soms wel bijna 100 jaar, zoals bij de deltasenario's (Bruggeman, et al, 2013). Het kijken naar de verre toekomst is iets wat het PBL uniek maakt en daarom ook maatschappelijk relevant. Want als het PBL het niet doet, wie zorgt er dan voor dat er aan toekomstverkenning omtrent de natuur wordt gedaan?

Als laatste zijn er een aantal consequenties wanneer de scenariostudies van het PBL niet gebruikt worden. Niet-gebruik zorgt namelijk voor verspilling van (belasting)geld, kennis en middelen. De wetenschappers die werkzaam zijn bij het PBL hebben een enorme hoeveelheid kennis, die wanneer de scenariostudies niet (geheel) volgens plan gebruikt worden, (deels) verloren gaat. Daarnaast is het Planbureau voor de Leefomgeving een publieke organisatie die gefinancierd wordt uit belastinggeld, het is maatschappelijk relevant dat het belastinggeld juist wordt besteed.

1.5. Leeswijzer

Allereerst wordt er dieper ingegaan op de Drentse natuurverkenning. Daarna zal in het theoretisch kader de relevante theorie voor het onderzoek worden behandeld en worden de theoretische antwoorden op de deelvragen geformuleerd. Vervolgens zullen de onderzoeksmethoden en de analysemethodiek in de methodologie besproken worden. In de analyse zullen de empirische resultaten gepresenteerd worden en zal op basis van de empirie antwoord worden gegeven op de deelvragen. Hierna zal de hoofdvraag beantwoord worden in de conclusie. Tot slot worden de beperkingen besproken en worden er aanbevelingen gedaan.

2. Casus: De Drentse natuur in 2040

In 2012 is de nationale natuurverkenning door het PBL uitgebracht. Op basis hiervan heeft de provincie Drenthe gevraagd of er ook voor de provincie een natuurverkenning gemaakt kon worden. Daarom is in 2013 deze scenariostudie in opdracht van de provincie Drenthe gemaakt door het PBL. Dit was de eerste scenariostudie die door het PBL werd uitgevoerd op provinciaal niveau. Normaal gesproken voert het PBL namelijk alleen landelijke, Europese of mondiale verkenningen uit. De scenariostudie is in samenwerking met externe partners in de provincie, provincie medewerkers en de Provinciale Staten tot stand gekomen door middel van workshops die zijn georganiseerd door het PBL. De provincie had behoefte aan een natuurverkenning, omdat de natuur een belangrijke plaats inneemt in het landschap van Drenthe en tevens zorgt voor een belangrijke inkomstenbron vanuit het toerisme. Daarnaast is er een groot aantal taken door de decentralisatie op de schouders van de provincie terecht gekomen. De taken moeten hierdoor uitgevoerd worden met minder middelen. De Drentse natuurverkenning kan helpen met het verschaffen van inzichten voor de provincie door het schetsen van vier uiteenlopende kijkrichtingen (Bredenoord, et al, 2013).

De Drentse scenariostudie is een zeer kwalitatieve scenariostudie waarbij veel gebruik wordt gemaakt van beelden, kaarten en metaforen om de scenario's levendig te maken. Dit is bewust gedaan zodat iedereen die de scenariostudie zal lezen wordt aangetrokken tot het rapport (Bredenoord, projectleider PBL, 2019). De scenario's zijn daarnaast sterk exploratief en contrasteren volgens het PBL fel met de hedendaagse gang van zaken, zodat de provincie inzichten kan ontleen uit de uiteenlopende kijkrichtingen over de Drentse toekomstige natuur. Tot slot zijn het normatieve scenario's. De Drentse natuurverkenning wil een open discussie over de wensen en verwachtingen over het Drentse landschap oproepen. Deze discussie kan gevoerd worden tussen de verschillende onderdelen van de provincie Drenthe zoals natuur, water en vrijetijdseconomie. Daarnaast geldt dit ook voor externe partijen binnen de provincie die zich bezig houden met natuur of natuur gerelateerde zaken. De kijkrichtingen dienen als inspiratiebron en steun voor de natuurvisie van de provincie Drenthe. Het toepassingsgebied van de scenariostudie is derhalve visievorming. Door sterk uiteenlopende, kwalitatieve, normatieve scenario's te maken dient deze scenariostudie sterk het doel van visievorming (Bredenoord, et al, 2013).

2.1. Casus verantwoording

Tijdens deze casestudie wordt er ingegaan op de scenariostudie ‘De Drentse natuur in 2040’. Er is gekozen voor deze scenariostudie vanwege het onderscheidende karakter van de studie in vergelijking met de andere studies van het PBL die onderzocht worden door Westerbaan en Borst. De Drentse natuur is een visievormende en regionale scenariostudie. De andere twee onderzochte studies, de Noordzeescenario’s en de Deltascenario’s, zijn nationaal en gaan daarnaast opeenvolgend over strategievorming en adaptief management (Westerbaan, 2019; Borst, 2019). Daarnaast is er specifiek gekozen voor de ‘De Drentse natuur in 2040’ vanwege persoonlijke interesse in het gebruik van natuur.

2.2. De vier kijkrichtingen

De Drentse natuurverkenning bevat vier kijkrichtingen die hieronder kort toegelicht worden. Elke kijkrichting geeft een andere blik op hoe de Drentse natuur mogelijk zou kunnen worden ingericht. Er is tevens een overzicht te vinden van de vier kijkrichtingen in figuur 1 (Bredenoord, et al, 2013).

Vitale Natuur

De eerste kijkrichting is de Vitale Natuur. Het gaat bij de kijkrichting Vitale Natuur om het herstel, behoud en de ontwikkeling van de biodiversiteit. Hierbij gaat het vooral om de biodiversiteit die door de EU als het meest belangrijk wordt gezien en waar Drenthe een grote bijdrage aan kan leveren. Natuurgebieden krijgen de ruimte om de natuurlijke processen vorm te geven en zich met elkaar te verbinden of verbonden te worden. Daarnaast wordt er ondersteuning geboden aan de processen zodat de biodiversiteit voorop blijft staan. Recreatie en houtoogst is ondergeschikt bij het onderhoud van de topnatuurgebieden in Drenthe (Bredenoord, et al, 2013).

Beleefbare Natuur

De tweede kijkrichting is de Beleefbare Natuur. Bij deze kijkrichting is de natuur er voor de mens. De natuurgebieden, agrarisch gebied en de Drentse kernen dienen als plek voor ontspanning. De inrichting van de natuur dient voor alle gebruikersgroepen aantrekkelijk te zijn. Dus voor motorcrossers en wandelaars, maar ook voor stiltegenieters. Er kan gebruik worden gemaakt van kunst en cultuurhistorische elementen zoals de hunebedden. Samen met de ruimtelijke ordening bepalen de omwonenden en gebruikers hoe het gebied wordt ingericht zodat de gebruikers elkaar niet storen. De behoeften van planten en dieren of bijvoorbeeld de houtproductie zijn van ondergeschikt belang (Bredenoord, et al, 2013).

Functionele Natuur

De derde kijkrichting is de Functionele Natuur. Hierbij levert de natuur producten en diensten aan de mens. Duurzame producten worden door de samenleving verkozen boven technisch geproduceerde producten. Duurzaam gebruik van bodem, hout, grondwater en biomassa staat in Drenthe voorop. De natuur levert bijvoorbeeld zuiver grond- en oppervlaktewater en in het bos wordt alleen maar duurzaam hout met een keurmerk geoogst. Biodiversiteit en recreatie zijn bij deze kijkrichting ondergeschikt (Bredenoord, et al, 2013).

Inpasbare Natuur

De laatste kijkrichting is de Inpasbare Natuur waarbij het gebruik van de natuur door de mens voorop staat. In en rondom de natuurgebieden bruist het van de economische activiteiten door het water en het groen dat hiervoor aantrekkelijk is gemaakt. Er wordt gebruik gemaakt van de natuur door middel van recreatie en er wonen mensen in de natuur. Er wordt veel geld verdient door het gebruik van de natuur voor economische doeleinden. Zo zullen er boomhotels ontstaan en er zal gewerkt worden in de natuur met radiotelescopen (Bredenoord, et al, 2013).

Figuur 1: De vier kijkrichtingen op natuur in Drenthe.

3. Theoretisch Kader

In het theoretisch kader zullen de verschillende theoretische inzichten die van belang zijn voor dit onderzoek uiteen gezet worden. Daarnaast zullen de geformuleerde deelvragen worden behandeld. Als eerste zal het begrip scenariostudie uitgelegd worden. Vervolgens wordt het toepassingsgebied visievorming besproken en worden de kenmerken van visievormende scenario's uiteengezet en nader toegelicht. Hierna wordt er gefocust op de afhankelijke variabele van het onderzoek, namelijk het gebruik van de scenario's. Er wordt uiteen gezet welke vormen van gebruik voor kunnen komen en wie de mogelijke gebruikers van de scenariostudie zijn. Als laatste worden de factoren die het gebruik van de visievormende scenariostudies beïnvloeden besproken. Hierin zijn drie categorieën te onderscheiden, namelijk de kwaliteit, werfkracht en communicatie van de scenariostudie. Uiteindelijk wordt het conceptueel model besproken waarin de relatie tussen het gebruik en de verschillende factoren afgebeeld is.

3.1. Scenariostudies

Toekomstverkenning is een paraplueterm waaronder verschillende vormen vallen. Er wordt al lange tijd aan toekomstverkenning gedaan. Hierbij probeert men op een zo systematisch mogelijke wijze uitspraken te doen over gebeurtenissen die zich voor kunnen doen in de toekomst. Waar toekomstverkenningen eerst alleen werd gebruikt door bedrijven in de private sector, zoals Shell, nemen de toekomstverkenningen nu ook hun plaats in het publieke domein in. De toekomstverkenning voor de Nederlandse leefomgeving wordt onder andere uitgevoerd door het onafhankelijke overheidsorgaan het Planbureau voor de Leefomgeving. Toekomstverkenning refereert naar: *Een vorm van beleidsgericht onderzoek, waarbij op wetenschappelijk verantwoorde wijze uitspraken over toekomstige gebeurtenissen worden gedaan* (Becker & Dewulf, 1990).

Scenariostudies zijn een vorm van toekomstverkenning. Naast scenariostudies zijn er prognoses en speculaties. Terwijl er voorheen geen voorstelling was over wat de toekomst mogelijk kon brengen, zorgen scenariostudies ervoor dat er een idee is over de toekomst en over onderliggende dynamieken die mogelijk impact hebben op de toekomst. In het verleden was er sprake van *unknown unknowns* als we het hebben over de toekomst. Door uiteenlopende alternatieven weer te geven zorgen scenariostudies ervoor dat we de mogelijke risico's, maar ook juist de kansen van de toekomst kunnen weten en daarom is er nu sprake van *knowns unknowns*. We weten namelijk dat in de toekomst zich gebeurtenissen voor

kunnen doen. Echter, weet men niet wanneer deze gebeurtenissen zullen plaatsvinden en welke gebeurtenissen het zijn. Wat men wel kan doen is hierop anticiperen (Elahi, 2011).

Er zijn verschillende definities van scenariostudies. Carter en anderen omschrijven scenariostudies als een methode om met onzekerheden om te gaan, dat als doel heeft mogelijke toekomstige impacts in te schatten en om beleid te ontwerpen. Hier wordt dus gefocust op het doel dat wordt gezien als het ontwerpen van beleid (Carter, et al, 2007). Van Notten legt meer nadruk op de kwaliteiten die de scenario's moeten bevatten. Hij geeft aan dat scenario's coherente beschrijvingen van alternatieve hypothetische toekomsten zijn die reflecteren op verschillende perspectieven van ontwikkelingen uit het verleden, het heden en de toekomst en die de basis leggen voor het ondernemen van actie (Van Notten, 2005). Ook van Notten stelt dat de scenariostudies de basis vormen voor het ondernemen van actie. Maar het is niet zo dat aan de hand van scenariostudies altijd actie wordt ondernomen, zoals te lezen is in paragraaf 3.3.2. Daarnaast focussen bovenstaande definities zich vooral op strategievorming als toepassingsgebied, terwijl het bij de Drentse natuurverkenning om visievorming draait. Daarom wordt tijdens dit onderzoek de volgende definitie voor scenariostudies gebruikt: *Scenario's verkennen mogelijk geachte toekomsten en de ontwikkelingen die daar naartoe kunnen leiden en/of wenselijk geachte toekomsten en de ontwikkelingen die nodig zijn om die te bereiken* (Dammers, et al, 2013).

3.2. Het toepassingsgebied van de scenariostudie

Scenariostudies kunnen verschillende toepassingsgebieden hebben. Wanneer er voor een bepaald toepassingsgebied van de scenariostudie wordt gekozen, wordt er verwacht dat de scenariostudie bepaalde kenmerken omvat. Ook zorgt het doel ervoor dat een bepaald gebruik meer voor de hand ligt. Echter, betekent dit niet dat het doel één op één het soort gebruik in de hand werkt. De scenariostudie die tijdens deze casestudie wordt onderzocht is een visievormende scenariostudie. Bij visievormende scenariostudies ligt inzichtvorming als gebruik voor de hand, omdat er inzichten uit de scenario's worden gehaald om een visie mee te vormen. Hieronder zal worden uitgelegd wat er wordt verstaan onder visievormende scenario's. Naast visievormende scenario's bestaan er ook scenario's voor strategieontwikkeling en adaptief management (Dammers, et al, 2013).

Wanneer men over visievormende scenario's spreekt is het van belang dat er overeenstemming is over het begrip visie. Daarom zal kort worden toegelicht wat een visie is.

Een visie is een mentaal beeld van een mogelijke of gewenste toekomst op de lange termijn. Mensen moeten zich geïnspireerd voelen wanneer zij de visie horen of zien, zodat ze gaan handelen naar de visie. Wanneer de visie behaald is betekent dit niet dat er hierna gestopt kan worden met het ondernemen van actie, er zal dan opnieuw een visie worden opgesteld. Het interne belang van een visie is dat er samen wordt gestreefd naar de realisatie ervan. Het zorgt daarom voor eensgezindheid. Het externe belang van een visie is dat er beter verantwoording afgelegd kan worden aan hogere organen zoals de Provinciale Staten of het Rijk omdat zij door de visie enig idee krijgen van waar de organisatie naartoe wil. Het hebben van een visie is voor een organisatie daarom erg van belang. Visievormende scenariostudies dragen bij aan de totstandkoming van de visie van een organisatie (Desmidt & Heene, 2013).

Visievorming bij scenariostudies houdt in dat de scenario's aangeven welke opgaven en ambities er voor het gebied gelden en wat de kwaliteiten van een gebied zijn. Ook geven ze aan wat er gedaan moet worden om die ambities te bereiken. De visies die te vinden zijn in de verschillende scenario's moeten mensen inspireren en daarom is verbeeldingskracht belangrijk. Visievorming draagt bij aan het beleid in hoofdlijnen. Hier kunnen scenario's aan bijdragen omdat ze uiteenlopende toekomst laten zien waarop het beleid gebaseerd kan worden (Dammers, et al, 2017).

3.2.1. Kenmerken van visievormende scenariostudies

Tijdens dit onderzoek worden visievormende scenariostudies onder de loep genomen. De focus zal daarom gelegd worden op de kenmerken die visievormende scenario's dienen te hebben om het doel van visievorming zo goed mogelijk te dienen (Dammers, et al, 2017).

Descriptief of normatief

Visievormende scenario's kunnen ofwel descriptief, ofwel normatief zijn. Descriptieve scenario's bevorderen een bredere blik op de maatschappelijke en fysieke ontwikkeling en zorgen voor een open discussie over de toekomst. Er worden autonome ontwikkelingen en onverwachte gebeurtenissen die kunnen optreden verkend. Descriptieve scenario's zijn daarom gericht op het verkennen van de cognitieve onzekerheid (Dammers, et al, 2013).

Daarnaast zijn er normatieve scenario's, waarvan de Drentse natuurverkenning een voorbeeld is. Deze scenario's willen juist een inspiratie en steun bieden voor alternatieve beleids- of onderzoeksstrategieën. Ook deze soort scenario's willen een open discussie over de wensen en verwachtingen oproepen (Dammers, et al, 2013). Normatieve scenario's hebben een normatief startpunt van waaruit er wordt gefocust op een bepaald punt in de toekomst en hoe dit punt bereikt kan worden (Börjeson, et al, 2006). Onder normatieve scenario's vallen

twee soorten, namelijk; *backcasting* en *critical futures* (Asselt, et al, 2010). Bij *backcasting* wordt er terug geredeneerd vanuit een toekomstbeeld dat als wenselijk wordt beschouwd. Vanuit het wenselijke toekomstperspectief wordt een weg naar het heden gemaakt om dat perspectief te bereiken. Hierbij gaat het om de vraag: “*Hoe komen we tot een bepaalde toekomst?*”. Een voorbeeld van *backcasting* zijn de deltascenario's, waarbij als wenselijk toekomstbeeld Nederland als aantrekkelijk land om te wonen, werken, investeren en recreëren werd genomen. Op basis van dit toekomstbeeld werd berekend hoe hoog de dijken zouden moeten zijn (Asselt, et al, 2010). De tweede soort normatieve scenario's zijn *critical futures*. De Drentse natuurverkenning is een voorbeeld van een *critical future* scenario. Hierbij gaat het om de vraag: “*Hoe willen we dat de toekomst eruit ziet?*”. Deze vorm laat zien dat mogelijke toekomst bepaald wens, culturele aannames, wereldbeelden en waarden met zich meenemen. Omdat er veel kritiek is geweest op deze vorm van toekomstverkenning hebben critici gezegd dat er van verschillende waarden en wereldbeelden uit moet worden gegaan (vaak van minderhedengroepen) om zo de *critical futures* niet in *foreclosed futures* te laten veranderen. Dat betekent dat er niet van tevoren al een sterke nadruk wordt gelegd op een bepaalde toekomst doordat er wordt geredeneerd vanuit eenzelfde waarden-perspectief (Asselt, et al, 2010).

Sterk exploratief

Ten tweede moeten de visievormende scenario's sterk exploratief zijn. Dit betekent dat de scenario's verbeeldingskracht moeten hebben en uiteenlopende ontwikkelingen en gebeurtenissen moeten verkennen. Bij sterk exploratieve scenario's worden de grenzen van het speelveld afgetast door middel van het tot het extreme doorvoeren van ontwikkelingen. De scenario's contrasteren sterk met de hedendaagse gang van zaken en hebben een brede *scope* van mogelijke ontwikkelingen. Daarom moet het contrast bij deze soort scenario's hoog zijn zodat de scenario's optimaal het doel van visievorming dienen. De vraag die wordt beantwoord bij sterk exploratieve scenario's is: wat kan er gebeuren in de toekomst? Deze vraag wordt dus beantwoord door uiteenlopende scenario's te presenteren. Daarentegen is het van belang dat hoewel het contrast hoog is, de ontwikkelingen in de scenario's wel als plausibel gezien moeten worden. De plausibiliteit komt bij visievormende scenario's door het sterk exploratieve karakter namelijk eerder in het geding (Dammers, et al, 2013). Sterk exploratieve scenario's hebben als doel inzichten verschaffen in nieuwe vraagstukken en beleidsalternatieven. Daarnaast zorgen ze voor een meer open discussie over de toekomst omdat iedereen zich wel in één van de scenario's kan vinden. Ook dienen deze soort scenario's om situaties of ontwikkelingen te ontdekken die als mogelijk worden beschouwd.

Meestal wordt dit vanuit verschillende perspectieven gedaan. Als laatste dragen ze bij aan visievorming, doordat er nieuwe ontwikkelingen in vraagstukken gesignaleerd kunnen worden (Dammers, et al, 2013).

Kwalitatief

Ten derde zijn de visievormende scenariostudies meestal kwalitatief van aard. De scenario's moeten inspirerende verhalen en beelden bevatten over wenselijk geachte toekomst. Vaak helpt het wanneer er kaarten worden gebruikt waarop de visualisatie van de toekomst te zien zijn. Dit draagt bij aan de communicatie van de scenario's (Dammers, et al, 2013). Kwalitatieve scenario's kunnen gebruikt worden om complexe situaties met hoge mate van onzekerheid te analyseren en worden gebruikt wanneer de relevante informatie niet gekwantificeerd kan worden. Hierbij gaat het vaak om menselijke waarden, emoties en gedragingen zoals bij cultuur en politiek (Van Notten, et al, 2003). Kwalitatieve scenario's hebben als voordeel dat ze de mogelijkheid bieden om verschillende perspectieven van actoren tegelijkertijd mee kunnen nemen. Bij kwalitatieve scenario's is het doel om begrijpelijke inzichten in ontwikkelingen te verschaffen en een open discussie over de toekomst te kunnen voeren. Daarnaast hebben kwalitatieve scenario's het doel om te inspireren tot nieuw strategisch beleid en onderzoek (Dammers, et al, 2013).

Kwalitatieve scenario's kunnen in twee categorieën ingedeeld worden. Namelijk de verhalende en de verbeeldende scenario's. Verhalende ofwel narratieve scenario's werken met woorden door deze vorm te geven in metaforen en verhalen. Goed geschreven verhalen kunnen een interessante en begrijpelijke manier zijn om informatie over de toekomst te communiceren in vergelijking met droge tabellen, nummers of verwarrende grafieken (Alcama, 2001). Verbeeldende scenario's werken met foto's, kaarten en animaties om de toekomst weer te geven. Daarnaast kan er ook een combinatie van beiden worden gemaakt.

Integraal

Ten vierde moeten de visievormende scenario's integraal zijn. Er moeten diverse kenmerken en thema's worden besproken die van invloed kunnen zijn op een bepaald gebied. Het is dus van belang dat de reikwijdte van een scenariostudie hoog is, zodat eenieder zijn thema kan vinden in de visievormende scenario's en het gebruik daardoor bevorderd kan worden (Dammers, 2000).

Participatief

Als laatste helpt het bij de vorming van visie als de scenario's participatief zijn ontwikkeld. De gebruikers kunnen de scenario's dan al in een vroeg stadium eigen maken en kunnen zelf inbreng geven over hun ideeën voor de toekomst. De participatie komt de relevantie van de

scenario's tevens ten goede (Dammers, et al, 2017). Dit komt ook naar voren in het stuk van Wollenberg en anderen waarin zij een uitgebreide uitleg geven over hoe participanten bij kunnen dragen aan de visievormende scenario's. Hierbij is het belangrijk dat de deelnemers vrij kunnen denken over de toekomst zonder dat ze worden belemmerd door de kennis die zij hebben over het heden (Wollenberg, et al, 2000). De participatie tijdens het maken van de scenario's is dus van groot belang voor visievormende scenario's.

3.3. Gebruik van scenariostudies

Er zijn verschillende ex post onderzoeken gedaan naar de impact van scenariostudies. Bij de impact van scenariostudies staan drie verschillende vormen centraal die elk een andere manier van onderzoek veronderstellen, namelijk: leren, doorwerking en gebruik. De studie van Dammers focust zich op het leren. Hij heeft een longitudinaal onderzoek uitgevoerd naar hoe er geleerd wordt aan de hand van scenariostudies. In dit onderzoek werd er gekeken naar de situatie vóór de scenariostudie en ná de scenariostudie en hoe er tussen deze twee meetpunten werd geleerd (Dammers, 2000). Leren kan ook wel worden gezien als de hoogste vorm van impact van een scenariostudie. Andere onderzoeken kijken naar de doorwerking van scenariostudies. Hierbij ligt de focus op wat er gedaan kan en moet worden in de recente toekomst aan de hand van de scenariostudies (Wilkinson & Mangalagiu, 2012). Bij de doorwerking staat ook het effect van de scenariostudie centraal, dus de vraag: Wat is er gebeurd of veranderd door een scenariostudie? Het gaat dus om de zichtbare impact van een scenariostudie (Vader & Bogaardt, 2014). Echter, zal er tijdens dit onderzoek worden gefocust op het gebruik van de scenariostudies. Dit wordt gedaan omdat er beperkte middelen zijn voor het onderzoek en het derhalve niet mogelijk is om een longitudinaal onderzoek uit te voeren. Het gebruik kan namelijk op één moment in de tijd gemeten worden en past daardoor beter bij de opzet van dit onderzoek dan de doorwerking of het leren. Daarnaast wordt bij gebruik gekeken naar het zichtbare gebruik en minder zichtbare gebruik. Er zal daarom gefocust worden op drie vormen van gebruik, namelijk: communiceren, inzichten verlenen en het zorgen commitment met het beleid. Elk van deze soorten gebruik kunnen op een fundamentele en instrumentele wijze voorkomen. Er is voor deze vormen van gebruik gekozen omdat deze aansluiten bij *the state of the art* (Dammers, 2000; Vader & Bogaardt, 2014; Wilkinson & Mangalagiu, 2012).

Het gebruik van scenariostudies is een ambigue term die duiding nodig heeft. Er zijn twee niveaus van gebruik van scenariostudies, namelijk instrumenteel en fundamenteel gebruik.

Instrumenteel gebruik houdt in dat de persoon die de scenariostudie gebruikt dit alleen doet ter onderbouwing van zijn eigen standpunt en om de ander te overtuigen van zijn zienswijze. De normen en opvattingen worden aangepast, maar de fundamentele waarden niet. (Dammers, 2000). Scenariostudies worden regelmatig op een instrumentele wijze gebruikt. Beleidsmakers baseren een beleidsnota vaak op een scenario dat zij het meest waarschijnlijk of wenselijk vinden (Dammers, 2000). Tijdens de beleidsvoorbereiding houden de beleidsmakers nog wel rekening met alle alternatieven uit de scenariostudie, maar bij het nemen van de beleidsbesluiten is er vaak een overwegende voorkeur voor één van de scenario's. Door te kiezen voor één van de scenario's bekijk je de toekomst dus nog maar vanuit één lens. Dit is juist niet waar scenariostudies voor dienen (Hilbers & Snellen, 2010). Het gevaar is namelijk dat je hierdoor de cognitieve en normatieve onzekerheid van de toekomst niet meeneemt in de beslissing.

Fundamenteel gebruik houdt in dat je met elkaar gaat kijken waar de toekomst heen moet. Je start vanuit je eigen standpunt, maar deze staat niet vast bij fundamenteel gebruik. Je stelt dus als het ware je eigen standpunt ter discussie en de fundamentele waarden en opvattingen kunnen worden aangepast (Dammers, 2000).

Het verschil tussen instrumenteel en fundamenteel gebruik kan uitgelegd worden aan de hand van een voorbeeld. Bij de scenariostudie over het watermanagement kunnen personen het oneens zijn met elkaar over hoe hoog de dijken moeten zijn om het water tegen te houden. Hierbij discussiëren de personen op technisch vlak over de hoogte van de dijken. Dit is instrumenteel gebruik. Er wordt namelijk aan de fundamentele waarden vastgehouden. Echter, kan er ook op een fundamentele wijze gekeken worden naar het probleem waarbij een volledig nieuwe oplossing wordt aangedragen vanuit de scenariostudie. Een voorbeeld van een fundamentele oplossing is het programma 'Ruimte voor de rivier'. Er wordt dus niet alleen gekeken naar het verhogen van de dijken als oplossing, maar er worden ook andere oplossingen overwogen, zoals de rivier zijn gang laten gaan. De fundamentele waarden worden dus aangepast, omdat men er niet meer vanuit gaat dat de dijken verhogen de enige oplossing is voor het stijgende water.

3.3.1. Beoogde vormen van gebruik

Scenario's kunnen op verschillende manieren worden gebruikt in de praktijk. Er zijn een drietal vormen van gebruik, namelijk het ontlenen van inzichten, het communiceren over de toekomst en het vergroten van commitment (Dammers, 2000). Op deze vormen van gebruik kan het niveau van instrumenteel en fundamenteel gebruik worden toegepast.

Inzichten ontlenen

De eerste vorm van beoogd gebruik is dat er inzichten ontleend kunnen worden uit de scenariostudies. De visievormende scenario's geven inzicht in de beleidsalternatieven en de haalbaarheid ervan onder verschillende omstandigheden (Dammers, et al, 2017).

Instrumenteel gebruik houdt in dat beleidsmakers de scenario's gebruiken om inzichten te ontlenen over een mogelijk beleidsalternatief dat zij zelf al bedacht hadden. Bij instrumenteel gebruik wordt er alleen gebruik gemaakt van specifieke elementen van de scenariostudie die het denkkader ondersteunen (Dammers, 2000).

Fundamenteel gebruik houdt in dat beleidsmakers inzichten opdoen uit de scenariostudies over een mogelijke beleidsalternatief dat zij niet eerder verondersteld hadden. Beleidsmakers kunnen de verwachting over de beleidsalternatieven en de haalbaarheid ervan fundamenteel veranderen door onderbouwing van de scenariostudies (Dammers, 2000).

Communicatie

Ten tweede kunnen scenariostudies worden gebruikt om beter over de toekomst te kunnen communiceren. Doordat er verschillende scenario's worden gepresenteerd kunnen alle actoren zich vinden in een scenario. Dit bevordert het gesprek bij een strategische conversatie over de toekomst. Ook kunnen er open discussies over de toekomst worden gevoerd. Het communiceren over de toekomst wordt vergemakkelijkt doordat de scenario's gemeenschappelijke referentiepunten bezitten (Dammers, et al, 2017).

Bij instrumentele communicatie zullen beleidsmakers scenario's gebruiken ter ondersteuning van hun standpunt bij het communiceren met anderen. Dit doen zij om de ander te overtuigen van hun eigen standpunt. Omdat de scenario's binnen de studie gelijke referentiepunten bezitten kan dit een goede discussie ondersteunen (Dammers, 2000).

Fundamentele communicatie treedt op wanneer er op een open manier gecommuniceerd wordt over een bepaald onderwerp waarvoor een scenariostudie is uitgevoerd. Hierbij gaat het niet om overtuiging, maar om een open gesprek waarbij een scenariostudie ter ondersteuning dient. De personen die meedoen aan de conversatie staan open voor nieuwe ideeën (Dammers, 2000).

Commitment met het beleid

De laatste manier waarop scenario's gebruikt kunnen worden is om commitment met het beleid te vergroten. De scenario's worden hier vooral als hulpmiddel gebruikt om anderen te overtuigen. Bij bestaand beleid wordt er dan een toekomstverkenning gemaakt om het beleid te legitimeren. Daarnaast kan het er ook voor zorgen dat de beleidsmakers juist geïnspireerd raken om een nieuwe weg in te slaan (Dammers, et al, 2017).

Er is sprake van instrumenteel gebruik wanneer beleidsmakers scenario's gebruiken om het verloop van ontwikkelingen die zij al verwachten tegenover andere beleidsmakers te verdedigen. Ook doen beleidsmakers vaak aan *backward mapping*, dit houdt in dat zij achteraf een beroep doen op scenario's om een visie die zij al gemaakt hebben beter te verdedigen en er meer steun voor te mobiliseren (Dammers, 2000).

Van fundamenteel gebruik is er sprake wanneer beleidsmakers worden gebonden aan het inslaan van een nieuwe weg met het beleid. Daarbij is het van belang dat alle beleidsmakers iets van hun eigen waarden en opvattingen terug vinden in de scenario's. Uiteenlopende scenariostudies met een hoge reikwijdte dragen hier dan ook meer aan bij dan minder uiteenlopende scenario's (Dammers, 2000).

3.3.2. Niet gebruik

Naast beoogde vormen van gebruik, kunnen de scenario's ook helemaal niet gebruikt worden of ze worden niet gebruikt door de vooraf afgestemde doelgroep (Dammers, et al, 2017).

Eén van de redenen om een scenariostudie niet te gebruiken is omdat de inzichten uit de studie in strijd zijn met de denkkaders die de beleidsmakers op dat moment hanteren. Dit kan verklaard worden door de verkeerde timing van de scenariostudie (Kingdon, 2011). Wanneer de politiek al verder gevorderd is en de scenariostudie als het ware te laat komt met uitspraken zal de studie niet meer gebruikt worden (Dammers, et al, 2017).

Een andere belangrijke reden voor beleidsmakers om een scenariostudie niet te gebruiken is dat er een groot verschil is tussen de wetenschappelijke scenariostudies en het praktijkgerichte beleid maken. Hierdoor kunnen toekomststudies niet gebruikt worden in de praktische context van het beleid (Van der Steen & Van Twist, 2012; Van der Steen, et al, 2011). Daarnaast is er een obstakel om lange termijn perspectieven mee te nemen in het omgevingsbeleid. Dit komt ten eerste door de *problem-structure*. Dit betekent dat omgevingsproblemen vaak complex, onzeker en van de lange termijn zijn. Ten tweede komt dit door de *problem-solving context*. Dit houdt in dat beleid maken vaak om de korte termijn gaat, gecategoriseerd is en gedomineerd wordt door steun (Van der Steen & Van Twist, 2013; EEA, 2011b; Van der Steen, et al, 2011). Ook kunnen wetenschappers beleidsmakers vaak niet duidelijke definitieve antwoorden geven, omdat de toekomststudies zaken te complex maken doordat ze meer aandacht aan de complexiteit van het vraagstuk besteden. Beleidsmakers willen juist een bepaalde vorm van zekerheid omdat ze consensus moeten bereiken (Van der Steen & Van Twist, 2013; EEA, 2011b). Dit wordt door Van der Steen en anderen ook wel het dilemma tussen creatieve interpretaties en substantieve feiten genoemd. Hierbij gaat het om de toekomststudies die vaak in grote mate gebruik maken van creativiteit

en de organisaties die liever harde feiten en cijfers zien waarmee ze beleid kunnen maken (Van der Steen, et al, 2011). Echter, kan het probleem van de kloof tussen beleid en wetenschap opgelost worden door al in een vroeg stadium de gebruikers van de scenariostudie te betrekken bij het maken van de scenario's. Doordat de gebruikers al bekend raken met de scenario's en inbreng hebben gehad in de inhoud en de onderwerpen van de scenario's, zullen zij de wetenschappelijke scenario's beter begrijpen en kunnen zij deze toepassen in de praktijk (Dammers, et al, 2013).

3.4. Gebruikers

Er zijn verschillende gebruikers van de scenariostudies. Tijdens het maken van een scenariostudie wordt in een vroeg stadium de doelgroep geïdentificeerd. Dit zorgt ervoor dat er bruikbare scenario's ontwikkeld kunnen worden en dat de belangrijkste gebruikers van tevoren al betrokken kunnen worden bij het maken van de scenario's (Dammers, et al, 2013). In figuur 3 zijn de potentiële gebruikers van scenariostudies te vinden.

Één van de belangrijkste gebruikers van de scenariostudie is de opdrachtgever. Zij zijn namelijk naast gebruiker ook de mandaatgever voor de studie, ze stellen eisen en zij leveren de financiële middelen. Bij het PBL is er niet altijd een opdrachtgever omdat zij ook op eigen initiatief een studie kunnen uitvoeren, maar het PBL voert ook regelmatig studies in opdracht van bijvoorbeeld de Rijksoverheid uit (Dammers et al, 2013).

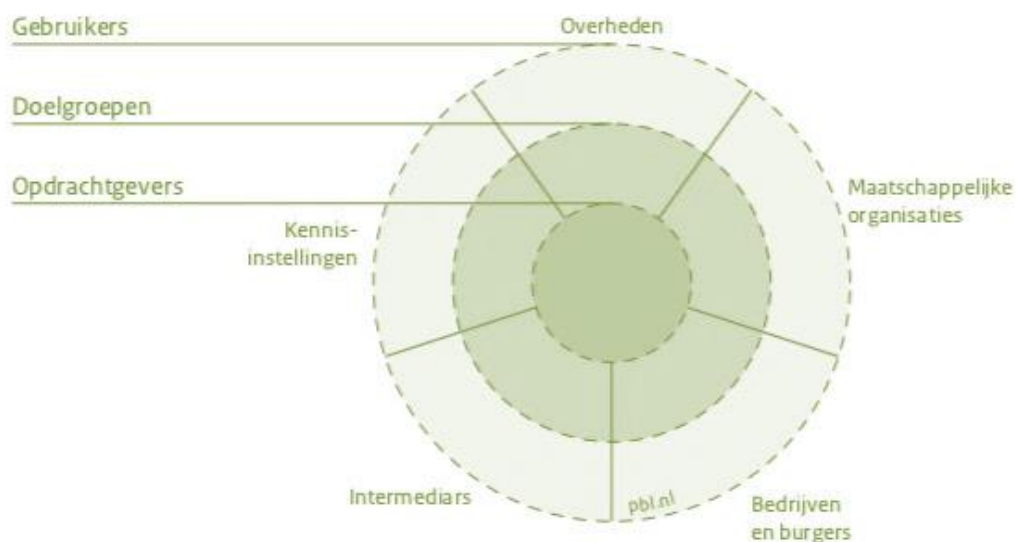
Naast de opdrachtgever zijn er andere beoogde doelgroepen die gebruik maken van de scenariostudies. De doelgroepen kunnen sterk uiteenlopend zijn. Te denken valt aan beleidsmedewerkers van overheden zoals gemeenten, provincies, ministeries, maatschappelijke organisaties en waterschappen. Daarnaast zijn er andere niet-publieke doelgroepen zoals medewerkers van bedrijven zoals bijvoorbeeld energiebedrijven en banken. Kennisinstellingen zijn tevens een doelgroep van de scenariostudies. Universiteiten, adviesbureaus of intermediairs worden vaak ook onder de beoogde doelgroep gerekend (Dammers, et al, 2013).

De doelgroep van een scenariostudie hangt natuurlijk sterk af van de *spatial scale* van de scenariostudie (Van Notten, et al, 2003). De *spatial scale* houdt in dat scenario's ontwikkeld kunnen worden die gericht zijn op de gehele wereld, dus op mondiaal niveau. Of bijvoorbeeld op supranationaal niveau zoals bij *'European nature in the plural'*. Er zijn dan ook heel veel doelgroepen omdat deze studie ver buiten Nederland reikt (Zejts, et al, 2017).

Daarnaast kan de scenariostudie voor nationaal, subnationaal, regionaal of zelfs lokaal niveau gemaakt worden.

Ook worden de scenariostudies vaak gebruikt door groepen voor wie de studie oorspronkelijk niet bedoeld was. Deze groepen kunnen over het hoofd zijn gezien tijdens het bepalen van de doelgroepen voorafgaand aan de scenariostudie. Daarnaast kan het zijn dat de studie niet beoogd was voor hen. Vaak doen deze groepen een beroep op de scenario's bij de beïnvloeding of de uitvoering van het beleid (Dammers, et al, 2013).

Figuur 3: *Mogelijke gebruikers van scenariostudies.*

3.5. Factoren die het gebruik beïnvloeden

Bij het onderzoek naar scenariostudies gaat het vaak om de vraag hoe scenariostudies meer impact kunnen krijgen. Hier komen heel wat factoren uit voort die het gebruik van de scenariostudies kunnen vergroten. Bij de Drentse natuurverkenning is het van belang dat de scenariostudie het doel van visievorming dient. Hierdoor zijn de kwaliteiten; contrast, plausibiliteit en reikwijdte van de scenario's zeer belangrijk. Daarnaast zijn de visievormende scenario's bijna altijd kwalitatief van aard. Hierdoor is de werfkracht een belangrijke factor als het gaat om het gebruik. Daarom wordt bij de werfkracht gekeken naar het gebruik van metaforen, verhalen en beelden en het effect daarvan op het gebruik. Als laatste is de communicatie voor visievormende scenario's zeer belangrijk, omdat ook deze factor het gebruik kan vergroten. Hierbij wordt er gefocust op de timing en de participatie tijdens het

maken van de scenariostudie. De verschillende factoren en het effect van de factor op het gebruik zal hieronder nader toegelicht worden.

3.5.1. Kwaliteiten van visievormende scenario's

De eerste factoren die het gebruik van de scenario's beïnvloeden zijn de kwaliteitsfactoren. Hieronder valt ook de methodologische kwaliteit. Maar de methodologische kwaliteit alleen kan er niet voor zorgen dat een studie veel gebruikt wordt. De methodologie moet daarom worden gezien als een startpunt voor verdere ontwikkeling naar succes en impact (Van der Steen & Van der Duin, 2012; Van der Steen & Van Twist, 2012). Beleidsmakers en andere belanghebbenden krijgen regelmatig rapporten en andere relevante studies op hun bureau. Daarom is het van belang dat de methodologische kwaliteit van de scenariostudies op hoog niveau is, zodat het gebruik hierdoor in ieder geval niet belemmerd wordt. Voor visievormende scenario's in het bijzonder, zijn zoals eerder besproken, het contrast, de plausibiliteit en de reikwijdte van groot belang.

3.5.1.1. Contrast

Ten eerste is het contrast tussen de verschillende scenario's cruciaal voor visievormende scenariostudies. Één van de kenmerken van visievormende scenario's is namelijk dat ze sterk exploratief zijn. Er moeten verschillende richtingen worden weergegeven over de toekomstige maatschappelijke, fysieke en beleidsontwikkelingen. Omdat er sprake is van onzekerheid bij descriptieve *critical futures* zoals bij de Drentse natuurverkenning, is het contrast zo van belang. Bij visievormende scenariostudies is het belangrijk dat het contrast hoog is, zodat de verschillende richtingen die worden verkend uiteenlopend zijn en eenieder zijn perspectief in één van de scenario's kan terugvinden (Vervoort, et al, 2015). De optimale situatie is wanneer de scenario's zodanig van elkaar verschillen dat alle beleidsmakers hun waarden en opvattingen in minstens één van de scenario's herkennen. Dit bevordert dan ook het fundamentele gebruik omdat de gebruikers van de studie hierdoor de alternatieven goed in overweging kunnen nemen (Dammers, 2000). Wanneer het contrast tussen de scenario's hoog is, zal het gebruik van visievormende scenario's bevorderd worden.

Naast het contrast tussen de scenario's, contrasteren de scenario's ook met het heden. Een scenariostudie wordt gemaakt voor een langere tijdsperiode van minimaal 30 jaar. Visies worden, zoals eerder besproken, ook voor een langere tijdsperiode gemaakt. Daarom is het van belang dat het contrast met het heden hoog is, omdat er anders geen nieuwe inzichten uit de scenario's gehaald kunnen worden voor in de visie (Desmidt & Heene, 2013). Wanneer het contrast met het heden hoog is zal het gebruik bevorderd worden.

3.5.1.2. Plausibiliteit

Ten tweede moeten de scenario's ook een bepaalde mate van plausibiliteit bezitten, willen ze gebruikt worden. Plausibiliteit betekent dat de scenario's die ontwikkeld zijn op zijn minst gezien moeten worden als mogelijke ontwikkelingen. Dit betekent niet dat de ontwikkelingen ook waarschijnlijk of wenselijk moeten zijn. Het pad naar de mogelijke toekomst moet conceptueel haalbaar zijn en niet gezien worden als onmogelijk (Kosow & Gaßner, 2008). Bij visievormende scenariostudies worden echter sterk uiteenlopende richtingen verkend, die contrasterend zijn met de hedendaagse gang van zaken. Hierdoor kan de plausibiliteit in het geding komen (Dammers, et al, 2013). Wanneer de visievormende scenario's als plausibel worden gezien, zal het gebruik bevorderd worden.

3.5.1.3. Reikwijdte

Als laatste is de reikwijdte van de scenario's van groot belang voor het gebruik. Hierbij gaat het om de diversiteit in kenmerken en thema's die worden besproken in de scenario's. De reikwijdte van de scenario's is specifiek voor visievormende scenario's zo van belang omdat de visievormende scenariostudies integraal moeten zijn en een breed scala aan ontwikkelingen moeten verkennen die van invloed kunnen zijn op een bepaald gebied (Dammers, et al, 2017). Scenario's kunnen zich focussen op individuele thema's zoals duurzaamheid. Anderen focussen zich op een sector of sociaal veld zoals het milieu, energie of water (Kosow & Gaßner, 2008). De reikwijdte is optimaal wanneer alle doelgroepen de thema's die zij relevant vinden in de scenario's kunnen vinden. Wanneer er de reikwijdte van de scenariostudie hoog is, zal het gebruik van visievormende scenario's bevorderd worden (Dammers, 2000).

3.5.2. De werfkracht van visievormende scenario's

Bij kwalitatieve scenario's die als doel visievorming hebben is taal en het hebben van een goed verhaal erg van belang om het gebruik te bevorderen. De werfkracht van de visievormende scenario's moet op zijn best zijn. De scenario's moeten aansluiten bij het denken en handelen van de doelgroepen. Het is belangrijk om aan verbeelding te doen en cijfers te gebruiken, maar hierin moet wel een nuance gevonden worden. Door het gebruik van verbeelding en realisme zullen de gebruikers geïnspireerd raken. Een belangrijke noot hierbij is dat de vorm niet af moet leiden van de inhoud van de scenariostudie (Nekkers, 2006).

3.5.2.1. Metaforen

De manier waarop taal wordt ingezet is een gewichtige factor die bepaald of scenariostudies worden gebruikt. Hierbij spelen metaforen een grote rol. Metaforen worden gebruikt om op

een beeldende manier over complexe en abstracte ideeën te praten. Door gebeurtenissen of ideeën onder woorden te brengen door middel van metaforen, kunnen we ze begrijpen en voor ons zien. Metaforen hebben een grote invloed op hoe maatschappelijke problemen geconceptualiseerd en aangepakt worden. Verschillende metaforische *frameworks* zorgen er tevens voor dat er grote verschillen in meningen tussen mensen ontstaan (Thibodeau & Boroditsky, 2011). Het gebruik van metaforen zorgt ervoor dat er meer vertrouwen komt in de scenariostudie. Dit kan verklaard worden doordat de metaforen een brug slaan tussen het heden en het verleden, het oude en het nieuwe, het bekende en het onbekende en het vertrouwde en het niet vertrouwde. Een metafoor wordt in scenarioplanning ook wel de overbruggende metafoor genoemd. Dit betekent dat een scenario de lezer moet transporteren van het bestaande wereldbeeld van korte termijn denken naar een bredere conceptualisering van de toekomst (Burnam-Fink, 2015). Metaforen kunnen ervoor zorgen dat een problematische situatie als oplosbaar wordt gezien. Dit worden ook wel generatieve metaforen genoemd. Een generatieve metafoor wordt gecreëerd door een perceptie te *reframen* door het toevoegen van nieuwe betekenissen, kenmerken, paden en zienswijzen. Het perspectief van de problematische situatie wordt zo veranderd (Selin, 2006). Metaforen worden vaak gebruikt voor de titels van de verschillende scenario's. Doordat er een metafoor wordt gebruikt, zullen mensen de titels van de scenario's eerder herinneren en zullen zij er meteen een beeld bij hebben. Daarom is de keuze voor de titels van de scenario's zeer cruciaal (Chermack, 2011). Wanneer er metaforen worden gebruikt in de scenariostudie zal het gebruik bevorderd worden.

3.5.2.2. Verhalen

Wanneer de taal voor de scenario's door middel van metaforen is gekozen, is het van belang dat het verhaal binnen de kwalitatieve visievormende scenario's wervend is. Het doel van verhaallijnen in scenario's is dat de ogen van de lezer geopend worden. Toekomstverhalen werpen een nieuw perspectief op de lopende discussie. Hierdoor kan het een openbrekend instrument zijn voor het beleid (Van der Steen, 2009). Dit wordt gedaan door de context meer vorm te geven in een verhaal. *Narratives* zijn niet een voorspelling van de toekomst en willen zeker niet de waarheid beweren. De scenario's die verhaallijnen gebruiken proberen juist de visies over de toekomst te communiceren, stimuleren en provoceren. Daarbij is het belangrijk dat de verhaallijnen creatief, rigoureu, intern coherent en plausibel zijn (Rounsevell & Metzger, 2010). Een bepaald narratief wordt gekozen om de impact van de scenariostudie zo groot mogelijk te maken. De toekomstige tijd, waar vaak voor wordt gekozen bij scenariostudies, heeft als doel om het verhaal van de toekomst als een mogelijkheid te

‘verkopen’ en daarmee te overtuigen. Patronen die ingesleten zijn komen ter discussie te staan en kunnen zelfs doorbroken worden door het vertellen van toekomstverhalen. Echter, heeft de toekomstige tijd als nadeel dat er (soms) scepticisme ontstaat in plaats van geloof (Raven & Elahi, 2015). Wanneer het verhaal creatief, rigoureuus, intern coherent en plausibel is zal het gebruik bevorderd worden.

3.5.2.3. Beelden

Naast taal en verhaal, maakt beeld ook een belangrijk onderdeel uit van de werfkracht van visievormende scenariostudies. Het gebruik van kaarten en foto's zorgt ervoor dat de scenario's levendig worden en dat mensen de scenario's gemakkelijker herkennen. Foto's worden vaak gebruikt als representatie van de omgevingscondities bij landschapscenariostudies. Echter, worden foto's vaak op verschillende manieren geïnterpreteerd. Er is dus sprake van subjectiviteit. De percepties, ervaringen, houdingen, sociale achtergrond en culturele oriëntatie beïnvloeden de reactie die mensen hebben op foto's over de toekomst. We kunnen er dus nooit op vertrouwen dat een foto hetzelfde gevoel oproept bij iedereen en daarom kunnen we er niet op vertrouwen dat bij iedereen dezelfde boodschap wordt overgedragen. Derhalve is het van belang de doelgroep tijdens het maken van de scenario's in acht te nemen en te bedenken hoe zij de foto's zullen interpreteren (Nicholson-Cole, 2005). Ook bij het gebruik van visualisaties is het van belang dat de vorm niet moet afleiden van de inhoud. Door een overschot aan beelden kan men afgeleid worden van de boodschap die de scenariostudie te bieden heeft. Daarentegen zorgen de visualisaties er wel voor dat de gebruiker de scenario's meteen herkent en dat er een duidelijk beeld ontstaat over de toekomst (Nekkers, 2006). De beelden zorgen er dus voor dat de scenariostudie meer werfkracht heeft en daarom meer gebruikt wordt.

3.5.3. Communicatie van visievormende scenario's

Bij de factor communicatie van de scenario's zal er eerst gekeken worden naar de timing van de uitgave van een scenariostudie. De timing is namelijk cruciaal voor de mate van het gebruik van een visievormende scenariostudie. Vervolgens wordt er gefocust op de participatie tijdens het project en de effecten hiervan op het gebruik.

3.5.3.1. Timing

In het onderzoek van Van der Steen en Van Twist adresseren de respondenten een cruciale factor die het gebruik van de scenariostudies beïnvloed. De respondenten gaven namelijk aan dat de timing van het uitgeven van de scenariostudie zeer belangrijk is. Het politieke speelveld is continu aan verandering onderhevig, wat het lastig maakt om een studie precies

op het juiste moment uit te geven. Toch is het spijtig wanneer een scenariostudie te laat wordt uitgegeven waardoor de beoogde gebruikers er niets meer aan hebben, omdat de politieke discussie al verder gevorderd is, of omdat het onderwerp niet meer op de agenda staat (Van der Steen & Van Twist, 2013). Het zou natuurlijk vervelend zijn wanneer de scenariostudie wordt gepubliceerd nadat een natuur- of omgevingsvisie is gemaakt. De scenario's kunnen dan niet meer meegenomen worden in de visie.

Timing is dus cruciaal voor het gebruik van de scenariostudies, maar wanneer is de timing juist? De juiste timing is wanneer de beleidsmakers de scenario's ontvangen in een periode waarin zij een plan of visie ontwikkelen. Op dit moment hebben ze de meeste behoefte aan uitspraken over de toekomst in de vorm van een scenariostudie. Wanneer dit allemaal van toepassing is, zal er een *policy window* ontstaan. De problemen, oplossingen en politieke stroom komen dan als het ware bij elkaar. Het gebruik zal dan ook tijdens het ontstaan van een *policy window* bevorderd worden (Kingdon, 2011).

3.5.3.2. Participatie

Tijdens het maken van de scenario's kunnen de scenarioproducten al actief bezig zijn met het vergroten van het gebruik. Stakeholderparticipatie is een voorbeeld van communicatie tijdens het scenarioproject waardoor het gebruik vergroot kan worden. Hierbij worden de beleidsmakers en andere belanghebbenden betrokken bij het ontwerpen van de scenario's. Er zijn een aantal verschillende mogelijke werkvormen om een stakeholderparticipatie te organiseren. Een voorbeeld van een werkvorm is de scenarioworkshop. Hierbij worden er gezamenlijk ideeën over de scenario-onderdelen gegenereerd of wordt er commentaar gegeven op al bestaande onderdelen van de ontwerp-scenariostudie. Bij een workshop worden beleidsmakers, wetenschappers en andere belanghebbenden uitgenodigd (Dammers, et al, 2013). Stakeholderparticipatie is een belangrijk onderdeel van het maken van visievormende scenario's om de volgende redenen: Ten eerste wordt vaak een grote verscheidenheid aan stakeholders uitgenodigd tijdens het maken van de scenario's, zodat er verschillende gezichtspunten naar voren komen. Ten tweede kan door stakeholders te laten participeren de legitimiteit en daarmee de acceptatie van de sterk contrasterende visievormende scenario's vergroot worden. De stakeholders raken al voorafgaand aan de uitgave van de studie bekend met de scenario's en de scenario's zijn hierdoor beter te begrijpen. Ook kunnen de gebruikers de scenario's als iets van henzelf gaan beschouwen omdat ze meegedacht hebben, hierdoor zullen zij de resultaten sneller accepteren. Om deze redenen wordt stakeholderparticipatie vaak gebruikt bij scenariostudies die als doel visievorming hebben (Dammers, et al, 2013).

Stakeholderparticipatie tijdens het maken van de scenariostudie zorgt ervoor dat het gebruik bevorderd zal worden.

3.6. Verwachtingen en conceptueel model

De theorie geeft verschillende factoren die het gebruik van visievormende scenario's kunnen beïnvloeden. Deze factoren kunnen ingedeeld worden in drie categorieën namelijk: de kwaliteit, de werfkracht en de communicatie van de scenario's. Al deze factoren hebben ofwel een positieve ofwel een negatieve invloed op het gebruik. Dit hangt af van de variatie in de factor. In het conceptueel wordt daarom altijd een positief verband aangegeven, omdat de factoren een positief effect kunnen hebben op het gebruik volgens de theorie. In de theorie zijn de verwachtingen per factor besproken. Hieronder worden deze nog kort samengevat.

Kwaliteiten

De juiste kwaliteiten van de visievormende scenario's zijn van groot belang voor het gebruik. Een hoog contrast zal bij visievormende scenario's tot meer gebruik leiden, omdat iedereen dan zijn perspectief in één van de scenario's zal terug vinden. Daarnaast leidt een hoge mate van plausibiliteit tot meer gebruik, want wanneer de gebruikers de scenario's als plausibel zien zullen zij eerder inzichten eruit ontleen. Als laatste zal wanneer de reikwijdte hoog is, het gebruik bevorderd worden. Dit kan verklaard worden doordat er een breed scala aan ontwikkelingen wordt meegenomen in een visie. Als dezelfde ontwikkelingen mee worden genomen in de scenario's zal het gebruik daarom bevorderd worden.

Werkkracht

Visievormende scenario's zijn vaak kwalitatief van aard, hierdoor is de werfkracht gewichtig. Ten eerste kunnen metaforen bijdragen aan een beter begrip van de scenario's, waardoor het gebruik bevorderd worden. Ten tweede kunnen wervende toekomstverhalen ervoor zorgen dat het gebruik bevorderd wordt. Ook kunnen de beelden die in de scenariostudie worden gebruikt bijdragen aan het gebruik. De metaforen, verhalen en beelden kunnen bijdragen aan de beeldvorming van de toekomst of kunnen een problematische situatie in een oplosbare situatie laten veranderen. Daarom kan door een goede werfkracht dus het gebruik bevorderd worden. Metaforen en beelden kunnen wanneer ze bijdragen aan het gebruik daarnaast indirect of direct worden overgenomen.

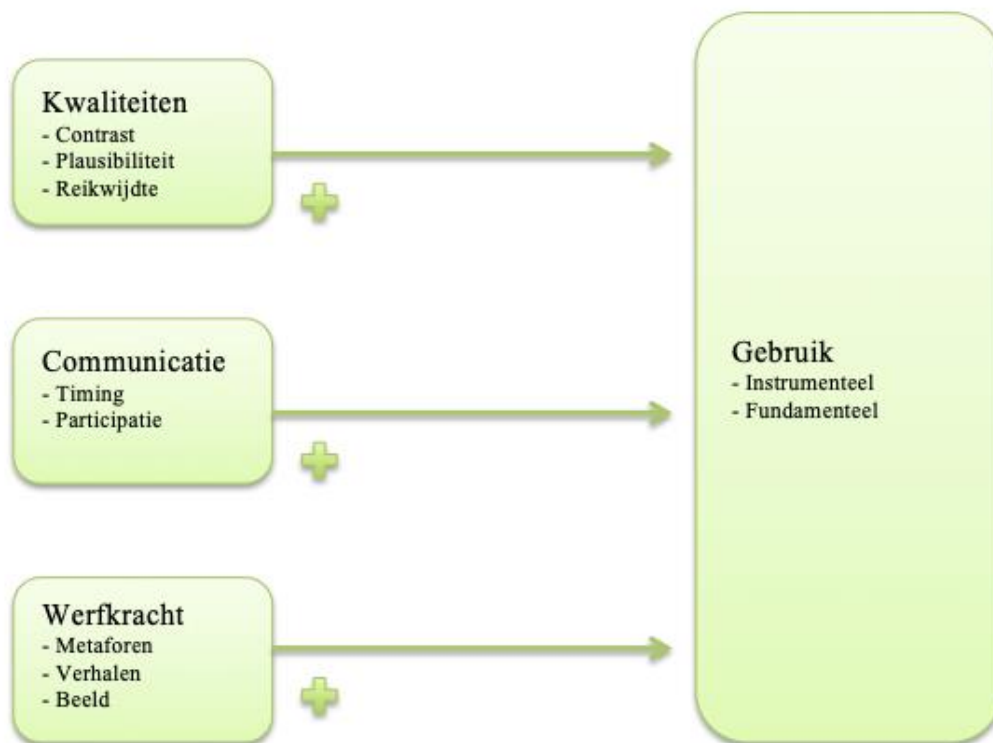
Communicatie

Als laatste is de communicatie van belang. De juiste timing van de scenariostudie zorgt ervoor dat het gebruik bevorderd wordt. De juiste timing is wanneer er een *policy window* ontstaat doordat de problemen, oplossingen en politieke stroom bij elkaar komen. Daarnaast

zorgt participatie tijdens het maken van de scenariostudie ervoor dat het gebruik bevorderd zal worden, doordat de gebruikers al bekend raken met de scenario's. Hierdoor wordt de acceptatie en legitimiteit van de scenario's vergroot.

In figuur 4 is het conceptueel model te vinden. Hierin is te zien dat alle factoren een directe invloed hebben op het gebruik.

Figuur 4: *Conceptueel model.*

4. Methodologie

In dit hoofdstuk zal nader op de methodologie van het onderzoek ingegaan worden. Eerst wordt uitgelegd waarom er gebruik is gemaakt van een casestudie. Vervolgens wordt uiteengezet hoe de dataverzameling heeft plaatsgevonden. In de data analyse zal operationalisering te vinden zijn en wordt toegelicht op welke manier de data geanalyseerd is. Als laatste komen de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek aan bod.

4.1. De casestudie

Tijdens dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een kwalitatieve casestudie. Andere mogelijke opties voor dit onderzoek hadden een experiment of een survey kunnen zijn. Echter, past een casestudie beter bij de context van het onderzoek. De vraag die centraal staat tijdens dit onderzoek is: Op welke manier wordt de scenariostudie ‘De Drentse natuur in 2040’ gebruikt en welke factoren dragen bij aan het gebruik? Bij deze vraag past de survey niet omdat een survey uit gaat van wat, wie of hoeveel vragen. Ook een experiment past hier niet bij omdat respondenten niet verschillend worden behandeld om zo achter het antwoord te komen op de onderzoeksvraag. Een casestudie past wél bij dit onderzoek omdat het een verklarende vraag is en er achterhaald is waarom de scenariostudie wordt gebruikt (Yin, 2003). *Een casestudie is een empirisch onderzoek waarbij een tijdelijk fenomeen uit de context in het heden onderzocht wordt, in het bijzonder wanneer de grenzen tussen het fenomeen en de context niet heel duidelijk zijn* (Yin, 2003).

Tijdens dit onderzoek is alleen de Drentse natuurverkenning onderzocht. Dit betekent dat er gebruik is gemaakt van een *single casestudy*. Een single casestudy heeft om meerdere redenen bestaansrecht. Ten eerste is de bestaande theorie door middel van het bestuderen van deze case getoetst. Daarom is het van belang dat het theoretische raamwerk van hoge kwaliteit is zodat de case goed getoetst kon worden aan de hand van de verwachtingen. Ten tweede wordt deze case als *representatieve case* gezien. De Drentse natuurverkenning is een representatieve case voor andere visievormende scenariostudies. Deze scenariostudie bezit namelijk alle eigenschappen van een visievormende scenariostudie zoals deze in het theoretisch kader worden omschreven (Dammers, et al, 2013). Omdat deze studie dus een goed voorbeeld is van een visievormende scenariostudie kan de Drentse natuurverkenning als *single case* gebruikt worden. Ten derde is kon er dieper op de belangrijke sociale processen van deze scenariostudie ingegaan worden. Er kon echt in de scenariostudie verdiept worden en daarom zijn de interviews en documentanalyse van betere kwaliteit (Yin, 2003). Tot slot is er gekozen

voor een single casestudy wegens beperkte tijd en middelen voor het onderzoek. Omdat er tijdens dit onderzoek echt de diepte ingegaan is, was het niet mogelijk om binnen de gegeven tijd en met de gegeven middelen nog een case op dezelfde diepgaande manier te onderzoeken.

4.2. Dataverzameling

De dataverzameling van dit onderzoek bestaat uit documentanalyses en semigestructureerde interviews met gebruikers. Hieronder wordt nader toegelicht hoe dit in zijn werk is gegaan.

4.2.1. Documentanalyse

Tijdens de documentanalyse is er naar verschillende documenten gekeken. Vanzelfsprekend is de brochure van de Drentse natuurverkenning geanalyseerd. Daarnaast heeft de workshopdocumentatie ervoor gezorgd dat er een duidelijk beeld is ontstaan over welke workshops er zijn gegeven en wat de opbrengsten daarvan waren. Deze documenten hebben bijgedragen aan een beter beeld van de gebruikers van de scenariostudie. Op basis van de workshopdocumenten zijn de interviews gehouden met de gebruikers van de scenariostudie. Daarnaast zijn er documenten van de provincie Drenthe geanalyseerd. Ten eerste de natuurvisie “Gastvrije natuur” en het uitvoeringsprogramma “Natuurlijk platteland”. Ook is de (geactualiseerde) omgevingsvisie geanalyseerd omdat de natuurvisie hiervoor input heeft geleverd. Als laatste is de visie van Sport Drenthe geanalyseerd deze is namelijk op basis van de Drentse natuurverkenning gemaakt. Er is sterk gelet op het feit dat de documenten een bias bezitten doordat ze voor een bepaald doel zijn opgesteld. De documenten zijn daarom kritisch geïnterpreteerd (Yin, 2003). In figuur 5 is te vinden welke documenten zijn geanalyseerd.

Figuur 5: Geanalyseerde documenten.

Naam	Datum	Soort document	Van
De Drentse natuur in 2040	10-09-2013	Scenariostudie	PBL
– Workshop intern	29-01-2013	Workshop documentatie	PBL
– Workshop Groen festival	11-03-2013		
– Workshop extern	09-04-2013		
– Workshop Statencommissie	15-05-2013		
Gastvrije natuur in 2040	02-07-2014	Natuurvisie	Provincie Drenthe
Natuurlijk platteland	12-04-2016	Programma	Provincie Drenthe
– Actualisatie omgevingsvisie	2014	Omgevingsvisie	Provincie Drenthe
– Beleidsteksten	03-10-2018		
Bewegen en beleven in Drenthe	01-04-2014	Visie	Sport Drenthe

4.2.2. Interviews

Naast de documentanalyse zijn er interviews afgenomen. Ten eerste is er een interview afgenomen met de projectleider van het PBL, zodat er algemene informatie over de scenariostudie vergaard kon worden en er een beter begrip kon ontstaan over de totstandkoming van de Drentse natuurverkenning. Daarnaast is er geprobeerd om zo veel mogelijk verschillende gebruikers uit figuur 3 in het theoretisch kader te interviewen om een zo goed mogelijk beeld te verkrijgen van het gebruik van de scenario's. De interviews die zijn afgenomen zijn semigestructureerd en er is gebruik gemaakt van een topiclist. De topiclist bestaat uit de verschillende vormen van gebruik en de factoren die het gebruik beïnvloeden, zoals deze zijn omschreven in het theoretisch kader. De topiclist is gebaseerd op de operationaliseringstabel in figuur 7. Het semigestructureerde interview zorgt ervoor dat er op basis van de documentanalyse naar zaken gevraagd kon worden waar de respondent meer vanaf wist. Alle interviews zijn door dezelfde persoon afgenomen. De interviews zijn opgenomen en getranscribeerd. Vervolgens is het transcript naar de respondent verstuurd die zijn/haar eigen uitspraken kon corrigeren, terugnemen of aanvullen (Yin, 2003). De respondenten zijn terug te vinden in figuur 6. De namen van de respondenten zijn niet weergegeven in verband met de vernieuwde privacy wetgeving.

Figuur 6: Respondenten tabel.

Respondent	Datum	Organisatie	Functie
A	16-04-2019	PBL	Projectleider
B	24-04-2019	Provincie Drenthe	Beleidscoördinator natuur
C	30-04-2019	Provincie Drenthe	Beleidscoördinator water
D	03-05-2019	LTO Noord	Beleidsmedewerker
E	08-05-2019	Sport Drenthe	Sportprojectmanagement
F	09-05-2019	Provincie Drenthe	Projectleider
G	10-05-2019	Gemeente Assen	Beleidsmedewerker groen
H	16-05-2019	Provincie Drenthe	Beleidsadviseur vrijetijdseconomie
J	17-06-2019	Gedeputeerde staten Drenthe	Gedeputeerde voor natuur en landbouw

4.3. Analysemethodiek

De data uit de documentanalyse en de interviews is geanalyseerd door de concepten uit het theoretisch kader eerst te operationaliseren. De operationaliseringstabel is te vinden in figuur 7. Hierna is er gecodeerd met behulp van Atlas.ti. Tijdens het coderen zijn er labels gegeven aan onderdelen die van belang waren voor de uiteindelijke resultaten. De labels zijn onderverdeeld in categorieën die elk een eigen naam hebben kregen en die vallen onder een van de factoren die het gebruik beïnvloeden of onder één van de zes vormen van gebruik. Er is gebruik gemaakt van een coderingsschema tijdens het coderen. Het is van belang dat er gelet is op het feit dat dezelfde onderwerpen onder dezelfde categorie gecodeerd werden zodat het de vergelijking makkelijker maakt. Er is daarom gebruik gemaakt van *selective coding* waarbij op voorhand de belangrijkste categorieën werden geselecteerd en ze systematisch gerelateerd werden aan andere categorieën. Daarnaast zijn de overige categorieën verder ingedeeld en verfijnd. De documenten zijn op een manifeste manier gecodeerd. De interviews zijn latent gecodeerd (Bryman, 2012).

Omdat er een aantal valkuilen tijdens het coderen konden opspelen, is er rekening gehouden met de volgende overwegingen. Er is zo snel mogelijk na de documentanalyse en de interviews gecodeerd. Dit is gedaan om te vermijden dat er te veel data zal ontstaan. Daarnaast heeft het ervoor gezorgd dat er al in een vroeg stadium een beter begrip was van de resultaten. Ook is er meerdere keren gekeken naar de coderingen, zodat er niets over het hoofd is gezien en alle labels onder de juiste categorie zijn ingedeeld (Bryman, 2012).

De concepten die verkregen zijn uit het labelen van de data uit de interviews en documentanalyse vormen de *building blocks* voor de analyse in hoofdstuk 5. Hierna zijn er categorieën gevormd die aansluiten op de factoren die het gebruik beïnvloeden en eventuele nieuwe aanvullende factoren (Bryman, 2012).

Figuur 7: Operationaliseringstabel.

Begrip	Indicatoren	Waarde
<u>Gebruik</u>		
<u>Inzichtvorming:</u> De scenario's geven inzicht in:	<ul style="list-style-type: none"> - Beleidsalternatieven en de haalbaarheid ervan onder verschillende omstandigheden. 	0 = Niet aanwezig 1 = Instrumenteel 2 = Fundamenteel
<u>Communicatie:</u> Het communiceren over de toekomst wordt vergemakkelijkt omdat:	<ul style="list-style-type: none"> - De scenario's gemeenschappelijke referentiepunten bezitten. - Iedereen kan zich vinden in een scenario. - Er open discussies over de toekomst worden gevoerd. 	0 = Niet aanwezig 1 = Instrumenteel 2 = Fundamenteel
<u>Commitment met het beleid:</u> Commitment wordt vergroot doordat er bij bestaand beleid een toekomstverkenning gemaakt wordt om:	<ul style="list-style-type: none"> - Het beleid te legitimeren. - De ander te overtuigen. - Of de beleidsmakers raken geïnspireerd worden om een nieuwe weg in te slaan. 	0 = Niet aanwezig 1 = Instrumenteel 2 = Fundamenteel
<u>Kwaliteiten</u>		
<u>De mate van contrast:</u> Verschillende richtingen over toekomstige maatschappelijke, fysieke en beleidsontwikkelingen worden weergegeven.	<ul style="list-style-type: none"> - Contrast met het heden - Contrast tussen de scenario's 	1 = Laag 2 = Gemiddeld 3 = Hoog
<u>De mate van plausibiliteit:</u> Het pad naar de mogelijke toekomst dat in een scenario wordt omschreven.	<ul style="list-style-type: none"> - Conceptueel haalbaar - Niet onmogelijk 	1 = Laag 2 = Gemiddeld 3 = Hoog
<u>De mate van reikwijdte:</u> Verschillende ontwikkelingen die op een bepaald gebied van invloed kunnen zijn moeten verkend worden.	<ul style="list-style-type: none"> - Integraal - Verkenning van scala aan ontwikkelingen 	1 = Laag 2 = Gemiddeld 3 = Hoog
<u>Werkkracht</u>		
<u>Metaforen:</u> Gebeurtenissen of ideeën worden onder woorden gebracht, waardoor we ze beter kunnen begrijpen en voor ons kunnen zien.	<ul style="list-style-type: none"> - Concretiseren een abstract idee - Overbruggende metafoor - Generatieve metafoor 	0 = Draagt niet bij 1 = Draagt bij; Indirect overgenomen 2 = Draagt bij; Direct overgenomen
<u>Verhalen:</u> De context van de toekomst wordt vormgegeven door een verhaal dat de volgende kenmerken bezit: Kunnen direct of indirect worden overgenomen.	<ul style="list-style-type: none"> - Creatief - Rigoureuus - Intern coherent - Plausibel - Samenvatting 	0 = Draagt niet bij 1 = Draagt bij
<u>Beeld:</u> Foto's, visualisaties, kaarten. Kunnen direct of indirect overgenomen worden.	<ul style="list-style-type: none"> - Dragen bij aan een beter begrip van de toekomst 	0 = Draagt niet bij 1 = Draagt bij; Indirect overgenomen 2 = Draagt bij; Direct overgenomen
<u>Communicatie</u>		
<u>Timing:</u> De juiste timing van de uitgave van de scenariostudie is wanneer er een <i>policy window</i> ontstaat.	<ul style="list-style-type: none"> - Problemen stroom - Oplossingen stroom - Politieke stroom 	0 = Niet juist 1 = Juist
<u>De mate van participatie:</u> Er kan aan stakeholderparticipatie worden gedaan in verschillende werkvormen.	<ul style="list-style-type: none"> - Verschillende gezichtspunten - Legitimiteit en acceptatie vergroot - Bekendheid met scenario's vergroot 	1 = Laag 2 = Gemiddeld 3 = Hoog

4.4. Validiteit en betrouwbaarheid

In deze paragraaf worden de validiteit en betrouwbaarheid besproken en de daarbij behorende beperking en positieve punten. Beiden zijn erg van belang bij het doen van sociaalwetenschappelijk onderzoek (Bryman, 2012). Ten eerste wordt de interne validiteit besproken en hierna de externe validiteit. Hetzelfde wordt gedaan voor de betrouwbaarheid.

4.4.1. Validiteit

De interne validiteit wordt gewaarborgd door een aantal zaken. Ten eerste zijn de respondenten zo gekozen zodat er zo veel mogelijk verschillende soorten gebruikers geïnterviewd zijn. De respondenten zijn bij verschillende organisaties of afdelingen werkzaam en hebben daarom ondanks dat ze allemaal iets met natuur te maken hebben een andere achtergrond. Ook is de respondenten verteld dat de interviews volledig anoniem zullen blijven en alleen voor het onderzoek gebruikt zullen worden. Dit zorgt ervoor dat de respondenten minder snel sociaal wenselijke antwoorden zijn gaan geven. Daarnaast is na elk interview een samenvatting naar de respondent verstuurd zodat de respondent uitspraken eventueel kon aanpassen, terugnemen of aanvullen. Hierdoor weet de respondent dat de data uit het interview niet verdraaid wordt.

De externe validiteit wordt bij casestudies vaak betwist. Zeker wanneer er maar één case wordt onderzocht zoals tijdens dit onderzoek. Daarom is er gekozen voor een representatieve case, zodat deze case als illustrerende case voor andere visievormende scenariostudies gezien kan worden (Bryman, 2012). Daarbij is het van belang om in acht te nemen dat casestudies tegenover wetenschappelijke stellingen worden getest en niet tegenover populaties. Dit betekent dat de casestudie als doel heeft om de theorie te generaliseren en uit te breiden en niet om statistisch te generaliseren (Yin, 2003). Het onderzoek zal daarom generaliseerbaar zijn tegenover de literatuur. Wanneer er in dit onderzoek andere uitkomsten volgen dan uit de literatuur, kan dit een aanvulling zijn op de bestaande theorie. Dit onderzoek kan niet direct gegeneraliseerd worden over alle visievormende scenariostudies, maar het kan wel een startpunt vormen voor nieuwe theorievorming. Er zouden andere visievormende cases onderzocht moeten worden om de uitkomsten van dit onderzoek te versterken.

4.4.2. Betrouwbaarheid

De interne betrouwbaarheid wordt verhoogd door het gebruik van meerdere methoden van dataverzameling. Dit wordt ook wel triangulatie genoemd. Tijdens dit onderzoek wordt er gebruik gemaakt van een documentanalyse en interviews. Het gebruiken van meerdere onderzoeksmethoden in een casestudie zorgt ervoor dat de onderzoeker een breder scala aan

meningen en feiten kan adresseren. Daarnaast zorgt triangulatie ervoor dat er sprake is van *converging lines of inquiry*. Dit betekent dat dezelfde bevindingen op verschillende bronnen en methoden gebaseerd zijn (Yin, 2003).

Ook is in de methodesectie duidelijk omschreven hoe het onderzoek is uitgevoerd. Er is een omschrijving gegeven van hoe de documentanalyse is gedaan, hoe de interviews zijn gegaan en wie de respondenten waren. Daarnaast is omschreven hoe de analyse heeft plaatsgevonden door middel van een operationaliseringstabel die te vinden is in de methodologie. Dit alles zorgt ervoor dat de externe betrouwbaarheid verhoogd wordt. Daarentegen is er gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews waardoor de onderzoeker het interview kon sturen en in kon gaan op de zaken die zij interessant of waardevol vond. Dit kan ervoor zorgen dat wanneer het onderzoek gerepliceerd wordt, het mogelijk is dat er niet exact dezelfde resultaten zullen volgen uit de interviews. De interview transcripten zijn daarnaast niet openbaar, dit in verband met de privacy van de respondenten. Ondanks dat dit onvermijdelijk is komt hierdoor de externe betrouwbaarheid in het geding.

5. Analyse

In de analyse zal het empirische materiaal, verzameld door middel van documentanalyse en interviews, geanalyseerd worden aan de hand van de theorie. Ten eerste wordt bekeken hoe de Drentse natuurverkenning is gebruikt in de praktijk. Daarna zal behandeld worden welke factoren en op welke manier ze hebben bijgedragen aan het gebruik.

5.1. Gebruik van de Drentse scenariostudie

Eerst zal worden bekeken op hoe de Drentse natuurverkenning is gebruikt in de praktijk. Dit kan op drie verschillende manieren, namelijk voor inzichtvorming, communicatie of commitment met het beleid. Bij al deze vormen kan het gebruik op instrumenteel of fundamenteel niveau voorkomen. Per soort zal eerst kort samengevat worden wat er is verteld in het theoretisch kader over deze vorm van gebruik. Hierna wordt aan de hand van concrete vormen het gebruik toegelicht. Tot slot wordt er geconcludeerd of en in hoeverre elke vorm van gebruik heeft plaatsgevonden.

5.1.1. Inzichten ontlenen

De eerste verwachte vorm van gebruik van scenariostudies is inzichtvorming. Deze vorm van gebruik wordt volgens de theorie het meest verwacht bij visievormende scenariostudies, omdat er inzichten uit de scenario's worden ontleend om een visie te vormen (Dammers, et al, 2013). Inzichtvorming betekent dat de scenario's inzicht geven in beleidsalternatieven en de haalbaarheid ervan onder verschillende omstandigheden. Dit kan op een instrumenteel niveau, waarbij er specifieke elementen uit de scenariostudie worden gekozen die het eigen denkkader ondersteunen. Of op een fundamenteel niveau, waarbij de fundamentele waarden over de beleidsalternatieven worden aangepast (Dammers, 2000).

Uit de interviews blijkt dat er verschillende inzichten uit de Drentse scenariostudie zijn gehaald, die verwerkt zijn in de verschillende visies. Vaak waren dit niet geheel nieuwe inzichten. De beleidsmedewerker van LTO gaf aan dat hij het zelf ook allemaal had kunnen bedenken. Maar de scenariostudie heeft wel geholpen om met verschillende actoren na te denken over natuur en om weer frisser tegen het thema aan te staan. Ook de medewerker groen van de gemeente Assen zei over de scenariostudie: *“Geen nieuwe inzichten, maar wel een iets breder begrip. Dus misschien iets meer mee bewegen. Maar ik moet zeggen, het is nog steeds af en toe, dan zie ik van die prijsvragen voorbij komen van hoe kunnen we verdienen met de natuur en het strijkt nog steeds wel tegen mijn haren in hoor”*. De kijkrichtingen hebben dus niet voor nieuwe inzichten hebben gezorgd, maar wel voor een

breder begrip. Echter, geeft ze ook aan dat ze nog steeds heel erg voor biodiversiteit is en dat andere opties, zoals Beleefbare Natuur, tegen haar haren instrijken. Dit betekent dat de scenariostudie bij deze gebruikers tot instrumentele inzichtvorming hebben geleid.

De sportprojectmanager van Sport Drenthe gaf aan dat de kijkrichtingen hebben geholpen om met de visie van Sport Drenthe aan te sluiten bij de omgevingsvisie van de provincie Drenthe, waarbij Sport Drenthe alleen focust op het beleven van de natuur. Ze hebben gekeken welke van de kijkrichtingen binnen hun project paste, dat was de Beleefbare Natuur. In deze kijkrichting werden suggesties gegeven voor recreatievormen, die zijn ook meegenomen door Sport Drenthe. De sportprojectmanager zei: *“Ja want als je kijkt naar de andere richtingen, daar doen wij niets mee. Herstel, behoud en ontwikkeling van biodiversiteit, daar kunnen wij niets mee”*. Maar uit de analyse van de visie van Sport Drenthe, blijkt dat ze ook twee andere kijkrichtingen, naast Beleefbare Natuur, hebben meegenomen, namelijk Vitale en Inpasbare natuur. Dit kan verklaard worden doordat de scenariostudie en de visie van Sport Drenthe al enige tijd geleden zijn gemaakt. Binnen de kijkrichtingen is Sport Drenthe gaan onderzoeken welke rol recreatie en sport hierin zouden kunnen vervullen (Sport Drenthe, 2014). Sport Drenthe heeft dus direct de inzichten overgenomen die hun denkkader ondersteunden, maar daarnaast ook nieuwe vormen in overweging genomen. Daarom kan gesteld worden dat er sprake is van instrumentele en fundamentele inzichtvorming.

De kijkrichtingen hebben nog meer nieuwe inzichten opgeleverd. De beleidscoördinator natuur gaf aan dat de kijkrichtingen de scope voor de natuurverkenning hebben bepaald. Hij zei: *“Het heeft er wel toe geleid dat we gezegd hebben van; We gaan in de natuurvisie niet primair alleen voor natuur. Wij kiezen als thema’s: Beleven, Benutten en Beschermen. In welke volgorde je dat ook wil definiëren. Maar alle drie de aspecten moeten daarin terug komen. Dat zijn op zich wel drie aspecten die ook wel heel duidelijk in de kijkrichtingen zitten”*. Er wordt dus niet alleen primair meer voor natuur gegaan, maar voor Beleven, Benutten en Beschermen. De multifunctionaliteit van de Drentse natuur is dus centraler komen te staan door de kijkrichtingen. In de nieuwe natuurverkenning van 2013 is er namelijk meer aandacht is gekomen voor het aspect beleven en benutten. Vóór de Drentse natuurverkenning ging het vooral om het beschermen van de natuur. Maar omdat de budgetten voor natuur in 2010 werden gekort, moest Drenthe de overweging gaan maken om meer geld te gaan verdienen met de natuur, vanuit het besef dat de natuur in Drenthe een belangrijke bijdrage levert aan de regionale economie. Het aspect vrijetijdseconomie is

daarom meegenomen in de scenariostudie en heeft een doorwerking gehad in de natuur- en omgevingsvisie (Provincie Drenthe, 2013; 2014b; 2018). De beleidscoördinator vrijetijdseconomie van de provincie Drenthe gaf bijvoorbeeld aan dat er een programma is voor Vitale Vakantieparken. Hierbij is er een programmatische aanpak gericht op de vitaliteit van de verblijfsrecreatie nu en in de toekomst voor Drenthe. Drenthe heeft namelijk de ambitie om dé vrijetijdsprovincie van Nederland te worden (Provincie Drenthe, 2017).

De beleidscoördinator water van de provincie Drenthe gaf aan dat hij de kijkrichtingen ook nu nog gebruikt om de rol van de provincie te bepalen. Hij zei: *“Je kunt regelend optreden, dan maak je wetten en regels. Of ga je als provincie wat meer stimulerend optreden door stimuleringsregelingen te treffen en financiële bijdragen te leveren. Of zien we onszelf als regisseur. Die rollen kom ik ook tegen in deze scenariostudie en dat is iets wat ik nu ook nog gebruik”*. De rollen van de provincie, waar de beleidscoördinator water over spreekt, zijn terug te vinden in de scenariostudie op pagina 62. Deze rollen zijn meegenomen in de scenariostudie omdat destijds de decentralisatie van overheidstaken op het gebied van natuur naar de provincie plaatsvond. De provincie kon hierdoor een hele andere rol gaan vervullen. De provinciale rollen die worden genoemd zijn: Normeren, Ondernemen, Verbinden en Inspireren (Bredenoord, et al, 2013). Dit inzicht gaat dus niet specifiek over de inhoud van de kijkrichtingen, maar over de meer algemene rol die de provincie kan gaan vervullen.

Ook gaven verschillende respondenten aan het scenario-denken overgenomen te hebben. De projectleider van de provincie Drenthe zei: *“Het gebeurt ook wel in kleinere settings. Dit was natuurlijk een heel groot project maar het kan ook voor iets kleinere. Bijvoorbeeld je hebt scenario A en B, wat kunnen we bedenken hoe het eruit zou kunnen zien”*. Het scenario-denken is dus door het PBL op de kaart gezet bij de provincie en wordt daar nog steeds gebruikt. Beiden bovenstaande inzichten zijn voorbeelden van fundamentele gebruik.

Er zijn veel verschillende inzichten verkregen uit de scenariostudie over de Drentse natuur in 2040. Sommige inzichten zijn overgenomen om het eigen denkkader te ondersteunen, zoals bij de organisatie Sport Drenthe die vooral gebruik maakt van het Beleefbare Natuur scenario. Andere inzichten zijn fundamenteel van aard, zoals bij de provincie Drenthe, waarbij vrijetijdseconomie een veel grotere rol heeft gekregen in de natuur.

5.1.2. Communicatie

De tweede verwachte vorm van gebruik is communicatie. In het theoretisch kader is dit uiteen gezet, waarbij de communicatie wordt vergemakkelijkt doordat de scenario's ten eerste gemeenschappelijke referentiepunten bezitten. Ten tweede kan iedereen zich vinden in een scenario. Als laatste kan er een open discussie over de toekomst worden gevoerd. Communicatie kan op instrumenteel niveau plaatsvinden waarbij één scenario gekozen wordt die het eigen denkkader ondersteund tijdens de communicatie met andere actoren. Het kan ook op fundamenteel niveau voorkomen. Er is dan sprake van een open gesprek, waarbij op een vrijblijvende manier gecommuniceerd wordt (Dammers, 2000).

De belangrijkste communicatie heeft, zoals later te lezen zal zijn, plaatsgevonden tijdens het maken van de Drentse natuurverkenning. De participerende workshops zorgden ervoor dat de mensen met elkaar in gesprek gingen, dit gebeurde vooral op instrumenteel niveau. De beleidsmedewerker van LTO zei: *“Dezelfde mensen met dezelfde achtergronden werden uitgenodigd, met uitzondering van een paar nieuwe gezichten. Hierdoor weet iedereen al vanuit welk standpunt iemand zal denken, puur omdat zijn hart bij bijvoorbeeld de biodiversiteit ligt”*. Echter, door de workshops kwamen de verschillende partijen wel weer opnieuw met elkaar in gesprek, wat bijdroeg aan de communicatie op zich. Het hoge contrast van de scenariostudie en de lage plausibiliteit hebben bijgedragen aan de instrumentele communicatie. Door het uitvergroten van de extremen werd men, volgens de beleidscoördinator natuur van Drenthe, afgeleid van de essentie van de scenariostudie.

Toch heeft de scenariostudie ook, maar wel in mindere mate, voor fundamentele communicatie gezorgd. De beleidscoördinator water van de provincie Drenthe gaf aan dat tijdens de workshop met de Statenleden de communicatie erg waardevrij en dus fundamenteel van aard was. De mensen namen tijdens deze workshop minder een standpunt in, omdat ze meer strategisch dachten, hierdoor ontstond er een open discussie. Daarnaast was deze uitkomst van de workshop ook anders dan van de andere workshops. Waarbij het tijdens de andere workshops voornamelijk inhoudelijk over de kijkrichtingen ging. Ging het tijdens de Provinciale Staten workshop meer om de uitkomst van de kijkrichtingen, dus bijvoorbeeld hoe ze een plek zouden krijgen in de omgevingsvisie (Workshop documentatie, 2013).

De beleidscoördinator natuur van de provincie Drenthe geeft aan over de communicatie na het uitbrengen van de scenariostudie: *“We zijn nu bezig met de vrijetijdseconomie en recreatie*

hoe we misschien gezamenlijk beleid kunnen maken. Zij hebben voor de recreatie natuur nodig en wij denken dat te veel recreatiedruk niet samengaat, dus daar zit toch een maatschappelijk belang". Deze nieuwe vorm van samenwerking kan als fundamentele communicatie gezien. Het denkkader van de afdeling natuur binnen de provincie Drenthe wordt namelijk aangepast. Zij willen een open gesprek aangaan met de afdeling vrijetijdseconomie om te bekijken welke rol recreatie kan krijgen in de Drentse natuurgebieden. Deze rol krijgt steeds meer uitwerking in verschillende uitvoeringsprogramma's gaf de gedeputeerde van Drenthe aan. Een voorbeeld hiervan zijn de Vitale Vakantieparken die een plaats innemen in de Drentse natuur.

De kijkrichtingen hebben dus tot communicatie geleid. De communicatie kan opgedeeld worden in twee tijdsperiodes, namelijk tijdens de scenariostudie en na de scenariostudie. Daarnaast is er op instrumenteel en fundamenteel niveau gecommuniceerd. Er ontstond bijvoorbeeld door de kijkrichtingen een open gesprek over de rol van de vrijetijdseconomie in de natuur in de provincie Drenthe, dit is fundamentele communicatie. Daarnaast zijn er veel voorbeelden van instrumenteel gebruik, die worden toegelicht onder het kopje participatie.

5.1.3. Commitment met het beleid

De laatste verwachte vorm van gebruik is commitment met het beleid. De scenariostudie kan gemaakt worden om het beleid te legitimeren of om de ander te overtuigen. Daarnaast kunnen de beleidsmakers geïnspireerd raken om een nieuwe weg in te slaan. Deze laatste vorm past meer bij het fundamentele niveau van commitment met beleid. De eerste twee vormen passen bij instrumentele commitment met het beleid (Dammers, 2000).

De beleidscoördinator natuur van de provincie Drenthe zei tijdens het interview: *"Sowieso helpt het als een ander het nog een keer opschrijft, ook al weten wij dat al wel. Dan helpt het dat een andere partij het opschrijft en dat je het terug kunt vinden en dat je het politiek onder de aandacht kan brengen (...) en ernaar kunt verwijzen"*. De beleidsmedewerker van LTO beaamde dit door te zeggen dat deze scenariostudie het beleid waar de provincie mee bezig was legitimeert. De provincie was namelijk al bezig met het ontwerpen van een nieuwe natuurvisie, deze scenariostudie heeft daarom bijgedragen aan de legitimiteit van de natuurvisie van de provincie.

Daarnaast heeft de scenariostudie ervoor gezorgd dat de Provinciale Staten wisten waar de provincie mee bezig was. Hierdoor kon het beleid gemakkelijker gelegitimeerd worden. De Provinciale Staten werden namelijk meegenomen tijdens de

workshops. Naast dat het goed was om de input van hen te krijgen voor de kijkrichtingen, zorgde dit er ook voor dat de Provinciale Staten al bekend raakten met de kijkrichtingen en het mogelijke natuurbeleid dat hieraan vast hing. Het natuurbeleid kon hierdoor goed gelegitimeerd worden volgens de gedeputeerde van Drenthe.

De organisatie Sport Drenthe gebruikte de kijkrichtingen ook voor de legitimering van hun beleid. Zij kozen specifiek voor één kijkrichting om hun visie, bewegen en beleven in Drenthe, kracht bij te zetten. Sport Drenthe zegt dat de visie dient als inspiratiebron en als mogelijke denkrichting voor de toekomst (Sport Drenthe, 2014). Dit betekent dat er hier sprake is van instrumentele commitment met het beleid. Het denkkader van de organisatie Sport Drenthe wordt niet aangepast. Tijdens het interview gaf de sportprojectmanager namelijk aan dat er gekeken werd welke kijkrichting bij hun organisatie paste en deze is direct overgenomen in de visie.

Als laatste heeft de Drentse natuurverkenning ervoor gezorgd dat de beleidsmakers van de provincie Drenthe een nieuwe weg in zijn geslagen. Zoals al eerder vermeld heeft de vrijetijdseconomie nu ook een plek in de natuur gekregen. Daarom is het programma vrijetijdseconomie en fietsen ontstaan. Hierin staat: *“Drenthe is dé fiets- en vrijetijdsprovincie van Nederland. En dat willen we natuurlijk zo houden en verder uitbouwen. Om de toeristische sector de komende jaren te versterken, geven we als provincie een extra impuls aan deze sector. Doel is om meer mensen te laten genieten van onze mooie provincie, met haar prachtige natuur met afwisselende landschappen en dorpen. Om daarmee nog meer bestedingen te genereren, waardoor de werkgelegenheid groeit”* (Provincie Drenthe, 2017). In dit programma staat de vrijetijdseconomie dus centraal. De provincie is hiermee een geheel nieuwe weg in geslagen in vergelijking met de periode vóór de kijkrichtingen in 2012. Daarentegen kan dit niet geheel aan de kijkrichtingen worden toegeschreven. De politieke situatie heeft er tevens voor gezorgd dat er op een andere manier gekeken werd naar de natuurgebieden om zo de bestedingen te verhogen. Dit wordt nader toegelicht onder het kopje timing.

Er kan dus worden gesteld dat de Drentse scenariostudie ervoor heeft gezorgd dat het commitment met het beleid is vergroot. Door de workshops zijn de Statenleden bekend geraakt met de kijkrichtingen, hierdoor kon het natuurbeleid gelegitimeerd worden. Daarnaast hebben de kijkrichtingen ervoor gezorgd dat de provincie een andere weg in is geslagen met haar natuurbeleid. Vrijetijdseconomie heeft nu namelijk ook een plek in de natuurgebieden.

5.1.4. Niet gebruik

In het theoretisch kader is beschreven dat er om verschillende redenen niet gebruik gemaakt kan worden van een scenariostudie. Een van de redenen om een scenariostudie niet te gebruiken is omdat de inzichten uit de studie in strijd zijn met de denkkaders die de beleidsmakers op dat moment hanteren door de verkeerde timing (Kingdon, 2011). Een andere belangrijke reden voor beleidsmakers om een scenariostudie niet te gebruiken is dat er een groot verschil is tussen de wetenschappelijke scenariostudies en het praktijkgerichte beleid maken (Van der Steen & Van Twist, 2012; Van der Steen, et al, 2011). Ook kunnen wetenschappers beleidsmakers vaak niet duidelijke definitieve antwoorden geven (Van der Steen & Van Twist, 2013; EEA, 2011b). Al deze zaken zorgen ervoor dat er geen gebruik kan worden gemaakt van een scenariostudie.

De Drentse scenariostudie is, zoals in de vorige paragrafen is te lezen, door verschillende organisaties op verscheidene manieren gebruikt. Desalniettemin hebben ook veel organisaties in Drenthe de scenariostudie niet gebruikt. Zij hebben wel deelgenomen aan de workshops, maar hebben daarna niets meer met de scenariostudie gedaan. Een voorbeeld hiervan is de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Tijdens het Groen Festival voor hun 10 jarig jubileum werden workshops georganiseerd met burgers om ook hen deel te laten nemen aan het scenarioproces van het PBL. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft na deze workshops nooit meer iets gedaan met de kijkrichtingen. Daarnaast hebben andere benaderde organisaties die deel hebben genomen aan de externe workshop de kijkrichtingen ook niet gebruikt. Voorbeelden hiervan zijn: Recron, het recreatieschap Drenthe en de gemeente Noordenveld. Ook enkele benaderde Statenleden die deelnamen aan de workshop konden zich niets meer van de scenariostudie herinneren. Hieruit kan geconcludeerd worden dat ook zij de scenariostudie niet meer gebruikt hebben.

Doordat er geen interviews zijn afgenomen met niet gebruikers kan er geen definitieve conclusie worden getrokken over het niet gebruiken van de scenariostudie. Naast de benoemde achterliggende redenen in de theorie voor het niet gebruiken van de scenariostudie, kan het niet-gebruik ook verklaard worden door het feit dat de scenariostudie in opdracht van de provincie Drenthe is gemaakt. Daarom is deze scenariostudie ook specifiek voor de provincie geschreven. Andere organisaties kunnen zich misschien niet geheel in de kijkrichtingen vinden, dus vinden het daardoor lastig om de kijkrichtingen te gebruiken. Om

definitieve antwoorden te formuleren op de reden waarom deze scenariostudie door verschillende organisaties niet is gebruikt, zal er vervolgonderzoek gedaan moeten worden.

5.2. Factoren die het gebruik van de Drentse natuurverkenning beïnvloeden

In deze paragraaf zal per factor de invloed op het gebruik van de Drentse natuurverkenning besproken worden. Eerst zullen de verwachtingen vanuit de theorie uiteen worden gezet. Vervolgens wordt aan de hand van de documentanalyse en de interviews onderbouwd waarom deze factor wel of niet van invloed is geweest op het gebruik van de scenariostudie en welk niveau van gebruik het in de hand werkt. Als laatste wordt per factor geconcludeerd of de theoretische verwachting stand houdt of niet.

5.2.1. Kwaliteit van de Drentse natuurverkenning

5.2.1.1. Contrast

Vanuit het theoretisch kader kwam de verwachting naar voren dat een hoog contrast met het heden het gebruik van visievormende scenariostudies bevordert (Desmidt & Heene, 2013). Daarnaast worden door het hoge contrast tussen de scenario's uiteenlopende toekomsten verkend waardoor iedere gebruiker zijn perspectief en waarden in één van de scenario's terug zou kunnen vinden (Vervoort, et al, 2015). Het hoge contrast bevordert het fundamentele gebruik omdat de gebruikers van de scenario's de alternatieven beter in overweging kunnen nemen (Dammers, 2000).

Ten eerste wordt er ingegaan op de verwachting dat een hoog contrast met het heden het gebruik van visievormende scenariostudies bevordert. Op basis van de documentanalyse van de Drentse natuurverkenning kan worden gesteld dat het contrast met het heden laag is. De scenariostudie gaat over een tijdsperiode van 30 jaar, er wordt dus beschreven hoe de Drentse natuur er over 30 jaar uit zou kunnen zien. De natuurgebieden werden in principe alleen gebruikt voor water en natuur en recreatie, dus vrijetijdseconomie had hier nog niet een plek in gekregen. In de scenario's wordt wel beschreven hoe de vrijetijdseconomie een plek kan krijgen in de Drentse natuur over 30 jaar. Maar veel ontwikkelingen die mee zijn genomen in de scenario's zijn, nu na zes jaar in plaats van na dertig jaar, al gerealiseerd. Een voorbeeld hiervan is dat de wolven al zijn gesignaleerd in Drenthe (RTV Drenthe, 2019). De terugkomst van de wolf werd ook beschreven in het scenario van de Vitale Natuur (Bredenoord, et al, 2013). Een ander voorbeeld is dat er steeds meer activiteiten worden georganiseerd in de natuur, zoals het bouwen van hutten, dat ook aan bot kwam in het scenario van de Inpasbare Natuur.

De meeste gebruikers gaven aan het contrast met het heden voldoende te vinden. Hiermee bedoelden zij dat het contrast niet te laag en ook niet te hoog was, het was dus gemiddeld. De verre stip op de horizon wordt als iets positiefs gezien. Echter, gaf de projectleider van de provincie Drenthe aan dat het contrast met het heden misschien te hoog was, bijvoorbeeld wanneer men praat over de lynx die weer in Nederland zal komen. Ze zei: *“Als je het over lynxen hebt dan is het voor mensen dat ze misschien gaan denken dat is zo ver van mijn bed show. Dan wordt het eigenlijk niet meer serieus genomen. Je moet het niet te dichtbij de huidige praktijk brengen, want dat nodigt mensen niet meer uit om anders te kijken. Maar als je het te extreem maakt dan kunnen mensen afhaken”*. De contrasterende bevindingen die naar voren komen uit de documentanalyse en uit de interviews met de gebruikers kunnen verklaard worden door het feit dat de gebruikers het niet gewend zijn om in verre toekomst na te denken, daarom is het voor hen ook lastiger om de verre toekomst voor te stellen. Zij zullen eerder in praktisch opzicht en de haalbaarheid van de kijkrichtingen denken (Van der Steen & Van Twist, 2012; Van der Steen, et al, 2011).

Nu wordt er ingegaan op de verwachting dat een hoog contrast tussen de scenario's het fundamentele gebruik bevordert. Er zijn vier scenario's gemaakt, die alle vier een geheel andere richting op gaan. Bij Vitale Natuur gaat het om het behouden en bevorderen van de biodiversiteit, terwijl het bij Inpasbare Natuur gaat om de economische lusten van natuur. Ook de andere twee kijkrichtingen gaan weer een andere kant op. Ze richten zich wel allemaal op de Drentse natuurgebieden, maar geven een totaal andere inrichting hieraan. De scenario's contrasteren dan ook sterk met elkaar (Bredenoord, et al, 2013). Ook de respondenten gaven aan dat het contrast tussen de scenario's hoog is, ze ervoeren dit soms als negatief en soms als positief. De extreem contrasterende toekomst zorgden er namelijk voor dat tegenstellingen en de belangen tussen verschillende partijen werden uitvergroot, waardoor de beleidscoördinator natuur van de provincie Drenthe aangaf: *“Na het proces is er de nodige nazorg nodig geweest om alles weer in reïne te brengen”*. De verschillende afdelingen binnen de provincie moesten de overeenkomsten tussen hen met elkaar na de workshops weer vinden om verder te kunnen. Echter, gaf de projectleider van de provincie Drenthe aan het hoge contrast tussen de scenario's als positief te ervaren omdat het ervoor zorgde dat je uitgenodigd werd om breder naar het onderwerp te kijken en het bracht het gesprek op gang.

Er kan geconcludeerd worden dat het contrast van de scenariostudie met het heden over het algemeen als gemiddeld tot hoog wordt ervaren. Een hoog contrast met het heden zou volgens

de theorie het gebruik bevorderen, deze verwachting wordt niet bevestigd door de empirie. Het hoge contrast met het heden heeft ertoe geleid dat sommige gebruikers de scenariostudie als niet plausibel zagen. Het heeft dus een negatief effect op de plausibiliteit van de scenario's. Het hoge contrast met het heden zorgde voor instrumenteel gebruik, alleen die zaken die het eigen denkkader ondersteunden werden gebruikt.

Daarnaast wordt het contrast tussen de scenario's ook als hoog ervaren. Dit heeft een positief effect gehad op het gebruik. Iedereen kon zich namelijk vinden in een scenario en er konden hierdoor onderbouwde discussies worden gevoerd tussen mensen met verschillende achtergronden en belangen. Toch werd het hoge contrast tussen de scenario's soms ook als negatief ervaren omdat de tegenstellingen tussen verschillende partijen hierdoor werden uitvergroot. Door het hoge contrast tussen de scenario's werd er op instrumenteel en fundamenteel niveau gebruik gemaakt van de scenariostudie. Het hoge contrast nodigde namelijk uit om breder naar het onderwerp te kijken.

5.2.1.2. Plausibiliteit

In de theorie kwam al naar voren dat de plausibiliteit van visievormende scenario's soms in het geding komt door het sterke contrast (Dammers, et al, 2013). Echter, voor het gebruik van scenario's is het van belang dat de gebruikers de scenario's als conceptueel haalbaar zien. De scenario's hoeven hiervoor niet waarschijnlijk of wenselijk te zijn, maar wél mogelijk (Kosow & Gaßner, 2008). Wanneer de plausibiliteit hoog is zal het gebruik van de scenario's bevorderd worden.

De plausibiliteit van de scenario's is erg subjectief. Ten eerste kan dit verklaard worden door de verschillende functies en achtergronden die de respondenten hebben. Meerdere respondenten gaven aan de scenario's niet plausibel te vinden omdat er bijvoorbeeld een windmolen middenin het Noordsche Veld natuurgebied was te vinden op één van de kaarten die door het PBL werd voorgesteld. Dit is voor de mensen met een achtergrond in natuur of water onvoorstelbaar en daarom niet plausibel. Daarnaast gaf de beleidscoördinator water van de provincie Drenthe aan: *“Des te meer je inzoomt op een gebied, het landelijke is het makkelijk en vervolgens inzoomt op Drenthe, dan wordt het al een stuk spannender en als je nog meer zou inzoomen op de gemeente dan wordt het nog moeilijker”*. De andere respondenten beaamden dit. Omdat deze scenariostudie over de provincie gaat en dicht bij de uitvoering zit, raakt het de respondenten eerder en zullen zij de kijkrichtingen sneller als niet plausibel zien. De projectleider van de provincie Drenthe gaf aan dat de kijkrichtingen uitdagend genoeg moeten zijn, maar als je over de spreekwoordelijke rand heen gaat dan krijg

je een effect dat mensen denken dat komt er toch nooit dus waar hebben we het over. Ze geeft hier dus aan dat de theorie over de plausibiliteit van de scenario's klopt, wanneer de plausibiliteit laag zal dit het gebruik van de scenariostudie niet bevorderen

Ten tweede kan de subjectiviteit van de plausibiliteit verklaard worden doordat de gebruikers geen goed begrip hebben van wat een scenariostudie is en hoe deze gebruikt kan worden (Van der Steen & Van Twist, 2012; Van der Steen, et al, 2011). Verschillende respondenten gaven namelijk aan de scenario's niet plausibel te vinden. De beleidscoördinator water van de provincie Drenthe gaf aan dat bij het PBL, tijdens het proces van het maken van de Drentse scenariostudie, af en toe aan realiteitszin ontbrak. Het Planbureau koos voor te extreme gevallen die niet bij de provincie Drenthe pasten, deze voorbeelden zijn dan ook dankzij de provincie Drenthe niet in de scenariostudie gekomen. Hij zei: *“Geen enkel scenario is plausibel voor mijn gevoel (...) omdat de politieke keuzes altijd zo zijn dat er toch een middenweg gevonden wordt”*. Ook de beleidsmedewerker van LTO gaf aan dat bepaalde plannen in de scenario's nooit realiseerbaar zouden zijn omdat er geen geld voor is. Echter, dienen visievormende scenario's als inspiratiebron voor het maken van een natuurvisie, zoals in het theoretisch kader is omschreven. Daarnaast is het niet de bedoeling dat één scenario op zichzelf geheel overgenomen zou moeten worden, maar dat verschillende aspecten uit de scenario's worden gehaald van waaruit een natuurvisie wordt gemaakt (Dammers, et al, 2017). Andere respondenten begrepen dit wel, zo gaven de respondent van Sport Drenthe en de gemeente Assen aan dat het wel plausibel is, omdat de visie gebaseerd zou worden op verschillende scenario's.

De theoretische verwachting over de plausibiliteit was dat een hoge plausibiliteit het gebruik bevordert. Over het algemeen kan vanuit de empirie gesteld worden dat de plausibiliteit van de scenario's als gemiddeld tot laag wordt ervaren. Geen enkele respondent gaf aan dat de kijkrichtingen heel plausibel waren en dat ze conceptueel haalbaar zouden zijn. Toch heeft dit er niet voor gezorgd dat de respondenten de scenariostudie niet gebruikt hebben, de zaken die de gebruikers niet plausibel vonden werden als utopisch weggezet en daarom helemaal niet gebruikt. Maar de zaken die de gebruikers wel plausibel vonden werden wel gebruikt. Dit betekent dat de gemiddeld tot lage plausibiliteit heeft geleid tot instrumenteel gebruik. Alleen de inzichten die het eigen denkkader ondersteunen worden gebruikt.

5.2.1.3.Reikwijdte

Er moet volgens de theorie een verscheidenheid aan kenmerken en thema's besproken worden in de scenario's die van invloed kunnen zijn op een bepaald gebied. Alle doelgroepen moeten de thema's die zij relevant vinden in de scenario's terug kunnen vinden. Doordat de reikwijdte hoog is kan er gemakkelijker een visie worden gevormd aan de hand van de visievormende scenariostudies, immers alle relevante ontwikkelingen zijn meegenomen (Dammers, et al, 2017). Daarom moet de reikwijdte voor visievormende scenario's, volgens de theorie, hoog zijn om het gebruik te bevorderen (Dammers, 2000).

Op basis van de documentanalyse van de scenariostudie kan worden gesteld dat de thema's die worden behandeld, natuur, water, vrijetijdseconomie en de agrarische sector, zijn. De thema's komen allen uitgebreid naar voren in de kijkrichtingen. De ene kijkrichting legt de focus meer op natuur en biodiversiteit, namelijk het Vitale Natuur scenario. De andere kijkrichting legt de focus op vrijetijdseconomie en duurzaamheid, namelijk het Functionele Natuur scenario. Hierdoor is de reikwijdte van de scenario's groot te noemen aan de hand van de documentanalyse. De meeste respondenten sloten hierbij aan, de beleidscoördinator natuur van de provincie Drenthe zei: *"De reikwijdte is meer dan genoeg geweest"*. Ook de beleidscoördinator van water gaf aan dat de reikwijdte van de scenario's groot was en dat ze tevens integraal waren, dit zag hij als iets positiefs, omdat de verschillende beleidsvelden aan elkaar gekoppeld werden en er niet vanuit één beleidsveld naar natuur werd gekeken. Het integrale karakter van de scenario's is naar zijn mening niet terug te vinden in de natuurvisie die op basis van de scenario's is gemaakt. Hij geeft aan dat het bij de kijkrichtingen gaat om de Drentse natuur, maar dan wel in relatie tot andere beleidsvelden zoals bijvoorbeeld water. In de kijkrichtingen wordt er op een bepaalde manier naar de verschillende beleidsvelden gekeken zodat ze elkaar kunnen versterken. In de natuurvisie gaat het alleen maar om natuur, maar dit kan volgens de beleidscoördinator water verklaard worden door het feit dat voor het natuurbeleid in de omgevingsvisie echt wat moest gebeuren en dat er daarom is gekozen om alleen het natuurgedeelte uit te werken in de natuurvisie.

Wanneer de respondenten werd gevraagd of zij nog iets mistten wat betreft thema's in de scenariostudie gaf de beleidsmedewerker van LTO aan dat hij economie als thema mistte in de scenario's. Hierbij doelde hij op de functie die Drenthe als provincie wil vervullen. Dus wil Drenthe bijvoorbeeld alleen maar rust, ruimte en groen bieden, wat betekent dat er geen zware industrieën naar Drenthe getrokken kunnen worden. Deze overweging en de invloed

hiervan op de Drentse natuur had hij graag nog willen zien in de scenario's. De projectleider van de provincie Drenthe gaf aan dat achteraf gezien de thema's klimaatadaptatie en energietransitie meegenomen hadden kunnen. Echter, stonden die thema's op dat moment niet op de politieke agenda, waardoor ze toen niet zijn meegenomen.

De hoge reikwijdte kan verklaard worden door hoe de scenariostudie is gemaakt; namelijk met behulp van participatie. Tijdens het maken konden de deelnemers van de workshops al aangeven of zij een thema misten in de kijkrichtingen (Workshop documentatie, 2013). De participatie heeft er daarom voor gezorgd dat de reikwijdte optimaal werd voor de gebruikers. Het zou opmerkelijk zijn wanneer de respondenten nu aan hadden gegeven dat zij een essentieel thema hadden gemist. Achteraf gezien zouden er nog een aantal thema's meegenomen kunnen worden, maar er zijn geen essentiële thema's gemist in de scenariostudie.

De reikwijdte van de scenariostudie was dus hoog. De hoge reikwijdte zorgde voor een integraal karakter. Het integrale karakter van de kijkrichtingen heeft ervoor gezorgd dat sommige thema's zo in elkaar verweven zaten waardoor thema's niet los van elkaar gezien konden worden. Dit heeft geleid tot gebruik op fundamenteel niveau. Een voorbeeld hierbij is dat vrijetijdseconomie erg verweven zat in de natuur in het Beleefbare Natuur scenario. Hierdoor geeft de afdeling natuur nu ook ruimte geeft aan de afdeling vrijetijdseconomie van de provincie Drenthe om te kijken welke vormen van vrijetijdseconomie een plek kunnen krijgen in de Drentse natuur. Dit gebeurde voorheen nog niet en is daarom een vorm van fundamenteel gebruik. De theoretische verwachting over de reikwijdte is dus bevestigd, de hoge reikwijdte heeft het gebruik bevorderd.

5.2.2. Werfkracht van de Drentse natuurverkenning

5.2.2.1. Metaforen

Metaforen kunnen bijdragen aan het gebruik van een scenariostudie omdat ze een brug slaan tussen het oude en het nieuwe en het bekende en het onbekende, dit wordt ook wel een overbruggende metafoor genoemd (Burnam-Fink, 2015). Daarnaast zorgt de generatieve metafoor ervoor dat de problematische situatie als oplosbaar wordt gezien (Selin, 2006). Metaforen worden vaak gebruikt voor de titels van de verschillende scenario's. Doordat er een metafoor wordt gebruikt, zullen mensen de titels van de scenario's eerder herinneren en zullen zij er meteen een beeld bij hebben. Daarom is de keuze voor de titels van de scenario's

zeer cruciaal (Chermack, 2011). Metaforen dragen volgens de theorie bij aan het gebruik doordat zaken gemakkelijker benoembaar en voorstelbaar zijn, men krijgt namelijk direct een beeld bij een scenario.

In de scenariostudie staan heel wat metaforen, maar de belangrijkste metaforen zijn de titels van de kijkrichtingen. Beleefbare, Functionele, Inpasbare en Vitale Natuur. Elke titel roept een beeld op, waardoor er een beter begrip ontstaat van wat een kijkrichting inhoud. Uit de documentanalyse blijkt dat de metaforen een doorwerking hebben gehad in de natuur- en omgevingsvisie van de provincie Drenthe en daarnaast hebben ze ook een doorwerking gehad in de visie van Sport Drenthe (Provincie Drenthe, 2014a; Sport Drenthe, 2014).

In de natuurvisie van de Provincie Drenthe staat op pagina 6: *“Samengevat zijn onze ambities voor de natuur in Drenthe voor de komende jaren: Natuur is robuust en vitaal; Natuur is beleefbaar en draagt bij”*. Wat meteen opvalt is dat zij de metaforen Beleefbare en Vitale Natuur ook gebruiken. Maar er is in de natuurvisie ook gebruik gemaakt van een geheel nieuwe metafoor, namelijk de Gastvrije natuur. Gastvrije natuur is de titel van de natuurvisie van Drenthe en vormt een samenvatting van alle speerpunten van de provincie op het natuurgebied (Provincie Drenthe, 2014a). Aan de beleidsmedewerker natuur van de provincie Drenthe, die heeft meegewerkt aan de natuurvisie, is gevraagd of de metaforen direct of indirect zijn overgenomen. Hij geeft aan dat de begrippen onbewust zijn meegenomen in de natuurvisie. Hij zei: *“Als je een jaar met de kijkrichtingen bezig bent en je daarna gelijk verder gaat met de natuurvisie dan leidt dat tot begrippen en denkbeelden uit de kijkrichtingen. Bewust of onbewust wordt dat meegenomen, zonder dat je daar erg in hebt”*. De beleidscoördinator water van de provincie Drenthe beaamt dit.

Doordat de metaforen zijn meegenomen in de natuurvisie hebben ze ook een doorwerking gehad in de omgevingsvisie van Drenthe. Echter, draait het in de omgevingsvisies van 2014 en 2018 om robuuste natuur in plaats van om gastvrije natuur zoals in de natuurvisie. Dit kan verklaard worden doordat in de omgevingsvisie alle thema's robuust moeten worden. Dus een robuuste sociaal-economische structuur, een robuust landbouwsysteem, een robuust natuursysteem en een robuust watersysteem (Provincie Drenthe, 2014b; Provincie Drenthe, 2018).

Ook hebben de metaforen een doorwerking gehad in het programma natuurlijk platteland van de provincie Drenthe. Dit is het uitvoeringsprogramma van de natuurvisie. Hierbij gaat het om het beleven, benutten en beschermen van de natuur. Beleven sluit hierbij aan op Beleefbare Natuur. Benutten van de natuur sluit aan op de Inpasbare Natuur

kijkrichting. Beschermen sluit aan bij het Vitale Natuur scenario. Echter, is gekozen voor beleven, benutten en beschermen, dit heeft de provincie Drenthe dus zelf bedacht (Provincie Drenthe, 2016).

Daarnaast heeft de metafoer Beleefbare Natuur een directe doorwerking gehad in de visie van Sport Drenthe. Sport Drenthe is in aanraking met de kijkrichtingen gekomen door de workshops die zijn georganiseerd tijdens het ontwerpen van de scenariostudie. De visie is integraal gemaakt met verschillende organisaties. De visie van Sport Drenthe heet bewegen en beleven. De sportprojectmanager van Sport Drenthe gaf aan dat voor de Drentse natuurverkenning nog geen gebruik werd gemaakt van de term Beleefbare natuur, maar dat de organisatie dit een passende metafoer vond voor de visie. Sport Drenthe heeft een programma dat is vernoemd naar deze metafoer namelijk Drenthe beleeft, dit sluit aan bij het Beleefbare Natuur scenario (SportDrenthe, 2014). Deze metafoer is direct overgenomen voor de visie van sport Drenthe.

De metaforen uit de kijkrichtingen hebben dus zowel een directe als indirecte doorwerking gehad in de verschillende visies en plannen in de provincie Drenthe. De respondenten gaven aan de titels van de kijkrichtingen erg helder te vinden. De metaforen hielpen hen tijdens de communicatie met verschillende actoren. Er werd bijvoorbeeld gezegd door de beleidsmedewerker groen van de gemeente Assen: *“De titels van de kijkrichtingen slaan de spijker op de kop”*. Ook gaf de beleidsmedewerker van LTO aan dat de kopstukken een heel goed beeld gaven van de inhoud van de kijkrichtingen. Dit kan gekoppeld worden aan de overbruggende metafoer, de titels geven namelijk een goed beeld over de toekomst van de provincie Drenthe. Echter, is er geen aanwijzing gevonden voor het feit dat de respondenten de metaforen ook als generatieve metafoer zagen. Dit kan verklaard worden doordat dit een visievormende scenariostudie is en daarom niet een oplossing biedt voor de toekomst, generatieve metaforen doen dit wel.

De overbruggende metaforen hebben ervoor gezorgd dat de communicatie tussen de verschillende actoren vergemakkelijkt werd en daardoor is het gebruik bevorderd. De beleidsmedewerker van LTO gaf aan dat de metaforen hielpen bij de communicatie tijdens de workshops. Wanneer iemand het bijvoorbeeld over Vitale Natuur had wist iedereen meteen waar diegene het over had. Er kan dus geconcludeerd worden dat de metaforen een positief effect hebben op de participatie. Daarnaast geldt deze werking ook andersom, door de

participatie kenden alle gebruikers de metaforen. Hier geldt dus een wederzijdse versterking van de variabelen. De overbruggende metaforen hebben daarnaast bijgedragen aan het gebruik, doordat alle gebruikers de scenario's zich meteen konden herinneren en voor zich konden zien. De theorie uit het theoretisch kader wordt dus bevestigd.

5.2.2.2. Verhaal

Verhalen die in de toekomstige tijd worden geschreven kunnen bijdragen aan het gebruik van de scenariostudie omdat ze de toekomst als mogelijkheid verkopen en daarmee de lezer proberen te overtuigen (Raven & Elahi, 2015). Daarnaast is het van belang dat de verhalen plausibel zijn en creatief, rigoureuus en intern coherent (Rounsevell & Metzger, 2010). Wanneer de verhalen deze eigenschappen bezitten zal het gebruik bevorderd worden.

Uit de documentanalyse blijkt dat het verhaal in de scenariostudie in de onvoltooide tegenwoordige tijd is geschreven (Bredenoord, et al, 2013). Dit zou er volgens de theorie dus voor zorgen dat het gebruik niet bevorderd wordt. Echter, kan dit ook een voordeel zijn, want hierdoor wordt het nadeel van de toekomstige tijd ondermijnd, namelijk dat de toekomstige tijd ervoor zorgt dat er ongeloof en scepticisme ontstaat over de toekomstscenario's.

Daarnaast zijn er nog andere kenmerken van belang, namelijk dat de kijkrichtingen plausibel, creatief, rigoureuus en intern coherent zijn. Over de plausibiliteit is al eerder gesteld dat deze erg subjectief is. Uit de interviews bleek dat de respondenten de plausibiliteit van de kijkrichtingen laag vonden. De verhalen in de scenario's zijn daarnaast wel creatief. Er worden nieuwe ontwikkelingen besproken, op zo'n manier dat het duidelijk is voor de lezer waar een scenario heen gaat. Ook is er in elke kijkrichting een kopje voor "*Wat is er te zien in de kijkrichting*", dit zorgt ervoor dat de kijkrichting heel beeldend wordt verteld, de lezer krijgt hierdoor zonder ook maar een plaatje te zien, toch een goed beeld van de kijkrichting (Bredenoord, et al, 2013). Ook zijn de kijkrichtingen rigoureuus. Er worden geen zaken besproken die niet van belang zijn voor de kijkrichtingen, zoals al besproken is onder het kopje reikwijdte. Als laatste kan worden gesteld dat de kijkrichtingen intern coherent zijn, er is een logische samenhang binnen en tussen de kijkrichtingen. Voor elke kijkrichtingen worden dezelfde zaken behandeld en er staat geen dubbele of tegenstrijdige informatie in een kijkrichting (Bredenoord, et al, 2013).

Tijdens de interviews is ook bevraagd wat de respondenten vonden van het verhaal in de scenariostudie. Hierbij is een verdeling te maken tussen de gebruikers. Enkele gebruikers vonden dat er te veel tekst opgenomen was in het rapport. De beleidscoördinator water van de

provincie Drenthe gaf bijvoorbeeld aan dat er behoorlijke lappen tekst in zitten. De scenariostudie werd namelijk officieel als een folder gepresenteerd, maar dan wel als een folder van 70 pagina's. De beleidsmedewerker van LTO gaf aan dat er extra achtergrond informatie gegeven had kunnen worden, maar dan niet in de hoofdtekst, want dan zouden de mensen verzuipen. Hierbij doelen beiden respondenten op het feit dat het rapport redelijk lang is. De projectleider van de provincie Drenthe gaf aan het goed te vinden dat het rapport niet te wetenschappelijk geschreven is, want anders zou men snel afhaken. Wel gaven alle respondenten aan dat de kopstukken en de plaatjes op zich al genoeg zeggen, de tekst dient als extra verdieping, maar de discussie werd gevoerd door middel van de plaatjes en titels. Daarnaast kon niemand van de respondenten de daadwerkelijke inhoud van de kijkrichtingen voor zich halen. De sportprojectmanager van Sport Drenthe gaf bijvoorbeeld aan: *“Ik vind het heel moeilijk want het is echt lang geleden”*. Een verklaring voor het feit dat de respondenten niet meer de daadwerkelijke inhoud konden benoemen kan dus zijn omdat deze scenariostudie enige tijd geleden is uitgebracht.

Hierdoor kan gesteld worden dat het verhaal heeft bijgedragen aan het gebruik. Door het verhaal in de brochure konden de respondenten instrumentele of fundamentele inzichten ontleen uit de kijkrichtingen. Toch konden de gebruikers zich de verhalen in de scenariostudie niet goed herinneren. De metaforen en beelden zijn veel meer overgebracht dan de verhalen in de scenariostudie. Er kan er dus gesteld worden dat de verhalen een mindere rol hebben gespeeld in het gebruik dan de metaforen en beelden. De metaforen en beelden zijn dus de belangrijkste factoren die onderdeel uitmaken van de werfkracht.

5.2.2.3. Beelden

Ook beelden maken deel uit van de werfkracht van visievormende scenario's. Beelden, zoals kaarten, foto's en visualisaties, zorgen ervoor dat de gebruikers de scenario's gemakkelijker kunnen herkennen (Nekkers, 2006). Beelden worden door eenieder anders geïnterpreteerd door de subjectiviteit die elke gebruiker bezit (Nicholson-Cole, 2005). Beelden zorgen ervoor dat de scenario's gemakkelijk te onderscheiden zijn en meer werfkracht hebben, daarom zal het gebruik bevorderd worden volgens de theorie.

Uit de documentanalyse blijkt dat er in de scenariostudie gebruik is gemaakt van foto's, kaarten en grafieken om de scenariostudie meer vorm te geven. Elke kijkrichting wordt geduid door een zestal foto's en een kaart van hoe de provincie Drenthe eruit zou komen te zien wanneer de kijkrichting werkelijkheid zal worden (Bredenoord, et al, 2013). Voor elke

kijkrichting is daarnaast één beeld gekozen die dient als kopstuk van het scenario. Uit de interviews bleek al snel dat wat de theorie zegt over beelden klopt. De verschillende respondenten met verschillende achtergronden hadden namelijk elk een zeer uiteenlopende mening over de gekozen foto's die een kijkrichting representeerden. Er waren met name twee beelden die eruit sprongen, deze werden het meest benoemd en bekritiseerd door de respondenten, namelijk de lynx van Vitale Natuur en de motorcrosser van Beleefbare Natuur te zien in figuur 8.

Figuur 8: *Vitale Natuur en Beleefbare Natuur*

De beleidsmedewerker van LTO zei lachend over de gekozen foto's: *“Sommige heel erg goed en passend. Alleen dan zie ik zo'n motorcrosser, (...), dat viel me nu ook weer even op, waarvan ik denk: Beleefbare Natuur voor iedereen (...). Dan denk ik er zijn maar heel weinig motorcross terreinen en dat is dan een weergave van beleefbare natuur voor iedereen”*. Dit geldt ook voor het beeld van de lynx voor Vitale Natuur. Zoals al eerder aangegeven bij de plausibiliteit van de scenario's vonden verschillende respondenten de lynx iets te ver gezocht. De foto's zorgen er dus voor dat de plausibiliteit soms verminderd wordt. Echter, zorgen de foto's er ook voor dat de scenario's meteen herkend worden. Wanneer tijdens de interviews werd gevraagd naar een kijkrichting, wisten de respondenten meteen welke foto erbij hoorde.

De kopstukken van de scenario's zijn gekozen door het PBL zelf. De andere beelden zijn in samenspraak met de provincie Drenthe gekozen (Bredenoord, projectleider PBL, 2019). De door het PBL gekozen kopstukken zorgden ervoor dat de respondenten de beelden soms niet bij de provincie Drenthe vonden passen. Maar hierdoor ging de provincie wel buiten haar eigen denkkader kijken. Wanneer de provincie namelijk zelf de kopstukken had gekozen,

hadden zij zeer waarschijnlijk voor de bekende weg gekozen, waardoor deze scenariostudie minder het doel van visievorming had kunnen dienen. De bekende kopstukken zouden namelijk minder inspireren volgens de projectleider van de provincie Drenthe. Maar zoals al eerder beschreven zorgden de gekozen beelden er bij deze case voor dat de gebruikers de kijkrichtingen die zij niet plausibel vonden meteen niet meer gingen gebruiken. Daarom hadden de kopstukken achteraf gezien, net zoals de rest van de beelden, beter in samenspraak met de provincie gekozen kunnen worden om de nadelen tegen te gaan.

Naast de foto's is er gevraagd wat de respondenten van de kaarten en grafieken vonden. In het begin van de scenariostudie staan nog kaarten die voor geheel Nederland gelden, waarbij de provincie Drenthe omcirkeld is. Dit is volgens de beleidsmedewerker van LTO erg onduidelijk, hij wil in één oogopslag weten wat er aan de hand is, een Nederlandse kaart zorgt alleen maar voor verwarring. Echter, in de rest van de scenariostudie zijn de kaarten van Drenthe zelf gebruikt, dit werd dan ook als zeer positief bestempeld door verschillende respondenten. De beleidscoördinator water van de provincie Drenthe vertelde bijvoorbeeld: *“Op de kaarten zijn goed de verschillen tussen de vier kijkrichtingen te herkennen”*. De kaarten werden daarnaast tijdens de workshops gebruikt, om zo de groepen de natuurgebieden van de provincie in te laten delen aan de hand van één van de kijkrichtingen (Workshop documentatie, 2013).

De beelden hebben niet alleen gediend voor herkenning van een kijkrichting, maar zijn ook nog gebruikt voor diverse doeleinden. Het beeld van de boomhut uit de scenariostudie, die centraal staat voor Inpasbare Natuur, is ook te vinden in de natuurvisie van Drenthe. In de Drentse natuurvisie wordt dit beeld gebruikt als beeld voor de Beleefbare Natuur, maar de beelden betekenen wel hetzelfde. Namelijk dat er economische lusten kunnen worden bereikt door de natuur (Provincie Drenthe, 2014). Echter, is dit beeld volgens de beleidscoördinator natuur van de provincie toevallig hetzelfde, maar dit kan natuurlijk verklaard worden doordat het beeld, net zoals de metaforen, onbewust is overgenomen.

Daarnaast is er een kaart uit de scenariostudie van het PBL overgenomen en gebruikt in het visiedocument van Sport Drenthe. Het gaat om een kaart die de huidige natuurgebieden duidt en daarnaast de voorbeeldlocaties voor recreatie aangeeft (SportDrenthe, 2014). De hantering van deze kaart is daarom een vorm van instrumenteel gebruik. Sport Drenthe gebruikt deze kaart om haar eigen ideeën te ondersteunen.

Ook zijn de beelden gebruikt in presentaties die door de provincie Drenthe worden gegeven. De beleidscoördinator water van de provincie Drenthe gaf aan dat wanneer hij een presentatie geeft over dat water interessant is voor natuur, hij gebruik maakt van de beelden uit de scenariostudie, om deze ideeën te ondersteunen. De verschillende functies van water onder de verschillende omstandigheden in de kijkrichtingen zorgden ervoor dat de respondent een concreet beeld kon schetsen over hoe water een invulling heeft in de provincie Drenthe.

Deze drie voorbeelden laten zien dat de beelden uit de scenariostudie zijn gebruikt voor de communicatie. De beelden zijn overgenomen en worden nu voor diversie doeleinden gebruikt en zijn ofwel bewust, ofwel onbewust overgenomen.

Al met al hebben de beelden een grote bijdrage geleverd aan een beter begrip van de verschillende kijkrichtingen. Ondanks dat de keuze voor bepaalde foto's misschien ongelukkig is, heeft het er wel voor gezorgd dat de communicatie over de toekomst werd vergemakkelijkt. De beelden hebben niet voor nieuwe inzichten gezorgd, want niet plausibele beelden werden vrijwel direct aan de kant geschoven. Dit betekent dat de beelden een negatief effect hebben gehad op de plausibiliteit van de scenariostudie. Doordat er beelden zijn gekozen die de gebruikers niet bij de provincie vonden horen, ging de plausibiliteit omlaag. Toch hebben de beelden wel gezorgd voor een beter beeld van de toekomst en droegen ze bij aan het instrumentele gebruik.

5.2.3. Communicatie van de Drentse natuurverkenning

5.2.3.1. Timing

De timing van de scenariostudie is van groot belang voor het gebruik. Wanneer de problemen, oplossingen en politieke stroom bij elkaar komen zal het ervoor zorgen dat het gebruik van de scenariostudie wordt vergroot (Kingdon, 2011). Wanneer één van deze stromen ontbreekt zorgt het ervoor dat er geen *policy window* zal ontstaan en daarom zal de studie niet of minder gebruikt worden.

In 2010 werd onder leiding van Kabinet Rutte I, de portefeuille natuur aan staatssecretaris Bleker toebedeeld. Tot op dat moment liep Nederland altijd sterk voor in haar natuurbeleid, in vergelijking met andere Europese landen. Bleker implementeerde een beleid dat ervoor zorgde dat de budgetten tot wel 70% werden gekort. Het natuurbeleid werd naar de provincie gedecentraliseerd in 2011 en sinds 2014 werd de provincie verantwoordelijk voor het beheer van de Economische Hoofdstructuur (Donner, et al, 2011). De provincie kreeg er dus een

grote taak bij, maar de budgetten waren niet toereikend. De projectleider vanuit het PBL gaf al aan dat het een onstuimige tijd was waarin de scenariostudie werd gemaakt. Ook de beleidsmedewerker van LTO gaf aan de politieke situatie ervoor heeft gezorgd dat de scenariostudie niet helemaal tot zijn recht kwam. Hij noemt de manier waarop Bleker optreedt *“Met een knuppel in het hoenderhok en schokbewegingen”*. Dit wijst erop dat de politiek op dat moment helemaal niet stabiel was en dat dit ervoor gezorgd kan hebben dat de scenariostudie minder werd gebruikt. Het probleem was namelijk niet dat er een nieuwe natuurvisie moest komen, de beleidsmedewerker van LTO geeft aan dat de provincie met hele andere problemen te kampen had en dat zij eerst de orde op zaken hadden moeten stellen voordat zij aan het scenarioproject hadden moeten beginnen. Nu zorgde de politieke situatie ervoor dat er scepticisme ontstond bij de externe partijen die deelnamen aan de participerende scenarioworkshop.

Desalniettemin gaven andere respondenten aan de timing van de Drentse scenariostudie juist goed te vinden. De Drentse natuurverkenning is in 2013 uitgebracht. Dit is een jaar nadat de nationale natuurverkenning door het Planbureau voor de Leefomgeving was gemaakt. De provincie Drenthe merkte op dat een natuurverkenning ook voor hen van waarde zou kunnen zijn, zij stonden net op het punt om een nieuwe natuurvisie te maken. De provincie maakt ongeveer elke 30 jaar, of eerder wanneer ze denken dat dit nodig is, een nieuwe natuurvisie. Deze natuurvisie structureert het denken over de natuur van Drenthe. In de natuurvisie worden verschillende domeinen meegenomen, namelijk; water, natuur, recreatie en de landbouw. Omdat de provincie bezig was met het maken van de natuurvisie geven verschillende respondenten, zoals bijvoorbeeld de beleidscoördinator water van de provincie Drenthe, aan dat de Drentse scenariostudie *“Gewoon op het goede moment kwam”*. Daarnaast zei de beleidscoördinator natuur van de provincie Drenthe: *“De belangrijkste factor was gewoon het moment”*, hierbij refereert hij aan het feit dat de provincie net van plan was om de natuurvisie op te stellen. Beide respondenten suggereren dus dat de drie stromen, namelijk de politieke, oplossingen en problemen stroom, bij elkaar kwamen. Het probleem is hierbij dat de provincie hernieuwde input wilde voor haar natuurvisie en de oplossing was de scenariostudie. Over de politiek wordt niets gezegd door de respondenten, waardoor er verondersteld kan worden dat deze stroom stabiel was.

De meeste respondenten geven aan dat de politieke situatie destijds er niet voor gezorgd heeft dat zij de timing van de scenariostudie ongelukkig vonden. Bij de provincie waren ze net op

dat moment bezig met het traject voor een nieuwe natuurvisie. Bij de organisatie Sport Drenthe waren ze net gestart met een nieuw traject, bewegen en beleven in Drenthe, dat ongeveer tegelijkertijd liep. Bij de gemeente gaven zij aan dat de kijkrichtingen zijn gebruikt in de omgevingsvisie, die weer een doorwerking heeft naar de gemeente. De medewerker groen van de gemeente Assen gaf aan: *“Je moet altijd visies blijven maken hoor, hoe krap of hoe breed je het dan ook hebt. Je moet altijd vooruit kijken”*. De timing van de scenariostudie kan daarom als goed worden gezien en heeft het gebruik bevorderd.

De politieke situatie is echter wel van invloed geweest op het gebruik. Doordat de provincie minder budget had voor natuur moesten zij gaan kijken op welke manier er geld verdiend kon worden met de natuur. Dit heeft ervoor gezorgd dat de vrijetijdseconomie, zoals eerder besproken in de paragrafen over het gebruik, een prominentere plek heeft gekregen in de natuur in Drenthe. Daarom kan de politieke situatie als een externe gebeurtenis worden gezien die van invloed is geweest op het gebruik. In het geval van deze case heeft de politieke situatie een positieve invloed gehad op het gebruik, omdat het ervoor zorgde dat de nieuwe inzichten uit de scenariostudie eerder werden overgenomen omdat er urgentie was om geld te verdienen met de natuur.

5.2.3.2. Participatie

Tijdens het maken van de visievormende scenariostudie is het van belang dat er aan participatie wordt gedaan, zodat er verschillende gezichtspunten worden meegenomen in de scenariostudie. Participatie zorgt ervoor dat de gebruikers al bekend raken met de scenario's en dat de legitimiteit en acceptatie van de kijkrichtingen daarom vergroot zal worden. Participatie kan in verschillende werkvormen plaatsvinden. Wanneer er aan participatie wordt gedaan zal het gebruik bevorderd worden (Dammers, et al, 2013).

De scenariostudie voor de Drentse natuur in 2040 is in samenwerking gemaakt met de provincie Drenthe. Deze samenwerking vond plaats in de maandelijkse vergaderingen die het PBL had met de provincie, maar ook in de verschillende workshops die zijn georganiseerd tijdens het maken van de scenariostudie. Er zijn tijdens het maken van de scenariostudie drie verschillende workshops georganiseerd, die hieronder worden besproken.

Ten eerste, is er een interne workshop gegeven voor de medewerkers van de provincie Drenthe. Hierbij gingen de verschillende afdelingen met elkaar in gesprek aan de hand van één van de kijkrichtingen (Workshop documentatie intern, 2013). Over deze workshop zei de projectleider van de provincie Drenthe: *“Bij de eerste workshop waren er nog veel vragen en*

toch ook wel sceptische opmerkingen. Als de collega's van het Planbureau dan uitlegden wat de achtergronden waren en de systematiek was dan hebben die mensen toch wel zoiets van oké. Dan begrijp je in ieder geval de gedachte erachter. Ook al ben je het eens of niet eens. Die workshops hebben daar wel een hele belangrijke toegevoegde waarde in". De eerste workshop zorgde dus vooral voor verduidelijking over wat een scenariostudie is en hoe deze gebruikt kan worden. Veel respondenten gaven aan dat ze de scenariostudie soms te wetenschappelijk en vergezocht vonden, ondanks dat het PBL middels de workshops wel geprobeerd om de scenariostudie te verduidelijken.

Ten tweede is er een externe workshop gehouden met actoren als Staatsbosbeheer, LTO, verschillende gemeenten en andere bedrijven (Workshop documentatie extern, 2013). Deze workshop werd als zeer positief bestempeld. Doordat de verschillende actoren die deelnamen aan de workshop andere gezichtspunten hadden zorgde deze workshop ervoor dat er een gesprek ontstond over de Drentse natuur. Wel liep soms de spanning hoog op. Er zijn zelfs mensen weggelopen omdat het thema hen zo diep raakte. De projectleider van het PBL, die bij alle workshops aanwezig was, gaf aan: *"Een voorbeeld van de workshop waarbij het heel moeizaam ging, dat was omdat er mensen bij elkaar aan tafel zaten, de ene van recreatie en de ander van natuur, die gewoon al jaren niet samen gaan".* Ze gaf aan dat de workshops er wél voor zorgden dat allerlei mensen, ook mensen die minder met natuur hadden, met elkaar in gesprek gingen, omdat er toch een vorm van natuur was waar zij zich wel mee konden verbinden. Dit komt natuurlijk omdat de reikwijdte van de scenariostudie zo groot was, dat alle belangrijke thema's meegenomen waren. Daarnaast kregen de actoren een beter begrip van de scenariostudie en werd de acceptatie en bekendheid vergroot. De sportprojectmanager van Sport Drenthe gaf aan over de kijkrichtingen: *"Ik ben daar toen in aanraking mee gekomen omdat ik aanwezig was bij de sessies van de provincie".* Deze sessies hebben er bij haar organisatie voor gezorgd dat ze de scenariostudie zijn gaan gebruiken voor de visie van Sport Drenthe.

De derde workshops met de Statenleden zorgde voor veel minder spanningen en tegenstrijdigheden. Vertegenwoordigers van verschillende politieke partijen die in de Provinciale Statencommissie van het omgevingsbeleid zitten waren vertegenwoordigd. Ook de Statenleden waren erg positief over de workshop die werd gehouden door het PBL. Zij vonden dat er met behulp van de kijkrichtingen positieve energie gegenereerd werd (Workshop documentatie Statenleden, 2013). De projectleider van de provincie Drenthe

voegde hieraan toe: *“Dat bleef wel wat algemener. Maar goed het is natuurlijk anders als je met Statenleden praat dan wanneer je praat met vertegenwoordigers van bijvoorbeeld natuurbeheerorganisaties of een recreatieschap, zij zijn veel directer betrokken. Maar ook de Statenleden die vonden het wel een interessant manier om op die manier te kijken van hey hoe kunnen wij ons natuurbeleid vormgeven en wat betekent dat?”*. De Statenleden konden veel gemakkelijker waarde vrij over de toekomstscenario's nadenken, omdat de natuur verder van hen af stond. Er werd niet meteen gekeken naar de negatieve effecten van een scenario, wat wel gebeurde bij de andere workshops, maar er werd waarde vrij nagedacht over de Drentse natuur. Door deze workshop kon het toekomstige natuurbeleid van de provincie Drenthe gelegitimeerd worden.

Als laatste werd er een presentatie en workshop gegeven tijdens het Groen Festival, waar de projectleider van de provincie Drenthe en het PBL beiden bij aan aanwezig waren. Hierbij konden deelnemers aan het Groen Festival, die lid zijn van de Natuur en milieufederatie Drenthe, hun mening geven over de kijkrichtingen. De opkomst tijdens het festival was niet heel groot, maar de mensen die aanwezig waren hebben wel waardevolle informatie gegeven voor de kijkrichtingen omdat de deelnemers veelal betrokken waren bij het onderwerp, volgens de projectleider vanuit de provincie Drenthe. *“Naast dat het fijn was om input te krijgen van burgers, zorgde de workshops ook voor een verantwoording naar de burgers toe. Hierdoor kon zichtbaar gemaakt worden hoe de provincie Drenthe op lange termijn inhoud aan het natuurbeleid geeft”*. De provincie was dus erg transparant over de methodiek die zij toepaste en daarnaast zorgde het voor belangrijke meningen van geïnteresseerde burgers (Workshop documentatie Groen festival, 2013).

Er kan geconcludeerd worden dat de mate van participatie tijdens het maken van de scenariostudie erg hoog was. Er zijn drie verschillende workshops georganiseerd voor actoren en betrokkenen. Daarnaast is er zelfs nog een workshop georganiseerd voor Drentse inwoners. Dit is uniek voor het PBL. Tijdens de workshops werden verschillende gezichtspunten meegenomen doordat mensen met een diversiteit aan achtergronden uitgenodigd werden. De verschillende gezichtspunten zorgden ervoor dat communicatie tijdens de workshop erg instrumenteel werd. De beleidsmedewerker van LTO gaf dit aan door te zeggen: *“Iedereen zit toch wel een beetje voor zijn eigen parochie inbreng te leveren. (...). In die zin is het ergens wel voorspelbaar wat iedereen gaat zeggen en wat iedereen gaat denken”*. Daarnaast werden

de bekendheid en acceptatie vergroot. De workshops hebben vooral bijgedragen aan het gebruik op instrumenteel niveau en in mindere mate op fundamenteel niveau.

5.2.4. Nieuwe factor: Het PBL als maker van de scenariostudie

Tijdens de interviews is bevraagd of het feit dat het PBL deze scenariostudie gemaakt heeft, van invloed is geweest op het gebruik van de kijkrichtingen. Enkele respondenten gaven aan dit van toepassing te vinden. De beleidsmedewerker van LTO zei: *“Dat het door het Planbureau werd georganiseerd was voor mij wel opvallend. Dat ik dacht; Hey het Planbureau wil er iets mee, dan wordt het wel serieus. Het Planbureau geeft natuurlijk normaal gesproken adviezen in zijn algemeenheid”*. Dit zorgde er bij deze respondent dus voor dat de urgentie om deel te nemen aan de workshops verhoogd werd. Ook de projectleider van de provincie Drenthe gaf aan dat het feit dat het Planbureau voor de Leefomgeving meewerkte aan het rapport een bepaalde nieuwsgierigheid opwekte. Ze zei: *“PBL is meestal op nationaal niveau en dan is het zoiets van hey ze doen iets voor de provincie. Natuur was ook nog actueel vanwege die kortingen dus het was een beetje zoeken van wat gaat dat dan betekenen in de toekomst. Dus ja het was wel een nieuwsgierigheid en interesse, dus de naam van PBL heeft daar wel een belangrijke meerwaarde in”*. Daarnaast gaf de projectleider van de provincie Drenthe aan dat het PBL een naam heeft in de maatschappij en het er daarom voor zorgt dat het rapport meer waarde krijgt, hierbij sloot de beleidscoördinator aan. Zij zei ook dat het feit dat het PBL de scenariostudie heeft gemaakt ervoor zorgde dat er buiten de eigen denkkaders werd gedacht. De provincie had dit volgens haar niet zelf kunnen doen.

Het feit dat het PBL de scenariostudie heeft gemaakt heeft er bij sommige respondenten dus voor gezorgd dat het gebruik bevorderd werd. Een voorbeeld van gebruik dat werd veroorzaakt door deze nieuwe factor is dat scenariostudies nu ook worden geaccepteerd als werkvorm, zoals al eerder benoemd is. De projectleider van de provincie Drenthe benoemde dit door te zeggen dat het scenario-denken door het PBL op de kaart is gezet in de provincie en het nu nog steeds wordt gebruikt maar dan in kleinere settings. Het scenario-denken is door de autoriteit van het PBL dus algemeen geaccepteerd binnen de provincie.

6. Conclusie & Aanbevelingen

In de conclusie worden de deelvragen en hoofdvraag van het onderzoek beantwoord. Vervolgens wordt er ingegaan op de beperkingen van het onderzoek. Daarnaast worden er wetenschappelijke aanbevelingen en praktische aanbevelingen voor het PBL gedaan.

6.1. Conclusies

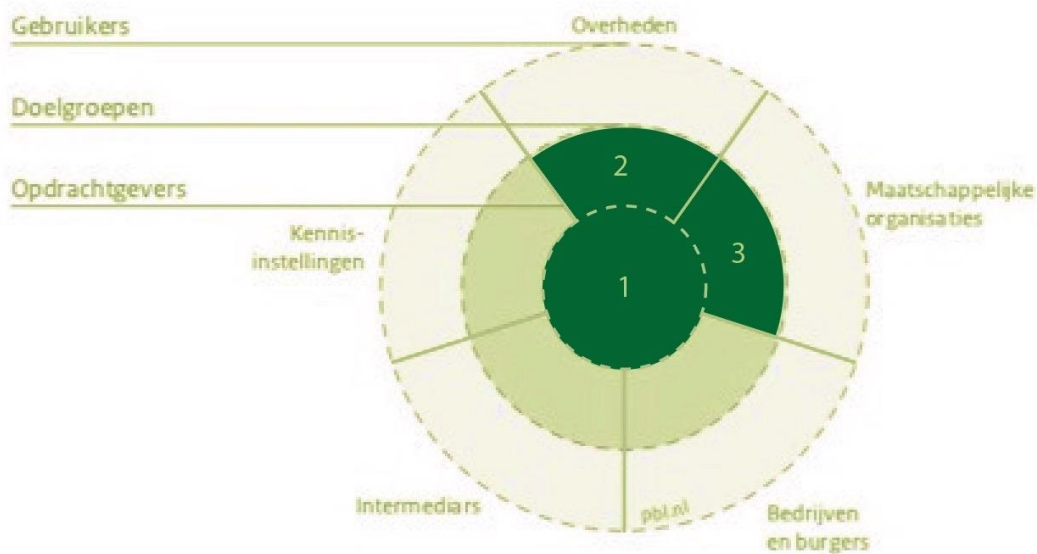
De conclusie van het onderzoek zal hieronder behandeld worden. Eerst zal het theoretische antwoord op de deelvragen geformuleerd worden. Vervolgens worden de vragen aan de hand van de empirie beantwoord. Als laatste zal de hoofdvraag worden beantwoord.

6.1.1. Deelvraag 1: Wie gebruiken de Drentse natuurverkenning?

De Drentse natuurverkenning is een visievormende scenariostudie. Bij deze scenariostudie wordt er aangegeven wat de kwaliteiten van het Drentse natuurgebied zijn. De Drentse natuurverkenning bezit alle kenmerken van een visievormende scenariostudie zoals in het theoretisch kader omschreven zijn. Een visievormende scenariostudie kan op verschillende manieren gebruikt worden. De verschillende vormen van gebruik zullen bij de volgende deelvraag aan bod komen. Daarnaast zijn er verscheidene gebruikers aan bod gekomen in het theoretisch kader in paragraaf 3.4. Daarvoor is het model van het PBL gepresenteerd waarin de verschillende gebruikers te vinden (Dammers, et al, 2013).

Bij de Drentse scenariostudie zijn er minder gebruikers dan in paragraaf 3.4., van het theoretisch kader, gepresenteerd werden. In figuur 9 zijn de daadwerkelijke gebruikers van de Drentse natuurverkenning te vinden. Ten eerste is de opdrachtgever van de scenariostudie, de provincie Drenthe, meteen de grootste gebruiker. Zij vallen in de binnenste cirkel van figuur 9. Daarnaast zijn er een aantal doelgroepen die gebruik hebben gemaakt van de scenariostudie. Voorbeelden van overheidsorganisaties zijn bijvoorbeeld de gemeente Assen en de Provinciale Staten van Drenthe. In figuur 9 vallen zij onder de doelgroep overheden. Ook hebben maatschappelijke organisaties zoals Sport Drenthe en LTO gebruik gemaakt van de scenariostudie. Zij vallen onder de doelgroep maatschappelijke organisaties in figuur 9. Andere organisaties zoals Recron, de gemeente Noordenveld en Staatsbosbeheer Drenthe vielen wel onder de doelgroep en hebben deelgenomen aan de verschillende workshops. Echter, hebben zij geen gebruik gemaakt van de scenariostudie, zoals te lezen is in paragraaf 5.1.4.

Figuur 9: Gebruikers van de Drentse natuurverkenning.

Uiteindelijk zijn er maar twee organisaties die aan de hand van de scenariostudie daadwerkelijk een visie hebben gemaakt. Dit zijn de provincie Drenthe en Sport Drenthe. Andere organisaties zoals gemeenten, natuurorganisaties of landbouworganisaties kennen het gedachtegoed van de scenariostudie, maar hebben er niet zichtbaar gebruik van gemaakt. Het feit dat deze scenariostudie weinig gebruikers heeft kan door twee zaken verklaard worden. Ten eerste is deze scenariostudie in opdracht van de provincie gemaakt voor de ontwikkeling van de natuurvisie van de provincie. Daarom sluit deze scenariostudie precies aan op de wensen en behoeften van de provincie Drenthe en dus minder op die van de andere organisaties. Ten tweede is deze scenariostudie op provinciaal niveau gemaakt. Daardoor is de *spatial scale* van de scenariostudie regionaal. Dit zorgt ervoor dat de Drentse natuurverkenning veel minder organisaties zal bereiken dan andere visievormende scenariostudies die op nationaal niveau zijn gemaakt, zoals de nationale natuurverkenning.

Toch heeft Sport Drenthe wel een visie aan de hand van deze scenariostudie gemaakt. Het gebruik van de scenariostudie door Sport Drenthe is dan ook onverwacht te noemen. Het gebruik kan verklaard worden doordat Sport Drenthe heeft deelgenomen aan de workshops. Daarom zijn ze bekend geraakt met de scenariostudie. Daarnaast waren zij al bezig met het ontwerpen van een nieuwe integrale sportvisie. De timing van de scenariostudie kwam dus voor Sport Drenthe precies op het goede moment. De kijkrichting Beleefbare Natuur bood een context om de nieuwe visie in te plaatsen. Het is dus toevallig dat deze kijkrichting zo goed aansloot bij wat Sport Drenthe wilde.

6.1.2. Deelvraag 2: Hoe wordt de Drentse natuurverkenning gebruikt?

Zoals in het theoretisch kader is beschreven kunnen visievormende scenario's op verschillende manieren gebruikt worden. Ten eerste kunnen zij gebruikt worden voor inzichtvorming (Dammers, 2000). Deze vorm van gebruik ligt het meest voor de hand bij visievormende scenario's. De inzichten uit de scenario's kunnen namelijk verwerkt worden in de visie die gemaakt wordt aan de hand van de scenariostudie (Dammers, et al, 2013). Ten tweede kunnen de scenario's bijdragen aan de communicatie. Ten derde kunnen de scenario's zorgen voor commitment met het beleid. Deze vormen van gebruik kunnen voorkomen op instrumenteel of fundamenteel niveau (Dammers, 2000).

Uit de empirie blijkt dat de Drentse natuurverkenning op alle verschillende manieren is gebruikt. Er zijn inzichten uit de scenario's ontleent. Soms waren dit inzichten die de gebruiker al had, maar deze zijn vervolgens wel overgenomen in de visie, zoals bij Sport Drenthe. Er zijn ook nieuwe inzichten uit de scenario's ontleent zoals de verschillende rollen die de provincie kan vervullen. Dit inzicht kwam niet direct uit de kijkrichtingen, maar is verkregen uit het laatste hoofdstuk van de scenariostudie waarin de rol die de provincie kan vervullen uiteen wordt gezet. Dit is dan ook een opvallend inzicht dat is verkregen uit de scenariostudie. Daarnaast wordt er nu door verschillende respondenten nog gebruik gemaakt van het scenario-denken. Ook dit is een bijvangst van dit scenarioproject.

Daarnaast hebben de scenario's bijgedragen aan de communicatie, vooral op instrumenteel niveau omdat de verschillende gebruikers elkaar probeerden te overtuigen door een standpunt in te nemen aan de hand van één van de kijkrichtingen. Daarnaast heeft er ook communicatie op fundamenteel niveau plaatsgevonden, bijvoorbeeld tussen de afdeling natuur en vrijetijdseconomie binnen de provincie Drenthe. Zij zijn een open gesprek aangegaan over wat de vrijetijdseconomie kan betekenen voor de natuur. Dat de communicatie tussen deze afdelingen op een open manier ging is nieuw.

Als laatste hebben de scenario's gezorgd voor commitment met het beleid. De scenariostudie heeft ervoor gezorgd dat het beleid gelegitimeerd kon worden. De Provinciale Staten van Drenthe werden in het proces al betrokken bij de scenariostudie. Ook heeft de scenariostudie ervoor gezorgd dat de provincie een nieuwe weg in is geslagen, bijvoorbeeld door het aanleggen van Vitale Vakantieparken. Dit is een voorbeeld van fundamenteel gebruik.

In het theoretisch kader werd voorspeld dat er bij visievormende scenariostudies vooral van inzichtvorming sprake zal zijn. Uit de empirie blijkt dat er van alle drie van de vormen van gebruik ongeveer even veel sprake was. Dit deel van de theorie wordt dan ook niet ondersteund door de empirie. Daarnaast kon het gebruik op instrumenteel of fundamenteel niveau plaatsvinden. Het gebruik van de Drentse natuurverkenning heeft vooral plaatsgevonden op instrumenteel niveau. Dit kan bijvoorbeeld verklaard worden door de lage plausibiliteit en het hoge contrast. Toch zijn er ook verschillende fundamentele inzichten uit de scenariostudie gehaald, maar wel in mindere mate. Gebruik op instrumenteel niveau is een lager niveau van gebruik dan op fundamenteel niveau. De scenariostudie is vaak op selectieve wijze gebruikt, terwijl dit niet het doel van een scenariostudie is. In het vervolg zou er gepoogd moeten worden om het fundamentele gebruik te vergroten en het instrumentele gebruik te minimaliseren. Zo kan ervoor gezorgd worden dat de scenariostudie ook echt het doel dient. Alle opties moeten in overweging genomen worden en bij deze scenariostudie was daar vaak geen sprake van.

6.1.3. Deelvraag 3: Welke factoren dragen bij aan het gebruik?

In het theoretisch kader zijn de verschillende factoren besproken die volgens de bestaande theorie van invloed zijn op visievormende scenariostudies. De theoretische verwachting en de resultaten uit de empirie worden hier per factor kort samengevat.

Er zijn een drietal kwaliteiten van invloed, namelijk; het contrast, de plausibiliteit en de reikwijdte van de scenario's. Allereerst, werd de theorie over het contrast in de empirie bevestigd (Dammers, 2000). Het hoge contrast met het heden zorgt voor instrumenteel gebruik en het hoge contrast tussen de scenario's leidt tot fundamenteel gebruik. Dit kan verklaard worden doordat er breder naar het onderwerp werd gekeken. Ten tweede wordt de theorie over de plausibiliteit ontkracht door de empirie (Kosow & Gaßner, 2008). Uit de empirie volgt dat de respondenten de plausibiliteit van de scenario's gemiddeld tot laag vonden. Dit leidde tot instrumenteel gebruik. Tot slot zorgde een hoge reikwijdte er volgens de theorie voor dat het gebruik bevorderd werd. Ook dit wordt bevestigd door de empirie (Dammers, et al, 2017). Het feit dat verschillende onderwerpen in elkaar verweven zaten heeft ervoor gezorgd dat er sprake was van zowel instrumenteel als van fundamenteel gebruik.

Deze drie kwaliteiten zijn allemaal van invloed geweest op het gebruik van de Drentse natuurverkenning, maar er zijn andere factoren die een veel grotere invloed hebben gehad op het gebruik van deze scenariostudie. Daarom wordt de theorie uit het theoretisch kader bevestigd. Er werd namelijk gesteld dat enkel de methodologische kwaliteit er niet voor zorgt

dat een studie veel gebruikt wordt (Van der Steen & Van der Duin, 2012; Van der Steen & Van Twist, 2012). Deze factoren moeten daarom worden gezien als een startpunt voor verdere ontwikkeling naar succes en impact.

De tweede categorie is de werfkracht van visievormende scenario's. Ten eerste gingen de respondenten door de metaforen de scenario's echt voor zich zien, hierdoor werd het gebruik bevorderd. Ook hielpen de metaforen bij de communicatie over de scenariostudies. Deze bevindingen worden ondersteund door de theorie (Van Twist, et al, 2017). Ook de theorie over verhalen wordt bevestigd door de empirie (Rounsevell & Metzger, 2010). Toch vinden de respondenten het verhaal in de scenariostudie niet het belangrijkste. Zo geven sommigen aan het verhaal te lang te vinden. Als laatste wordt ook de theorie over beelden bevestigd (Nekkers, 2006). De beelden hebben bijgedragen aan een beter begrip van de toekomst en leidden tot instrumenteel gebruik. De beelden zorgden er namelijk voor dat er weerstand ontstond voor bepaalde kijkrichtingen, doordat de beelden sterk contrasteerden met de eigen normen en waarden. De plausibiliteit werd hierdoor dan ook verlaagd. Dat de gebruikers defensief werden kan verklaard worden door het feit dat dit een regionale scenariostudie is.

Ook de drie vormen van werfkracht zijn van invloed geweest op het gebruik van deze scenariostudie. Het verhaal heeft niet in dezelfde mate bijgedragen aan het gebruik als de metaforen en beelden. De metaforen en beelden kunnen als twee van de drie van de belangrijkste beïnvloedende factoren van het gebruik gezien worden. Deze factoren zorgden ervoor dat de gebruikers de kijkrichtingen meteen herkenden wanneer hierover gecommuniceerd werd. Daarnaast hadden de gebruikers meteen een beeld van de toekomst die werd geschetst in de scenario's door het gebruik van de metaforen en beelden. De metaforen en beelden hebben dan ook een doorwerking gehad in de verschillende visies die zijn gemaakt aan de hand van de scenariostudie.

De laatste categorie van factoren is de communicatie. Tijdens de Drentse natuurverkenning is er sprake geweest van een *policy window* (Kingdon, 2011). De timing van de studie was goed omdat de provincie Drenthe en sport Drenthe net waren begonnen met een visietraject. Daarnaast heeft de participatie ervoor gezorgd dat er verschillende gezichtspunten zijn meegenomen in de scenario's. Hierdoor is de legitimiteit en acceptatie van de scenario's vergroot (Dammers, et al, 2013). De participatie is dan ook een gewichtige factor geweest voor het gebruik. De kwaliteit van de scenario's is verhoogd door de participatie, omdat de deelnemers van de workshops onderwerpen mochten aandragen die zij in de scenariostudie

wilden zien, dit kwam de reikwijdte ten goede. Ook werd de werfkracht door de participatie verbeterd. De meest gebruikers zijn bekend geraakt met de scenario's omdat zij hebben deelgenomen aan de workshops. De participatie heeft daarom bijgedragen aan het gebruik, vooral op instrumenteel niveau, doordat er tijdens de workshops werd gedacht vanuit de eigen achtergrond. De participatie kan als één van de drie belangrijkste factoren gezien worden. Door de participatie tijdens het maken van de scenariostudie werd de bekendheid, acceptatie en legitimiteit van de scenario's vergroot.

Tot slot is er een nieuwe factor gevonden waardoor het gebruik van de Drentse scenariostudie verklaard kan worden. Namelijk het feit dat het PBL de scenariostudie gemaakt heeft. Deze factor heeft ervoor gezorgd dat de urgentie en legitimiteit van de scenariostudie verhoogd werden. Sommige gebruikers gaven aan dat zij doordat het PBL de scenariostudie maakte, deel wilden nemen aan de workshops. Ook wordt de scenariostudie serieuzer genomen doordat het PBL een bepaalde status heeft in de samenleving.

Deze vondst kan onderbouwd worden door de literatuur. Dammers benoemt dat de institutionele setting waarin de planbureaus en daarmee ook het PBL zich bevinden van invloed is op het gebruik van de scenariostudies die zij uitbrengen (Dammers, 2000). Scenariostudies die door een andere organisatie, dus in dit geval niet door de provincie Drenthe, worden uitgevoerd zorgen ervoor dat de vrijheid om verschillende richtingen te verkennen wordt vergroot. Ook komt het de ontvankelijkheid van de scenariostudie ten goede. Tevens heeft een organisatie genoeg kennis en middelen om een scenariostudie goed uit te voeren (Asselt, et al, 2010).

Er zijn daarnaast verschillende verbanden tussen factoren gevonden in de empirie. Bij vervolgonderzoek zou er bekeken kunnen worden of de verbanden tussen de verschillende factoren standhouden bij andere cases. Allereerst hangt het contrast met het heden nauw samen met de plausibiliteit van een scenariostudie. In deze case vonden de gebruikers het contrast met het heden hoog, waardoor de plausibiliteit verlaagd werd. Dit leidde tot instrumenteel gebruik omdat alleen de zaken die men plausibel vond uit de scenariostudie werden gehaald. Deze verhouding tussen de twee factoren wordt onderbouwd door de theorie uit het theoretisch kader. Hierin werd namelijk al gesteld dat door het hoge contrast met het heden de plausibiliteit in het geding kon komen (Dammers, et al, 2013).

Ten tweede hebben de beelden in een scenariostudie invloed gehad op de plausibiliteit. Door bijvoorbeeld als kopstuk van het Vitale Natuur scenario een lynx te kiezen, werd dit

scenario meteen al als minder plausibel gezien. Deze empirische bevinding wordt ondersteund door de theorie waarin werd gesteld dat het van belang is de doelgroep tijdens het maken van de scenario's in acht te nemen en te bedenken hoe zij de foto's zullen interpreteren (Nicholson-Cole, 2005).

Ten derde heeft de participatie invloed gehad op de beelden die zijn gekozen voor in de scenariostudie. Verschillende beelden zijn in samenwerking met de provincie Drenthe gekozen. Dit heeft een positief effect gehad op het gebruik, omdat de scenariostudie hierdoor echt door en voor Drenthe gemaakt is. Deze beelden sloten daarom goed aan bij de provincie. Ook deze bevinding wordt onderbouwd door de theorie over participatie. Hierin werd namelijk gesteld dat de gebruikers de scenario's als iets van henzelf gaan beschouwen omdat ze meegedacht hebben. Hierdoor zullen zij de resultaten sneller accepteren (Dammers, et al, 2013). De beelden die niet in samenwerking zijn gekozen, hebben een averechts effect gehad.

Ook heeft de participatie een invloed gehad op de kwaliteit van de scenariostudie. Tijdens de verschillende workshops konden de gebruikers namelijk al aangeven of zij een thema misten in de kijkrichtingen. De participatie heeft ervoor gezorgd dat de reikwijdte optimaal werd voor de gebruikers. Alle thema's die zij in de scenariostudie wilden hebben zijn meegenomen, waardoor de reikwijdte dus hoog was en er fundamentele inzichten uit de scenariostudie gehaald konden worden. Dit leidt tot de aanbeveling om in het vervolg weer aan stakeholderparticipatie te doen.

Als laatste heeft de werfkracht invloed gehad op de participatie. Tijdens de verschillende workshops werd er aan de hand van de beelden en metaforen gecommuniceerd en werd de communicatie vergemakkelijkt (Nekkers, 2006). Wel zorgden de beelden en metaforen ervoor dat er sterk contrasterende meningen ontstonden tijdens de workshops, dit wordt onderbouwd door de theorie. De percepties, ervaringen, houdingen, sociale achtergrond en culturele oriëntatie beïnvloeden namelijk de reactie die mensen hebben op foto's over de toekomst (Thibodeau & Boroditsky, 2011).

6.1.4. Hoofdvraag: Op welke manier wordt de scenariostudie 'De Drentse natuur in 2040' gebruikt en welke factoren dragen hieraan bij?

Met dit onderzoek en door middel van het beantwoorden van de deelvragen is bovenstaande hoofdvraag beantwoord. De Drentse natuurverkenning is op alle mogelijke manieren gebruikt. De inzichten die uit de scenariostudie zijn ontleend kunnen teruggevonden worden in de verschillende visies van de gebruikers. Daarnaast heeft de scenariostudie bijgedragen aan de communicatie en de commitment met het beleid. Het gebruik heeft vooral op instrumenteel niveau plaatsgevonden. Het instrumentele gebruik kan verklaard worden doordat de

gebruikers de plausibiliteit laag vonden. Daarnaast bleek uit de interviews dat sommige gebruikers dachten dat een scenario op zichzelf gebruikt moest worden. Maar voor visievormende scenariostudies is het juist van belang dat de vier verschillende scenario's de hoekpunten van het speelveld bepalen en dat daarbinnen die inzichten worden gebruikt om een eigen visie te creëren (Dammers, et al, 2017). Dat het gebruik vooral op instrumenteel niveau heeft plaatsgevonden is spijtig, omdat dit betekent dat er weinig nieuwe inzichten uit de scenariostudie zijn gehaald. Naast het instrumentele gebruik hebben de kijkrichtingen ook voor gebruik op fundamenteel niveau gezorgd. Een belangrijk voorbeeld van fundamenteel gebruik is dat de reikwijdte ervoor heeft gezorgd dat de provincie Drenthe nu meer ruimte geeft voor de vrijetijdseconomie in de natuur. De provincie heeft bijvoorbeeld het programma Vitale Vakantieparken, waarbij er ruimte is gemaakt voor vakantieparken in de natuur. Ook zijn er fundamentele inzichten opgedaan, bijvoorbeeld over welke rol de provincie moet vervullen. In het vervolg zou er gepoogd moeten worden om het fundamentele gebruik te vergroten. Dit kan gerealiseerd worden door bijvoorbeeld de plausibiliteit te verhogen.

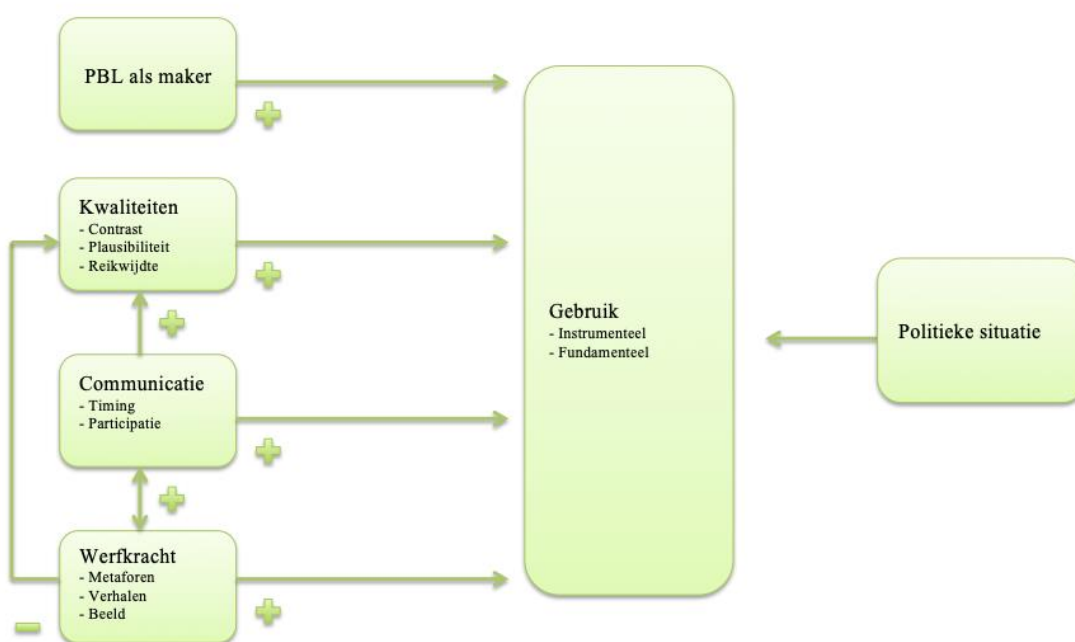
Dat de impact van de Drentse natuurverkenning hoog is, gaat tegen de bestaande literatuur in. Daarin werd namelijk gesteld dat de impact van scenariostudies laag zou zijn. Dit had volgens de literatuur verschillende redenen, namelijk ten eerste omdat de beleidsmakers meer aandacht zouden hebben voor de korte termijn (Van der Duin, et al, 2009). Ook zouden de wetenschappers niet genoeg weten over beleid en de beleidsmakers zouden ontoereikende kennis hebben over hoe om te gaan met wetenschappelijke rapporten (Nursey-Bray, et al, 2014). Daarnaast zouden de wetenschappers niet voldoende duidelijk maken dat het om onzekerheden gaat wanneer er aan toekomstverkenning wordt gedaan (Udovyk & Gilek, 2013). Tijdens dit onderzoek was er geen sprake van bovengenoemde zaken. Dit kan verklaard worden doordat de beleidsmakers al in een vroeg stadium zijn meegenomen in het scenariostudie traject. De Drentse natuurverkenning is namelijk participatief ontwikkeld, wat ervoor gezorgd heeft dat er tijdens de workshops een uitleg gegeven kon worden over wat een scenariostudie is en hoe deze gebruikt dient te worden.

Echter, kunnen de grootste fundamentele inzicht óók verklaard worden door de politieke situatie die destijds speelde, zoals uiteen is gezet in de analyse in paragraaf 5.2.3.1. De provincie werd, door de verlaging van de budgetten, gedwongen om op een andere manier naar de natuur te kijken (Donner, et al, 2011). De budgetten waren namelijk niet toereikend, er moest een verdienmodel gemaakt worden voor de natuur. Daarom moest er wel ruimte

worden gegeven aan de vrijetijdseconomie in de natuur. Dit sluit aan bij de theorie die stelt dat tijdens een crisis essentiële maatschappelijke waarden en belangen in het gedrang komen (Bovens, 2012). Voordat de budgetten gekort werden stond de provincie negatief tegenover vrijetijdseconomie in de natuur. Nu staan zij veel positiever tegenover initiatieven zoals Vitale Vakantieparken. De politieke situatie destijds omtrent het natuurbeleid kan daarom worden gezien als een externe omstandigheid die het gebruik van de scenariostudie door de provincie Drenthe heeft beïnvloed.

Het is bovendien nog van belang om te benoemen dat het regionale karakter van deze scenariostudie, het gebruik beïnvloed heeft. Zoals al eerder benoemd bij deelvraag één heeft de *spatial scale* ervoor gezorgd dat er minder soorten gebruikers waren van de scenariostudie. Daarnaast gaven verschillende gebruikers aan dat door het regionale karakter van de studie het gebruik beïnvloed werd. Omdat deze scenariostudie over de provincie gaat en dicht bij de uitvoering zit, raakt het de gebruikers sneller. De gebruikers werden soms erg defensief omdat één van de kijkrichtingen bijvoorbeeld erg tegen hun normen en waarden inging. Doordat ze defensief werden stonden ze niet meer open voor de andere kijkrichtingen. De lage *spatial scale* zorgde ervoor dat er instrumenteel gebruik optrad. Er is geen theorie over de invloed van de *spatial scale* op het gebruik van de scenariostudie. Hier zal vervolgonderzoek naar gedaan moeten worden.

Figuur 10: *Finale conceptueel model.*

Tot slot is het finale conceptuele model van dit onderzoek, met de nieuwe verbanden tussen de factoren en de nieuwe factoren, te vinden in figuur 10. Hierin is te zien dat de politiek een externe factor is, die van invloed is geweest op het gebruik van de Drentse natuurverkenning. Ook is het PBL als maker van de scenariostudie opgenomen als nieuwe factor. Daarnaast is te zien dat er nieuwe verbanden zijn ontstaan tussen factoren. Deze verbanden zijn uiteengezet onder deelvraag 3.

6.2. Reflectie

Nu het onderzoek is afgerond kan er kritisch gereflecteerd worden op de relevantie. Daarnaast zullen de theoretische en methodologische beperkingen van dit onderzoek worden toegelicht.

6.2.1. Theoretische reflectie

Voorafgaand aan het onderzoek is de wetenschappelijke relevantie bepaald. Hierin werd gesteld dat onderzoek naar scenariostudies nodig was omdat het onderzoek tot nog toe weinig empirisch was. Hierdoor waren er nog steeds veel vragen over het gebruik van scenariostudies (EEA, 2009). Het onderzoek dat wel gedaan was stelde dat de impact van scenariostudies laag was om verscheidene redenen (Van der Duin, et al, 2009). Daarnaast waren de onderzoeken die al gedaan zijn vaak longitudinaal en gingen ze over het leren of de doorwerking en niet over het gebruik (Dammers, 2000; Wilkinson & Mangalagiu, 2012; Vader & Bogaardt, 2014). Ook konden sommige onderzoeken al als gedateerd worden bestempeld. Nieuw empirisch onderzoek was dus nodig. Dit onderzoek heeft daarom bijgedragen aan de behoeften van nieuw empirisch wetenschappelijk onderzoek op het gebied van het gebruik van scenariostudies. Door het onderzoek op één soort scenariostudie te richten, is er meer inzicht verkregen in het gebruik van visievormende scenario's. Uit dit onderzoek blijkt dat de factoren die in het onderzoek van Dammers (2000) mee zijn genomen nog steeds van relevant zijn. Echter, zijn er nieuwe factoren toegevoegd die specifiek voor visievormende scenariostudies van belang zijn zoals metaforen, beelden en verhalen.

Tijdens dit onderzoek zijn er een aantal theoretische beperkingen gevonden die hieronder uiteengezet zullen worden. Om te beginnen is de theorie over de factoren, die het gebruik van scenariostudies beïnvloeden, op sommige vlakken schaars. De theorie afkomstig van Dammers (2000) geeft voor sommige factoren wel een effect op een bepaald niveau van gebruik. Een voorbeeld hiervan is dat een hoog contrast zorgt voor fundamenteel gebruik. Daarentegen geeft Dammers voor andere factoren zoals de reikwijdte van de scenariostudie geen effect aan voor het gebruik op een bepaald niveau. Dit kan als een tekortkoming worden

gezien in de theorie van Dammers (2000). Doordat er niet voor alle factoren een effect op een bepaald niveau van gebruik werd voorspeld, konden de verwachtingen gemakkelijker worden bevestigd door de empirie van dit onderzoek. Echter, konden hierdoor de resultaten van het effect van een bepaalde factor op het niveau van gebruik van dit onderzoek niet vergeleken worden met de theorie. Daarnaast zijn er geen andere cases onderzocht. De resultaten van het effect op het niveau van het gebruik staan daardoor op zichzelf en kunnen niet gegeneraliseerd worden. Vervolgonderzoek zal nodig zijn om te ondervinden of de conclusies van dit onderzoek standhouden in andere cases.

Daarnaast is er tijdens dit onderzoek meer sprake geweest van instrumenteel dan fundamenteel gebruik. In vele gevallen werden de ideeën uit de scenario's die in strijd waren met het eigen denkkader aan de kant gezet om verschillende redenen. In de theorie wordt niet besproken dat gebruik op instrumenteel niveau minder goed zou zijn dan gebruik op fundamenteel niveau. Echter, kan gesteld worden dat instrumenteel gebruik selectief gebruik is, iets waar een scenariostudie juist niet voor is gemaakt. Daarom zou in het vervolg gepoogd moeten worden om de scenariostudie zo veel mogelijk op fundamenteel niveau gebruikt te laten worden. Dit kan behaald worden door de factoren die het gebruik van visievormende scenariostudies beïnvloed op zo'n manier in te zetten dat fundamenteel gebruik meer voor de hand zal liggen. Zo worden er echt nieuwe inzichten uit de scenariostudie gehaald en draagt de scenariostudie meer bij aan de visie.

Tijdens dit onderzoek zijn er daarnaast verschillende verbanden tussen factoren gevonden. Deze verbanden zijn impliciet terug te vinden in de literatuur (Dammers, et al, 2013; Nicholson-Cole, 2005; Nekkers, 2006). Toch zouden deze verbanden en het effect ervan op het gebruik meer benadrukt kunnen worden. Een voorbeeld van een verband dat meer aandacht verdient is dat de gekozen beelden in de scenariostudie een groot effect hebben op de plausibiliteit van de scenario's. Indien de plausibiliteit laag is wordt er op een instrumentele selectieve manier gebruik gemaakt van de scenariostudie. Dit effect wordt niet expliciet aangeduid in de bestaande literatuur, hier zou dan ook vervolgonderzoek naar gedaan kunnen worden.

Ten slot is er niet eerder onderzoek gedaan naar visievormende scenario's als onderscheidende categorie van scenariostudies. Hierdoor zijn aan de hand van de kenmerken van visievormende scenariostudies, die uiteen werden gezet in Dammers en anderen, de

factoren opgesteld die het gebruik beïnvloed (Dammers, et al, 2017). Omdat er niet eerder onderzoek is gedaan naar het gebruik van visievormende scenariostudies kon deze case alleen vergeleken worden met het gebruik van scenariostudies in het algemeen. Het is daarom van belang dat er bij vervolgonderzoek wordt gefocust op visievormende scenariostudies an sich omdat deze geheel andere kenmerken bezitten dan ander soort scenariostudies zoals scenariostudies voor adaptief management (Dammers, et al, 2017).

Daarnaast is het zo dat doordat er alleen op de kenmerken van visievormende scenario's is gefocust, de andere factoren die tijdens gelijksoortige onderzoeken wel meegenomen werden, tijdens dit onderzoek verwaarloosd zijn. Een voorbeeld van een factor die bij andere onderzoeken wel voorkwam is de institutionele setting van de scenarioproducent (Dammers, 2000; Vader & Bogaardt, 2014). Uiteindelijk bleek uit het onderzoek dat de institutionele setting van het PBL ook van invloed is geweest op het gebruik van de scenariostudie. Het is daarom bij vervolgonderzoek van belang om oog te houden voor andere factoren die ook van invloed kunnen zijn op het gebruik van visievormende scenariostudies.

6.2.2. Praktische reflectie

Ook de maatschappelijke relevantie van het onderzoek is voorafgaand aan dit onderzoek vastgesteld. Door de scenariostudies van het PBL kunnen publieke en private organisaties weloverwogen hun besluiten nemen. Specifiek voor de Drentse natuurverkenning is dit van belang omdat de provincies vanaf 2019 verplicht zijn om een omgevingsvisie te maken (Dammers, et al, 2017). Het onderzoek laat zien dat de scenariostudie ook daadwerkelijk heeft bijgedragen aan de omgevingsvisie van de provincie Drenthe. Daarnaast is het PBL één van de weinige organisaties die aandacht heeft voor de lange termijn van de leefomgeving. Daarom is het van belang dat de scenariostudies worden gebruikt, want het niet gebruiken van de scenariostudies zorgt ervoor dat er verspilling is van belastinggeld, kennis en middelen. Dit onderzoek laat zien dat de onderzochte scenariostudie gebruikt wordt voor diverse doeleinden. De scenariostudie wordt gebruikt voor verschillende visies, maar ook het gedachtengoed van de scenariostudie draagt bij aan de communicatie tussen verschillende partijen. Daarom kan er niet van verspilling gesproken worden en is de impact van de scenariostudie groot te noemen. Desalniettemin is het van belang dat het PBL inzicht verkrijgt in het gebruik van elk soort scenariostudie, zodat de maatschappelijke relevantie niet in het geding komt.

Ondanks de maatschappelijke relevantie zijn er een aantal methodologische zaken die indien het onderzoek opnieuw uitgevoerd zal worden in acht genomen moeten worden. Ten eerste is dit onderzoek zes jaar nadat de scenariostudie is uitgebracht uitgevoerd. Dit heeft ervoor gezorgd dat de respondenten zich niet meer alles van de scenariostudie konden herinneren. Indien het onderzoek eerder uitgevoerd had geweest, hadden de respondenten wellicht meer geweten over de scenariostudie en hadden zij de studie nog echt gebruikt. Nu ging het vooral over het gebruik in het verleden. Toch heeft het ook een voordeel dat het onderzoek relatief laat is gedaan, zo kon al het gebruik in kaart worden gebracht en konden de verschillende visies geanalyseerd worden. In plaats van dat de visies nog gemaakt moesten worden en het daadwerkelijke gebruik dus niet duidelijk zou zijn. Het zou daarom nog beter zijn geweest als er een longitudinaal onderzoek gedaan kan worden naar het gebruik van scenariostudies, waarbij er eerst een korte tijd na de scenariostudie wordt gekeken naar het gebruik en vervolgens een paar jaar later weer wordt gekeken naar het gebruik. Dit zou ervoor zorgen dat er inzicht wordt verkregen in het expliciete gebruik door middel van het analyseren van bijvoorbeeld visiedocumenten op de lange termijn. Het expliciete gebruik is dan ook tijdens dit onderzoek goed in kaart gebracht. Maar ook het impliciete gebruik zou in kaart gebracht kunnen worden door op de korte termijn interviews af te nemen met gebruikers. Tijdens dit onderzoek was het impliciete gebruik moeilijker in kaart te brengen.

Daarnaast is een methodologische beperking geweest dat er maar één case is onderzocht. In de methodologie zijn de voordelen van een *single casestudy* uiteengezet. Een voordeel was bijvoorbeeld dat er de diepte in gegaan kon worden. Maar doordat er een *single casestudy* is gedaan kunnen de resultaten van deze case niet gegeneraliseerd worden over alle visievormende scenariostudies. Ondanks dat de Drentse natuurverkenning alle kenmerken bezit die een visievormende scenariostudie dient te hebben, kan er geen definitieve conclusie worden getrokken over of de factoren die van invloed zijn op deze case ook van invloed zijn op andere cases. De resultaten van het onderzoek kunnen niet vergeleken worden met andere visievormende scenario's, hierdoor is er geen inzicht in het effect van de *spatial scale* op het gebruik. Omdat de theorie hier ook geen antwoord op geeft zal hier vervolgonderzoek naar gedaan moeten worden. Ook is het niet duidelijk of bij elke visievormende scenariostudie de factoren eenzelfde invloed hebben op elkaar. Zoals bijvoorbeeld de invloed van werfkracht op de plausibiliteit, hier dient dan ook vervolgonderzoek naar gedaan te worden. De resultaten van dit onderzoek zijn daarentegen wel vergeleken met de bestaande theorie. Dit heeft ervoor

gezorgd dat de theorie over visievormende scenario's verder gebracht is en dat er praktische aanbevelingen aan het PBL gedaan kunnen worden.

Tot slot zijn er alleen mensen geïnterviewd die de scenariostudie wel gebruikt hebben, ook dit is een methodologische beperking. Er zijn negen interviews afgenomen met uiteenlopende gebruikers van de scenariostudie. Hierbij moet gezegd worden dat de wens was om meer interviews te doen, maar veel benaderde personen waren niet bereid om mee te werken omdat zij niets van de scenariostudie af wisten. Dit kan verklaard worden doordat de scenariostudie zes jaar geleden is uitgegeven, maar het kan ook zo zijn dat de benaderde personen nooit gebruik gemaakt hebben van de scenariostudie. Indien het onderzoek opnieuw gedaan zal worden, zal er meer aandacht moeten worden besteed aan de niet gebruikers. Dit kan namelijk zeer bruikbare inzichten voor het PBL kan opleveren. Op dit moment is het namelijk nog steeds onduidelijk waarom bepaalde organisaties of personen de scenariostudie niet gebruiken.

6.3. Wetenschappelijke aanbevelingen

Na afronding van dit onderzoek blijven er nog zaken over voor wetenschappelijk vervolgonderzoek.

Vervolgonderzoek dient zich te richten op andere scenariostudies

Tijdens dit onderzoek is alleen de Drentse natuurverkenning onderzocht. Dit is om verschillende redenen gedaan, met als belangrijkste reden, dat de case op deze manier diepgaand onderzocht kon worden. Desalniettemin is het van belang dat er vervolgonderzoek plaats zal vinden naar het gebruik van andere visievormende scenariostudies. Door het vervolgonderzoek specifiek te richten op visievormende scenario's kunnen de factoren opnieuw getoetst worden en kunnen de visievormende scenario's beter aansluiten op de wensen van de gebruikers. Het is van belang om eerst te kijken naar andere visievormende scenario's van het PBL. Hierdoor kan de factor, het PBL als maker van de scenariostudie, getest worden. Daarnaast kan onderzocht worden of het gebruik van andere visievormende scenario's buiten het PBL door dezelfde factoren worden beïnvloed. Door verschillende cases te onderzoeken zal er een brede theorie ontstaan over visievormende scenario's.

Een andere aanbeveling voor vervolgonderzoek is dat het vervolgonderzoek zich dient te richten op andere regionale scenariostudies. Zoals in de conclusie is omschreven heeft het regionale karakter van deze scenariostudie een effect gehad op het gebruik. De *spatial scale*

van regionale scenariostudies is kleiner. Ook komen de uitkomsten van de scenariostudies dichterbij het werkveld van de gebruikers, hierdoor kunnen zij defensief worden. Omdat er door de decentralisatie van het overheidsbeleid naar de provincie steeds meer taken door de provincie uitgevoerd moeten worden, zullen zij eerder een beroep doen op de scenariostudies van het PBL. De provincie wordt dus een steeds belangrijker orgaan dat meer gebruik zal gaan maken van scenariostudies. Het is van belang dat er meer onderzoek wordt gedaan naar regionale scenariostudies, zodat er een beter begrip ontstaat over de manier waarop zij de scenariostudies gebruiken. Dit geldt niet alleen voor visievormende scenariostudies, maar ook voor scenariostudies die bijvoorbeeld als doel strategievorming hebben. Deze kunnen namelijk ook voor de provincie worden gemaakt.

Bij vervolgonderzoek dienen er mensen geïnterviewd worden die de scenariostudie niet gebruikt hebben

Tijdens dit onderzoek zijn er verschillende mensen met verschillende achtergronden geïnterviewd om het gebruik in kaart te brengen. Naast de respondenten zijn er nog meer mensen benaderd, alleen zij wilden niet meewerken omdat zij de scenariostudie niet gebruikten. Bij vervolgonderzoek zou er meer druk achter de niet-gebruikers gezet moeten worden om erachter te komen waarom zij de scenariostudie niet gebruiken. Dit kan namelijk verschillende redenen hebben. Ten eerste kan het niet-gebruik verklaard worden doordat er een kloof bestaat tussen de wetenschappelijke scenariostudie en de praktijk van de gebruikers (Van der Steen & Van Twist, 2012; Van der Steen, et al, 2011). Andere mogelijke verklaringen kunnen zijn dat de scenariostudie zo lang geleden gemaakt is dat de persoon in kwestie zich er niets meer van herinnerd. Tijdens de interviews benoemden de respondenten bijvoorbeeld vaak dat het proces van de kijkrichtingen erg lang geleden was en dat zij zich er hierdoor minder van konden herinneren. Tot slot is een mogelijke verklaring dat deze scenariostudie in opdracht van de provincie Drenthe is gemaakt en dat daardoor andere organisaties er niet veel aan hebben. Door meer inzicht te verkrijgen in het niet-gebruik kunnen de scenariostudies worden aangepast zodat er een bredere doelgroep wordt bereikt.

Vervolgonderzoek dient zich te richten op de relatie tussen de factoren en het niveau van gebruik

Een van de theoretische beperkingen die is genoemd is dat er geen theorie bestond over het effect van bepaalde factoren op het niveau van gebruik. Het was bijvoorbeeld niet duidelijk of een hoge reikwijdte leidde tot instrumenteel of fundamenteel gebruik. Omdat er in de literatuur wel expliciet een onderscheidt wordt gemaakt tussen deze twee vormen van gebruik, zou het een logisch gevolg zijn dat er ook een onderscheidt wordt gemaakt in de

literatuur over scenariostudies. Na afronding van dit onderzoek is er voor elke factor een effect op het niveau van gebruik gevonden. Bij vervolgonderzoek zou er kunnen worden bekeken of de verbanden tussen factoren en het niveau van gebruik standhouden. Hierdoor kan het PBL inzicht verschaffen in het effect van bepaalde factoren en kunnen zij dus het gebruik nog selectiever beïnvloeden.

Vervolgonderzoek dient zich te richten op de relaties tussen verschillende factoren

Zoals in de conclusie en theoretische reflectie al is benoemd zijn er tijdens dit onderzoek verschillende verbanden tussen factoren gevonden. In het finale conceptueel model zijn er vijf verbanden te vinden. Bij vervolgonderzoek dient er meer aandacht te worden besteed aan de verbanden tussen verschillende factoren. Wellicht zijn sommige factoren niet los van elkaar te zien, zoals de plausibiliteit en het contrast. Om hier definitieve uitspraken over te doen moet er vervolgonderzoek gedaan worden.

6.4. Aanbevelingen aan het PBL

Dit onderzoek is geschreven in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving. Het PBL wilde meer inzicht verkrijgen in het gebruik van scenariostudies. Zo kunnen zij de wetenschappelijke scenariostudies beter laten aansluiten op de praktijk. Deze aanbevelingen dienen voor een verbetering van de scenariostudies van het PBL.

Behoud de status in de samenleving

Na afronding van dit onderzoek blijkt dat de impact van de scenariostudies van het PBL groot is. Zelfs zes jaar na het uitbrengen van de Drentse natuurverkenning kunnen de gebruikers zich de scenariostudie nog herinneren. Het is daarom van belang om het PBL te complimenteren. Daarnaast wordt het PBL, ondanks de vele kritieken van de afgelopen tijd, nog steeds erg gewaardeerd als onafhankelijk onderzoeksinstituut. Eén van de verklaringen voor het gebruik van de scenariostudie is de reputatie van het PBL zelf. Doordat het PBL de Drentse natuurverkenning maakt zorgde het voor een bepaalde urgentie en nieuwsgierigheid. Dit komt omdat het PBL een naam in de maatschappij heeft. Het is daarom van belang dat het PBL haar goede reputatie behoud in de samenleving. De onafhankelijkheid en expertise van het PBL is namelijk een belangrijke factor die het gebruik beïnvloed.

Zorg ervoor dat er wordt geëvalueerd op elke uitgebrachte scenariostudie

Het feit dat dit onderzoek uitgevoerd moet worden zegt genoeg over het monitoringmechanisme van het PBL. Het PBL brengt op dit moment scenariostudies uit en kijkt vervolgens niet meer structureel wat ermee gedaan wordt. Indien zij dit wel zouden doen, hadden zij al eerder achter bepaalde zaken kunnen komen die het gebruik van de

scenariostudie bevorderen. Daarom zou het PBL een afdeling kunnen inrichten die zich bezig houdt met de evaluatie van scenarioprojecten. Tijdens dit onderzoek is namelijk gebleken dat het onderzoeken van het gebruik van scenariostudies tijdrovend is indien dit diepgaand wordt gedaan. Het voordeel van een aparte afdeling is dat ze gespecialiseerd zijn in ex post evaluaties. Het nadeel van een aparte afdeling is dat deze personen weinig over het specifieke onderwerp van de scenariostudie weten. Daarom zou, als het niet mogelijk is om een afdeling voor de ex post evaluatie in te richten, in het scenario ontwikkelingsproces een extra taak toegevoegd moeten worden. De scenarioproducenten zouden dan het project zelf moeten evalueren. Het nadeel hiervan is dat de scenarioproducenten hier waarschijnlijk weinig tijd voor hebben omdat zij dan weer met een nieuw project bezig zijn. Ook hebben zij minder kennis van een ex post evaluatie. Het voordeel hiervan is dat de scenarioproducenten veel kennis hebben van het specifieke onderwerp.

Neem de potentiële gebruikers mee in het scenario-ontwikkelingsproces

Tijdens dit onderzoek is naar voren gekomen dat de participatie een belangrijke factor was die het gebruik van de Drentse natuurverkenning vergroot heeft. Door de participatie tijdens het maken van de scenariostudie, werden er verschillende gezichtspunten meegenomen. Daarnaast werd de legitimiteit, acceptatie en bekendheid van de scenario's vergroot. Voor visievormende scenario's in het bijzonder is dit zo van belang omdat de gebruikers defensief tegen scenario's aan kunnen staan, dat kan door de participatie verminderd worden. Doordat de participatie zo van belang is geweest, zou er in het vervolg bij andere visievormende scenariostudies ook aan participatie gedaan moeten worden.

Daarnaast kan de participatie ervoor zorgen dat de kloof tussen wetenschap en beleid verkleint wordt. Zoals in hoofdstuk 3.3.2. is beschreven worden de scenariostudies soms niet gebruikt omdat de beleidsmakers niet weten hoe zij een scenariostudie moeten gebruiken. Ook tijdens dit onderzoek dachten respondenten bijvoorbeeld dat alle scenario's op zichzelf gebruikt moesten worden. Tijdens de participatie kan een uitleg worden gegeven over wat een scenariostudie is en hoe deze gebruikt kan worden. Ook kunnen er praktische aspecten van de gebruikers verwerkt worden in de scenariostudie zodat wetenschap en praktijk meer op elkaar aan zullen sluiten.

Maak de kwalitatieve scenario's wervend

De Drentse natuurverkenning is een kwalitatieve visievormende scenariostudie, zoals te lezen is in hoofdstuk 2. Daarom is tijdens dit onderzoek de focus gelegd op de werfkracht van de scenariostudie. De gebruikers gaven aan dat de beelden en metaforen een grote impact hebben op het gebruik. Ze konden zich allen nog de kopstukken en de titels herinneren. Maar de

gekozen kopstukken van de scenario's zorgden ook voor weerstand en discussie. Door de beelden en metaforen was plausibiliteit laag. Een aanbeveling is daarom om meer aandacht te besteden aan het gebruik van beelden en metaforen, omdat dit het meest blijft hangen bij de gebruikers. Zij vatten het scenario namelijk samen door de titel en het kopstuk samen te nemen.

Aansluitend op de vorige aanbeveling is het van belang dat er naast het achtergrondrapport van de scenariostudie ook een korte brochure komt. In deze brochure kan elk scenario uiteengezet worden op één of twee pagina's. Naast de belangrijkste inhoudelijke zaken van het scenario, komen ook de beelden en titels van de scenario's in de brochure te staan. Een korte wervende brochure zal eerder gedownload worden van de website omdat dit een bondige samenvatting is van de gehele scenariostudie. De gebruikers hebben aangegeven het verhaal maar weinig te lezen, tenzij zij echt inhoudelijke zaken uit de scenariostudie willen overnemen. Een korte brochure zal daarnaast helpen bij de communicatie. De brochure kan er dan bij gepakt worden en aan de hand hiervan kan gediscussieerd worden.

Literatuur

- Alcamo, J. (2001). Scenarios as tools for international environmental assessments. *Environmental issue report*, 24(1), 1-31
- Asselt, van, M.B.A., Faas, A., Molen, van der, F., Veenman, S.A. (2010). *Uitzicht. Toekomstverkennen met beleid*. Geraadpleegd op 26 februari 2019, van <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjApKjBqNgAhXC16QKHeNvCBUQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.wrr.nl%2Fbinaries%2Fwr%2Fdocumenten%2Fverkenningen%2F2010%2F09%2F27%2Fuit-zicht-toekomstverkennen-met-beleid--24%2FV024-Uit-zicht.pdf&usg=AOvVaw2WNUPhoES0ZMq5tB-ZVCby>
- Becker, H.A., Dewulf, G.P.R.M. (1990). *Terugkijken op toekomstonderzoek*. Utrecht, Nederland: ISOR.
- Bredenoord, H., Hinsberg, van, A., Arnouts, R., Dammers, E., Egmond, van, P., Tol, van, S. (2013, 10 september). *De Drentse natuur in 2040. Vier kijkrichtingen voor de toekomst*. Geraadpleegd op 25 februari 2019, van <https://www.pbl.nl/publicaties/de-drentse-natuur-in-2040-vier-kijkrichtingen-voor-de-toekomst>
- Bruggeman, W., Dammers, E., Born, van den, G.J., Rijken, B., Bommel, van, B., Bouwman, A., Nabielek, K., Beersma, J., Hurk, van den, B., Polman, N., Linderhof, V., Folmer, C., Huizinga, F., Hommes, S., te Linde, A. (2013). *Deltaprogramma: dit zijn de toekomstscenario's voor 2050 en 2100*. Geraadpleegd op 20 april, van <https://www.pbl.nl/publicaties/deltaprogramma-dit-zijn-de-toekomstscenario's-voor-2050-en-2100>
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4th ed.). New York, United States: Oxford university press.
- Borst, L. (2019). *Het gebruik van de deltasceario's*. Artikel in voorbereiding.
- Bovens, M.A.P. (2012). *Openbaar bestuur. Beleid, organisatie en politiek* (8e ed.). Amsterdam, Nederland: Wolters Kluwer.
- Burnam-Fink, M. (2015). Creating narrative scenarios: science fiction prototyping at emerge. *Futures*, 70(1), 48-55.
- Carter, T., Jones, R., Lu, X., Bhadwal, S., Conde, C., Mearns, L., O'Neill, B., Rounsevell, M., Zurek, M., (2007). *New assessment methods and the characterisation of future conditions*. In: Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge.
- Chermack, T.J. (2011). *Scenario planning in organisations: how to create, use, and assess scenarios*. San Fransisco, California: Berett-Koehler Publishers, Inc.
- Dammers, E. (2000). *Leren van de toekomst: over de rol van scenario's bij strategische beleidsvorming*. Delft, Nederland: Eburon.
- Dammers, E., Klooster, van 't, S., Wit, de, B. (2017). *Scenario's voor milieu, natuur en ruimte gebruiken: een handreiking*. Geraadpleegd op 27 februari, van <https://www.pbl.nl/publicaties/scenarios-voor-milieu-natuur-en-ruimte-gebruiken-een-handreiking>
- Dammers, E., Klooster, van 't, S., Wit, de, B., Hilderink, H., Petersen, A., Tuinstra, W. (2013). *Scenario's maken voor milieu, natuur en ruimte: een handreiking*. Geraadpleegd op 20 februari 2019, van <https://www.pbl.nl/publicaties/scenarios-maken-voor-milieu-natuur-en-ruimte-een-handreiking>
- Desmidt, S., Heene, A. (2013). "Sturende Elementen in De Organisatiestrategie." *Strategisch Management: Een Handboek Voor De Publieke Sector*. Leuven, België: LannooCampus, 227-260.
- Donner, J.P.H., Remkes, J.W., Bleker, H., Heugten, van, R.A.C. (2011). *Onderhandelingsakkoord decentralisatie natuurbeleid*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/richtlijnen/2011/09/21/onderhandelingsakkoord-decentralisatie-natuurbeleid>

- Duin, van der, P., Oirschot, van, R., Kotey, H., Vreeling, E. (2009). To govern is to foresee: An exploratory study into the relations between futures research and strategy and policy processes at dutch ministries. *Futures*, 46(1), 607-618.
- EEA. (2009). Looking back on looking forward: a review of evaluative scenario literature. *EEA technical report*, 6(1), 1-30.
- EEA. (2011a). Annex 6 – Netherlands country case study. Blossom: support to analysis for long-term governance and institutional arrangements. *EEA technical report*, 5(1), 1-52. doi:10.2800/76903
- EEA. (2011b). BLOSSOM-bridging long-term scenario and strategy analysis: organisation and methods. *EEA technical report*, 5(1), 1-74.
- Elahi, S. (2011). Here be dragons...exploring the 'unknown unknowns'. *Futures*, 43(1), 196-201.
- Hilbers, H., Snellen, D. (2010). *Bestendigheid van de WLO-scenario's*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Hofs, Y. (2019, 22 februari). *Waarom de kritiek op planbureaus propaganda is*. Geraadpleegd op 28 februari, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/waarom-de-kritiek-op-planbureaus-propaganda-is~bc1b5e9b/>
- Kingdon, J.W. (2011). *Agendas, alternatives, and public policies*. England, Essex: Pearson education limited.
- Kosow, H., Gaßner, R. (2008). *Methods of future and scenario analysis*. German development institute. Germany, Berlin: Bonn
- Nekkers, J. (2006). *Wijzer in de toekomst*. Nederland, Amsterdam: Business contact.
- Nicholson-Cole, S.A.(2005). Representing climate change futures: a critique on the use of images for visual communication. *Computers, environments and urban systems*, 29(1), 255-273.
- Notten, van, P.W.F. (2005). *Writing on the wall: scenario development in times of discontinuity*. Ph.D. thesis. Nederland, Maastricht: Maastricht University.
- Notten, P.W.F., Rotmans, J., Asselt, van, M.B.A., Rothman, D.S. (2003). An updated scenario typology. *Futures*, 35(5), 423-443.
- Nurse-Bray, M.J., Vince, J., Scott, M., Haward, M., O'Toole, K., Smith, T., Harvey, N., Clarke, B. (2014). Science into policy? Discourse, coastal management and knowledge. *Environmental science & policy*, 38(1), 107-119.
- PBL (z.j.). *Over het Planbureau voor de leefomgeving (PBL)*. Geraadpleegd op 20 februari 2019, van <https://www.pbl.nl/overpbl>
- PBL (2013a, 10 september). Kijkrichtingen perspresentatie 2. [PowerPoint presentatie]. Geraadpleegd van intranet.
- PBL (2013b, 10 september). *De Drentse natuur in 2040. Vier kijkrichtingen voor de toekomst*. Geraadpleegd op 14 mei 2019, van <https://www.pbl.nl/publicaties/de-drentse-natuur-in-2040-vier-kijkrichtingen-voor-de-toekomst>
- PBL (2013, 25 september). Kijkrichtingen lunchlezing Drenthe. [PowerPoint presentatie]. Geraadpleegd van intranet.
- Provincie Drenthe (2013). *Toekomstverkenning voor Drentse natuur afgerond*. Geraadpleegd op 14 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/diverse-onderdelen/losse-pagina/toekomstverkenning/>

- Provincie Drenthe (2014a). *Gastvrije natuur- Natuurvisie 2040*. Geraadpleegd op 14 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/diversen/gastvrije-natuur/>
- Provincie Drenthe (2014b). *Actualisatie omgevingsvisie 2014*. Geraadpleegd op 14 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/bouwen-wonen/omgevingsvisie/omgevingsvisie2014/>
- Provincie Drenthe (2016). *Natuurlijk platteland 2015-2012*. Geraadpleegd op 23 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/bouwen-wonen/natuurlijkplatteland/>
- Provincie Drenthe (2017). *Vrijtijdseconomie en fietsen 2015-2019*. Geraadpleegd op 23 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/cultuur-sport/vrije/vrijtijdseconomie/vrijtijdseconomie/>
- Provincie Drenthe (2018). *Omgevingsvisie Drenthe 2018 – Beleidsteksten*. Geraadpleegd op 14 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/bouwen-wonen/omgevingsvisie/omgevingsvisie/>
- Provincie Drenthe (2019). *Natuurbeheerplan Drenthe, versie 2019*. Geraadpleegd op 14 mei 2019, van <https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/natuurbeheer/>
- Raven, P.G., Elahi, S. (2015). The new narrative: applying narratology to the shaping of futures outputs. *Futures*, 74(1), 49-61.
- Rijn, van, T. (2018, 15 februari). *Een interview met André van Lammeren na 1 jaar PBL*. Geraadpleegd op 20 februari 2019, van <https://pebbles.pbl.nl/een-interview-met-andre-van-lammeren-na-1-jaar-pbl>
- RTV Drenthe (2019, 4 juni). *Duitse wolf Janka dwaalde rond in Drenthe*. Geraadpleegd op 5 juni 2019, van <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/148246/Duitse-wolvin-Janka-dwaalde-rond-in-Drenthe>
- Selin, C. (2006). Trust and the illusive force of scenarios. *Futures*, 38(1), 1-14
- SportDrenthe (2014). *Bewegen en beleven in Drenthe*. [Visiedocument]. Geraadpleegd van intranet.
- Steen, van der, M. (2009). Een sterk verhaal: Een analyse van het discours over vergrijzing. Nederland, Den Haag: Lemma.
- Steen, van der, M., Duin, van der, P. (2012). Learning ahead of time: how evaluation of foresight may add to increased trust, organizational learning and future oriented policy and strategy. *Futures*, 44(1), 487-493.
- Steen, van der, M., Scherpenisse, J., Twist, van, M., Ovaa, E., Boogaard, van den, W. (2013). *Vroege signalen, tijdige strategie. Beschouwing over de early warning systematiek van Rijkswaterstaat*. Geraadpleegd op 27 februari 2019, van https://www.nsob.nl/wp-content/uploads/2015/08/W-NSOB_Denktank_RWS_Vroege-signalen-DEF-web.pdf
- Steen, van der, M., Twist, van, M. (2012). Beyond use: evaluating foresight that fits. *Futures*, 44(1), 475-486.
- Steen, van der, M., Twist, van, M. (2013). Foresight and long-term policy-making: an analysis of anticipatory boundary work in policy organizations in the Netherlands. *Futures*, 54(1), 33-42.
- Steen, van der, M., Twist, van, M., Vlist, van der, M., Demker, R. (2011). Integrating futures studies with organisational development: design options for the scenario project RWS2020. *Futures*, 43(1), 337-347.
- Thibodeau, P.H., Boroditsky, L. (2011). Metaphors We Think With: The Role of Metaphor in Reasoning. *PLoS ONE* 6(2), 1-11. Doi:10.1371/journal.
- Twist, van, M., Jong, de, I., Steen, van der, M., Schulz, M. (2017). *Self as tool. Het vermogen vakkundig jezelf te zijn in politiek ambtelijke verhoudingen*. NSOB. Geraadpleegd op 4 april 2019, van <https://www.nsob.nl/wp-content/uploads/2017/12/Self-as-tool-def.pdf>
- Udovyk, O., Gilek, M. (2013). Coping with uncertainties in science-based advice informing environmental

- management of the baltic sea. *Environmental science & policy*, 29(1), 12-23.
- Vader, J., Bogaardt, M.J. (2014). *Natuurverkenning twee jaar later; Over gebruik en doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. WOt technical report 11, 1-61.
- Vervoort, J.M., Bendor, R., Kelliher, A., Strik, O., Helfgott, A.E.R. (2015). Scenarios and the art of worldmaking. *Futures*, 74(1), 62-70.
- Westerbaan, C. (2019). *Het gebruik van de Noordzeescenario's*. Artikel in voorbereiding.
- Wiebes, E. (2018, 21 december). *Doorrekening ontwerp-klimaatakkoord en aanvullende vragen en varianten* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 20 februari 2019, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2018/12/21/brief-aan-planbureau-voor-de-leefomgeving-over-doorrekening-ontwerp-klimaatakkoord>
- Wilkinson, A., Mangalagiu, D. (2012). Learning with futures to realise progress towards sustainability: the WBCDS vision 2050 initiative. *Futures*, 44(1), 372-384
- Wollenberg, E., Edmunds, D., Buck, L. (2000). *Anticipating change: scenarios as a tool for adaptive forest management*. Geraadpleegd op 3 april 2019, van http://www.cifor.org/publications/pdf_files/SCENARIO.pdf
- Yin, R. (2003). *Casestudy reserach design and methods* (3^e ed.). London, United Kingdom: Sagepublications inc.
- Zeijts, van, H., Prins, A.G., Dammers, E., Vonk, M., Bouwma, I., Farjon, H., Pouwels, R. (2017). *European nature in the plural*. Geraadpleegd op 22 maart 2019, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2017-european-nature-in-the-plural-1615.pdf>